

Samlad redovisning och analys inom yrkesutbildningsområdet

ISSN: 1103-2421

ISRN: SKOLV-R-427-SE

Omslagsfoto: Maria Annas/TT Bildbyrå

Grafisk formgivning: AB Typoform

Skolverket, Stockholm 2015

Förord

Skolverket har regeringens uppdrag att för andra gången lämna en samlad redovisning och analys inom yrkesutbildningsområdet. Den första lämnades i oktober 2014. Rapporten innehåller Skolverkets bild av den aktuella situationen inom yrkesutbildningsområdet inom skolektorn, en redovisning av Skolverkets insatser och Skolverkets bedömningar av utvecklingsbehov inom området.

Rapporten har utarbetats av Anne-Marie Lindström, Lena Lindegren och Paula Starbäck.

Skolverket oktober 2015

Anna Ekström

Generaldirektör

Anne-Marie Lindström

Projektledare

2015-10-15
4 (103)

Innehåll

Skolverkets bedömningar	5
Sammanfattning av rapportens följande delar.....	11
1 Inledning.....	20
2 Bakgrund	22
3 Övergripande om Skolverkets arbete på området.....	25
4 Elevvolym och utbildningsutbud	27
5 Utbildning och arbetsmarknad.....	46
6 Innehåll och kvalitet.....	50
7 Lärande på arbetsplats	58
8 Samverkan skola – arbetsliv.....	67
9 Lärlingsutbildning.....	72
10 Internationellt perspektiv	78
Bilaga 1. Redovisning av uppdrag om Skolverkets samverkan med de nationella programråden för gymnasial yrkesutbildning.....	82
Bilaga 2. Förteckning över Skolverkets uppdrag med särskild relevans för yrkesutbildningsområdet	97
Bilaga 3. Redovisning om rådet för dansarutbildning och dansarutbildningen.....	100
Referenser.....	102

Skolverkets bedömningar

Ett positivt utvecklingsarbete pågår, men yrkesutbildningsområdet står fortfarande inför viktiga utmaningar.

Pågående utvecklingsarbete

Många insatser tas emot väl ...

Skolverkets bedömning är att de många insatser som görs innebär en samlad positiv kraft. Den handledarutbildning som Skolverket tagit fram har mottagits väl bland målgrupperna och även fått utmärkelsen Swedish Learning Awards. Även apl-utvecklarutbildningen och satsningen på nationella apl-utvecklare har, enligt vår bedömning, fungerat bra. Skolverket anser att dessa insatser bör fortsätta. De insatser som görs för att stärka yrkesutbildningarna är betydelsefulla. Lärlingsutbildning, som flera insatser har fokuserat på, har ökat i omfattning, om än inte till den grad som var det ursprungliga målet. För att främja att de elever som väljer att gå en lärlingsutbildning får en utbildning av hög kvalitet bedömer vi att det behövs fortsätta insatser för att stärka kvaliteten.

De nationella programråden fyller en viktig funktion för arbetslivets inflytande på yrkesutbildningen och för samverkan mellan skola och arbetsliv på nationell nivå. De har pekat på viktiga frågor och har bland annat påverkat utbildningars innehåll. Det finns dock fortsatta utvecklingsbehov kring de nationella rådens funktion och Skolverket planerar att utveckla sitt arbete med dem. Vi planerar bland annat att ta fram en strategi för samarbete mellan myndigheten och arbetslivet när det gäller det instruktionsenliga uppdraget att bidra till att trygga den nationella kompetensförsörjningen och underlätta ungdomars etablering på arbetsmarknaden.

... men de samlade insatsernas mottagarperspektiv bör förbättras ...

Vid beslut och utformande av olika insatser för att stärka och främja yrkesutbildning är det viktigt att tänka på mottagarperspektiv och mottagarkapacitet. Vi har erfarenhet att det i vissa insatser ibland är svårt att nå ut och få gehör. Med tanke på de många satsningar och statliga aktörer som berör frågor om yrkesutbildning är det viktigt att göra ansträngningar för att underlätta för mottagarna. Mottagare av olika satsningar är bland annat skolhuvudmän, branschorganisationer, arbetsgivare samt andra regionala och lokala aktörer. Även enskilda individer kan ses som mottagare.

Att undvika begreppsförvirring och kolliderande regelverk är angeläget. Det finns exempelvis en rad olika statsbidrag med näraliggande syften. Ur mottagarperspektiv kan konstruktionen av de samlade statsbidragen på området förbättras, genom att slå ihop vissa bidrag och att göra villkoren för olika statsbidrag mer likartade.¹ Det

¹ Att exempelvis slå ihop bidragen för yrkesutbildning inom vuxenutbildningen (yrkesförare undantagen) skulle förenkla för kommunerna. En möjlighet skulle kunna vara att Skolverket fördelade ett antal platser till varje kommun och att kommunerna sedan kunde välja om det ska vara yrkesvux, lärlingsvux, komvux eller trainee. Idag regleras bidragen i olika förordningar med olika summor per

2015-10-15
6 (103)

finns också, inom olika utbildningsformer och satsningar, en rad olika varianter av lärande på arbetsplats. Alltför många olika varianter kan göra den sammantagna bilden otydlig för olika aktörer och målgrupper.

... och insatsernas fokus bör vidgas

Många insatser har hittills avsett kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet, mot bakgrund av att det har funnits stora utvecklingsbehov inom detta område. Skolverket bedömer att fokus för de kvalitetsutvecklande insatserna framöver behöver förskjutas något så att ökad prioritet ges även åt kvalitetsutveckling av utbildningarnas skolförlagda delar och av utbildningarna som helhet. Kvaliteten i utbildningssituationen för nyanlända elever behöver också prioriteras. Ur både ett individ- och kompetensförsörjningsperspektiv är det problematiskt att det förekommer kvalitetsbrister inom vissa utbildningar eller för vissa elevgrupper.

Fortsatta utmaningar

Kvaliteten behöver fortsatt stärkas

Trots att det pågår kvalitetsfrämjande insatser är utbildningarnas kvalitet fortsatt ett angeläget utvecklingsområde. Det gäller bland annat tillgång på yrkeslärarkompetens, tillgång och kvalitet avseende lärande på arbetsplats, kvalitet i den skolförlagda delen av utbildningen, sammanhang mellan generella och yrkesspecifika delar i utbildningen och kvalitet i nyanlända elevers utbildning.

Skolverket bedömer att särskilt viktiga områden för insatser är följande:

- Att stärka yrkeslärares kompetens och att verka för nyrekrytering av yrkeslärare.
- Att förbättra samverkan mellan skola och arbetsliv.
- Att stärka handledares kompetens.
- Att stärka nyanlända elevers möjligheter att snabbt komma in på en utbildning och att ta tillvara nyanländas eventuella tidigare yrkeskunskaper.

Det är inte acceptabelt att utbildningar inte är likvärdiga och att det på vissa håll finns stora kvalitetsbrister. Det finns många exempel på utbildningar av hög kvalitet och på kunniga och engagerade yrkeslärare. Men kvaliteten i en utbildning bör inte stå och falla med en enskild yrkeslärare. För att främja kvalitet är det bland annat viktigt att skolhuvudmannen och skolans ledning är engagerad i yrkesutbildningarna och att de till alla delar omfattas av skolans systematiska kvalitetsarbete.

Tillgång till lärare med rätt kompetens är en nyckelfaktor och det är oroande att det råder brist på yrkeslärare. Ytterligare insatser behövs för att öka antalet yrkeslärare i Sverige. De två statsbidrag som finns att söka för fortbildning av yrkeslärare är kraftigt underutnyttjade. Det finns indikationer på att kravet på medfinansiering och svårigheter att hitta vikarier kan vara orsaker till att de inte utnyttjas. Bidragen

plats. Även de två bidragen för kompetensutveckling för lärare i yrkesämnen skulle kunna kombineras.

har också flera likheter och kan därför vara svåra att skilja på för huvudmän och skolor.

När det gäller lärande på arbetsplats är det bekymmersamt att det ibland uppstår konkurrenssituationer mellan olika utbildningsformer och skolor om platser. Det är också mycket angeläget att elevernas handledare på arbetsplatserna har kunskap om utbildningens och elevens mål.

Det är vidare betydelsefullt att både arbetslivet och skolan tar ansvar för utvecklingsarbetet och verkar för ytterligare stärkt kvalitet och attraktivitet. Det är därmed av stor vikt att samverka utvecklas ytterligare. Detta gäller på såväl nationell, regional som lokal nivå.

Utbildningskvaliteten har även betydelse för hur många elever som slutför utbildningen. Det är därför viktigt att undervisningen i skolan och lärandet på arbetsplats är bra och motiverande samt att eleverna erbjuds adekvat stöd och stimulans.

När det gäller utbildningssituationen för nyanlända elever, som börjar i gymnasieskolan, kommunal vuxenutbildning eller utbildning i svenska för invandrare, är det viktigt att stärka deras möjligheter att kunna kombinera studier i svenska med studier i andra ämnen, till exempel yrkesämnena. Det är angeläget att de nyanlända ungdomar och vuxna som så önskar får möjlighet att påbörja en yrkesutbildning eller en högskoleförberedande utbildning så snart som möjligt. Skolverket anser att det finns behov av statliga insatser för att utveckla mottagningen av nyanlända elever och kvaliteten i nyanlända elevers utbildning i gymnasieskolan, kommunal vuxenutbildning och utbildning i svenska för invandrare. Detta mot bakgrund av att nyanlända ungdomars och vuxnas behov av utbildning i första hand bör mötas inom gymnasieskolan och kommunernas vuxenutbildning.

Vikande tillströmning till yrkesprogrammen

Att allt färre unga väljer yrkesprogram i gymnasieskolan kan ha många olika orsaker. En orsak kan exempelvis vara en önskan att skjuta på sitt val av specialisering inför ett kommande arbetsliv och en önskan att tillägna sig många generella kunskaper. En annan orsak kan vara att man trots ett intresse väljer bort en yrkesutbildning, därför att man är tveksam eller negativ till dess kvalitet eller därför att den inte finns inom geografiskt räckhåll. Det sistnämnda är problematiskt.

Det är också problematiskt att yrkesutbildningar ibland beskrivs som riktade till främst lågpresterande elever. En sådan uppfattning kan påverka lärares, elevers och allmänhetens uppfattningar om utbildningarnas status och attraktivitet. Det är därför viktigt att skolan och arbetslivet arbetar medvetet för att minska fördomsfulla attityder gentemot yrkesutbildningar. Yrkesutbildningar ska vara och upplevas som attraktiva och kvalificerade utbildningar som man väljer därför att man är intresserad av den vägen. Det är med andra ord viktigt att valet av gymnasieprogram blir ett positivt och inte ett negativt val. Såväl personlig tillfredsställelse som genomströmning torde främjas av att man gör ett positivt val. Det är också mycket viktigt att alla gymnasiala utbildningar, såväl alla högskoleförberedande som alla yrkesutbildningar, ger stöd och stimulans till både låg- och högpresterande elever.

2015-10-15
8 (103)

Studie- och yrkesvägledning är betydelsefullt och är, enligt Skolverkets bedömning, ett fortsatt utvecklingsområde. Trots att intresset har varit stort för Skolverkets kurser och stöd bedömer vi att behovet av förbättringar kvarstår. Två utmaningar som är särskilt viktiga för att nå resultat i utvecklingsarbetet är att nå huvudmän och rektorer samt att skapa kunskap om och förståelse för att studie- och yrkesvägledning bör integreras i hela utbildningen och inte är ett ansvar för enbart studie- och yrkesvägledarna.²

Kampanjer för att öka intresset för yrkesutbildning i gymnasieskolan kan ha en viss effekt och leda till att elever får bättre kunskap om yrkesprogrammen och till att vissa elever som annars skulle ha valt högskoleförberedande program i stället väljer yrkesprogram. Men att genom informationsinsatser vända det nedåtgående söktrycket till yrkesprogram skulle sannolikt kräva betydligt större insatser till bredare målgrupper. Det är svårt att ändra på attityder hos breda målgrupper, liksom på traditionella mönster i studie- och yrkesval. För att höja yrkesutbildningars och olika yrkens status och öka intresset för dem behövs långsiktighet och samarbete samt att både skola och arbetsliv tar ansvar för dessa utmaningar.

Små enheter och minskande geografisk spridning av utbildningsutbudet

Ur både ett individ- och ett kompetensförsörjningsperspektiv är det problematiskt att den geografiska spridningen av vissa yrkesutbildningsinriktningar har minskat. Det innebär en minskad likvärdighet i fråga om tillgång till utbildningar. Att ha praktisk möjlighet att gå den utbildning man är mest intresserad av är givetvis gynnsamt för motivation, genomströmning och långsiktig nöjdhet med studie- och yrkesval. Att vissa utbildningsinriktningar inom gymnasieskolans yrkesprogram uppvisar både ett minskande elevantal och ett minskande antal kommuner där de erbjuds kan innebära svårigheter för kompetensförsörjningen.

Numerär litenhet vad gäller elevunderlag per skola, lärarresurser, ledamöter i lokala programråd m.m. orsakar flera svårigheter och innebär en risk för både utbuds- och kvalitetsproblem. Den regionala nivån framstår som betydelsefull för kontakter mellan utbildning och arbetsliv, för analyser om kompetensbehov och utbildningsplanering samt för frågor om kvalitet och platser för lärande på arbetsplats. Hur arbete på regional nivå kan främjas är ett viktigt utvecklingsområde. Som framhållits i 2014 års samlade redovisning och analys inom yrkesutbildningsområdet och i Skolverkets lägesbedömning 2015 bedömer Skolverket att det behövs ökad regional samverkan för att upprätthålla ett brett utbildningsutbud, och att statliga insatser behövs för att stödja en sådan samverkan.

Relationen mellan gymnasieskola och vuxenutbildning

Relationen mellan gymnasieskola och vuxenutbildning innehåller flera delar som kan behöva analyseras närmare. Det faktum att en stor andel av eleverna inom yrkesvux-satsningen är unga vuxna (20-24 år) bör föranleda diskussion och analys av gymnasieskolan, på lokal, regional och nationell nivå. I analysen bör ingå frågor om exempelvis huruvida detta faktum speglar att många inte slutfört sina gymnasiestudier, att många upptäcker att de valt ”fel” i gymnasieskolan eller att de i gymnasie-

² Skolverket (2014). *Studie- och yrkesvägledning i undervisningen, fem lärande exempel från grundskolan.*

skolan valde en lägre prioriterad utbildning därför att den låg inom geografiskt räckhåll.

Att unga som efter en högskoleförberedande gymnasieutbildning vill växla bana kan ha svårt att komma in på yrkeskurser inom kommunernas vuxenutbildning och inom yrkeshögskolan är också en problematik som förtjänar att diskuteras.

När det gäller nyanlända elever behöver därtill samverkan mellan gymnasieskolan och kommunernas vuxenutbildning utvecklas i syfte att öka dessa elevers möjligheter att genomgå en yrkesutbildning. Åldersgränsen för att påbörja ett nationellt program i gymnasieskolan kan annars innebära en försvårande omständighet för elever som kommit till Sverige i sena tonåren och inleder sin utbildning med studier på ett introduktionsprogram.

Kompetensförsörjning

Inom vissa yrkesområden räcker antalet utbildade inte till för arbetsmarknadens kompetensförsörjningsbehov, inom andra områden råder en relativ balans och inom ytterligare andra finns fler utbildade än vad arbetsmarknaden efterfrågar. Skolverket tar del av och sprider olika aktörers bedömningar och prognoser om kompetensbehov och matchning. Vi avvaktar yrkesprogramsutredningens och gymnasieutredningens lägesbeskrivningar och förslag vad gäller matchning mellan utbildningsutbud/utbildningsvolym och kompetensbehov. Det ingår inte i Skolverkets uppdrag att göra egna specifika bedömningar om hur matchningssituationen ser ut inom olika yrkesområden och regioner.

Det är viktigt att beakta den resurs som nyanlända unga och vuxna innebär i fråga om kompetensförsörjning. Att underlätta för nyanlända unga och vuxna som önskar gå en yrkesutbildning att kunna göra det så snart som möjligt, samt att kartlägga den nyanländes eventuella tidigare yrkeskunskaper, har betydelse för både individen och arbetslivets kompetensförsörjning.

Vuxenutbildningen har en viktig roll

Vuxenutbildningens yrkesutbildning på gymnasial nivå är betydelsefull, både som en möjlighet för individen att utbilda sig och som ett tillskott till den kompetens som gymnasieskolan producerar. Till skillnad från gymnasieskolan avgörs storleken på vuxenutbildning till stor del av politiska beslut om dimensionering och inte främst av elevers efterfrågan.

Skolverket bedömer att det är viktigt att stärka arbetet med att analysera behov av utbildningsplatser på olika yrkesinriktningar inom kommunernas vuxenutbildning, på såväl nationell, regional som lokal nivå.

Likheter och skillnader mellan olika utbildningsformer bör klargöras

Sett ur ett kompetensförsörjningsperspektiv fyller flera olika utbildningsformer till stora delar samma funktion. Gymnasieskolans yrkesprogram, yrkeskurser inom kommunernas vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildningar och yrkeshögskoleutbildningar bidrar alla till kompetensförsörjningen till yrken som inte kräver högskoleutbildning. (Därtill är många högskoleutbildningar yrkesutbildningar, men dessa utelämnar vi här).

2015-10-15
10 (103)

Samtidigt är det viktigt att, i diskussioner om utbildning och kompetensförsörjning, beakta att det ur ett individperspektiv finns betydelsefulla skillnader mellan de olika utbildningsformerna. Utbildningen på gymnasieprogram har breda syften och ska, vid sidan av att förbereda eleverna för yrkesverksamhet direkt efter utbildningen eller för fortsatta högskolestudier, även ge dem en god grund för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Yrkesutbildning i kommunernas vuxenutbildning är ofta kortare än en utbildning i gymnasieskolan och kompletterar individens tidigare utbildning. Den motsvarar inte ett helt yrkesprogram i gymnasieskolan. Yrkehögskoleutbildningar är på eftergymnasial nivå och arbetsmarknadsutbildningar har delvis andra syften och målgrupper.

Andra skillnader som också bör beaktas i diskussioner om olika utbildningsformer gäller elevernas studiefinansiering och vilka grupper som prioriteras vid tillträde till utbildningarna. Det har exempelvis konstaterats att yrkeskurser inom kommunernas vuxenutbildning, där studiemedel är en vanlig studiefinansieringsform, främst finns inom det kvinnodominerade vård- och omsorgsområdet medan arbetsmarknadsutbildningar, där annan studiefinansiering är vanlig, till största delen är riktade mot mansdominerade yrkesområden.

Skolverket bedömer att det är viktigt att klargöra likheter och skillnader mellan dessa olika utbildningsformer, för såväl enskilda individer, arbetsmarknadsföreträdare som utbildningsansvariga. Därtill kan samverkan mellan de olika utbildningsformerna behöva öka. Om ett behov från arbetsmarknaden eller en efterfrågan på utbildning från enskilda inte kan tillgodoses av en utbildningsanordnare är det värdefullt om andra anordnare får kännedom om behovet. Kanske är de bättre lämpade att möta det.

Sammanfattning av rapportens följande delar

Inledning (kapitel 1)

Detta är Skolverkets andra rapportering av uppdraget att årligen lämna en samlad redovisning och analys inom yrkesutbildningsområdet. Till rapporten hör också en redovisning vår samverkan med de nationella programråden för gymnasial yrkesutbildning (bilaga 1).

Bakgrund (kapitel 2)

Inom skolektorn finns yrkesutbildning på gymnasieskolans yrkesprogram, vissa av gymnasieskolans introduktionsprogram, yrkeskurser inom kommunernas vuxenutbildning samt inom stora delar av gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna. De stora elevvolymerna finns på yrkesprogrammen och inom kommunernas vuxenutbildning. Inom den senare finns särskilda statliga satsningar på yrkesvux och lärlingsvux.

De senaste åren har yrkesutbildning och frågor om koppling mellan skola och arbetsliv kommit allt mer i fokus. I budgetpropositioner har regeringen under de senaste åren uttryckt övergripande målsättningar om bland annat förbättrad övergång från skola till yrkesliv och om ökad kvalitet, relevans och attraktivitet för yrkesutbildningarna. Diskussioner om gymnasial utbildning rymmer flera olika idémässiga och ideologiska spänningsfält, och det finns många intressanta frågor om både gymnasieskolan och utbildning på gymnasial nivå inom den kommunala vuxenutbildningen.

Övergripande om Skolverkets arbete på området (kapitel 3)

Skolverket har ett trettiotal uppdrag och bedriver också annan verksamhet inom yrkesutbildningsområdet, utifrån myndighetens instruktion och regleringsbrev. Verksamheten innefattar bland annat kompetensutvecklingsinsatser, statsbidragshandling och utbildningsinformation.

Sammantaget pågår många insatser som på olika sätt syftar till att främja yrkesutbildning på gymnasial nivå. Till stor del avser insatserna lärlingsutbildning och lärande på arbetsplats.

Elevvolym och utbildningsutbud (kapitel 4)

En dryg fjärdedel av gymnasienybörjarna går på yrkesprogram

Hösten 2014 återfanns 26 procent av gymnasienybörjarna på ett yrkesprogram, 58 procent på ett högskoleförberedande program och 16 procent på ett introduktionsprogram. Detta innebär att andelen gymnasienybörjare på yrkesprogram, som minskat årligen sedan 2007 när den var 35 procent, har minskat ytterligare något.

Genomströmningsgraden och andelen med högskolebehörighet varierar mellan olika program

Genomströmningsgraden, det vill säga andelen elever som slutför sin utbildning, varierar mellan olika program. Bland yrkesprogrammen är genomströmningen

2015-10-15
12 (103)

inom tre år högst på bygg- och anläggningsprogrammet. Andelen elever som går ut med grundläggande behörighet till högskolan varierar kraftigt mellan yrkesprogrammen, med högst andel på vård- och omsorgsprogrammet. De tolv yrkesprogrammen är således mycket olika sinsemellan vad gäller koppling till fortsatta studier.

Stor variation i elevantal på olika yrkesprogram

El- och energiprogrammet är för närvarande det största yrkesprogrammet i gymnasieskolan, med drygt 4 900 elever i årskurs 1 läsåret 2014/15. Det minsta är VVS- och fastighetsprogrammet med knappt 1 200 elever i årskurs 1.

Alla yrkesprogram utom vård- och omsorgsprogrammet har olika inriktningar, mellan två och fem inriktningar vardera. Elevantalet (i årskurs 3 läsåret 2014/15) skiljer sig avsevärt mellan olika inriktningar, från 12 elever på inriktningen godshantering inom fordons- och transportprogrammet, till 3 087 elever på inriktningen husbyggnad inom bygg- och anläggningsprogrammet.

De flesta yrkesprogram har minskat mer än ungdomskullarna och de erbjuds i färre kommuner

Sedan hösten 2011 har det skett en minskning av andelen elever i årskurs 1 på gymnasieskolans yrkesprogram, och en motsvarande ökning av andelen elever på högskoleförberedande program.

Elevantalet har minskat på alla yrkesprogram under de senaste tre åren, med mellan 6 procent (vård- och omsorgsprogrammet) och 38 procent (hantverksprogrammet). Elevkullarna (antalet 16-åringar i befolkningen) har under samma period minskat med 14 procent. Nio av de tolv yrkesprogrammen har minskat proportionerligt mer än elevkullarna och tre har minskat i lägre grad än elevkullarna. Vid sidan av vård- och omsorgsprogrammet är det fordons- och transportprogrammet och el- och energiprogrammet som har minskat i lägre grad än elevkullarna (de har minskat med 10 respektive 13 procent).

Även antalet kommuner där olika yrkesprogram erbjuds har minskat under de senaste åren. Den geografiska spridningen av utbildningsutbudet har därmed minskat. Det är för de mindre programmen och inriktningarna som risken för ett alltför litet utbildningsutbud tycks mest påtaglig. För dessa program har det skett en minskning såväl av elevantalet som av antalet kommuner där programmet erbjuds. De två faktorerna förstärker sannolikt varandra.

De nationella programråden och flera av de skolor som Skolverket har regelbunden kontakt med ger uttryck för oro kring hållbarheten i vissa inriktningar med liten volym.

Introduktionsprogram är en rekryteringsbas för yrkesprogrammen

Av den grupp elever som börjar på ett introduktionsprogram går en relativt stor andel sedan vidare till ett yrkesprogram. Bland de elever som började på något introduktionsprogram 2011 hade 35 procent övergått till ett yrkesprogram inom fyra år. De två introduktionsprogram som har starkast koppling till yrkesutbildningsområdet är programinriktat individuellt val och yrkesintroduktion.

Inom kommunernas vuxenutbildning är elevernas intresse större än tillgänglig kapacitet

När det gäller yrkesutbildning på gymnasial nivå inom kommunernas vuxenutbildning kan tillströmningen inte betraktas på samma sätt som när det gäller gymnasieskolan. Volymen studier totalt och dess fördelning mot olika inriktningar påverkas visserligen även inom vuxenutbildningen av tillkommande elevers intresse, men den styrs också till stor del av kommunernas dimensionering. Värt att notera är att intresset från eleverna inom vissa yrkesområden tycks vara större än tillgången på utbildningsplatser. Detta glapp har ökat mellan 2013 och 2014, enligt uppgifter från kommunerna.³

Vård och omsorg dominerar inom yrkesstudier i kommunernas vuxenutbildning

Inom kommunernas vuxenutbildning har antalet personer som läst på yrkeskurser varierat mellan 107 000 och 74 000 under åren 2005 – 2013. Omräknat till vad som skulle motsvara helårsplatser har den årliga volymen varierat mellan 29 000 och 41 000 helårsplatser under åren 2007 – 2013. Enligt Skolverkets uppföljning av satsningen på yrkesvux, lärlingsvux m.m. rymdes inom denna 38 000 elever 2013 och 35 000 elever 2014.⁴

Vård och omsorg är det i särklass dominerande området inom kommunernas vuxenutbildning, med 45 procent av eleverna inom yrkesvux-satsningen.

Yrkesutbildning inom gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna

Den reformerade gymnasiesärskolan består sedan hösten 2013 av nio yrkesinriktade program och ett individuellt program. Läsåret 2014/15 gick drygt 7 000 elever i gymnasiesärskolan, varav drygt 1 500 i årskurs 1.

Läsåret 2014/15 gick omkring 4 200 elever i särskild utbildning för vuxna. Antalet elever inom denna skolform som gick inom satsningen på yrkesvux och lärlingsvux var, enligt uppgifter som kommunerna rapporterat till Skolverket, omkring 450 under 2013 och 360 under 2014.

Regional samverkan kring utbildningsutbud

Inom gymnasieskolan förekommer regional samverkan kring utbildningsutbud, vilket möjliggörs av skollagen. Skolverket har för närvarande ingen fullständig bild av aktuell sådan samverkan över landet, men planerar en studie inom detta område.

Inom kommunernas vuxenutbildning är regional samverkan kring utbud vanlig. I praktiken innebär denna samverkan att kommuner fördelar utbildningsplatser inom olika yrkesområden mellan sig. Denna samverkan är ofta kopplad till det riktade statsbidraget och enligt många kommuner har samlade ekonomiska resurser möjliggjort nya investeringar i maskiner och personella resurser.

³ Skolverket (2015). *Redovisning av uppdrag om insatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och lärlingsutbildning för vuxna m.m.*

⁴ Dessa är en (sannolikt stor) delmängd av samtliga elever på yrkeskurser inom komvux.

2015-10-15
14 (103)

Kommentarer

Förändringar i beteendemönster vad gäller studieval påverkas bland annat av samhällsrörelser sett över lång tid. En faktor som kan påverka mönster i studie- och yrkesval är att ungdomars etablering senarelags allt mer över tid. Samhälleliga värderingar och attityder till olika utbildningar och yrken påverkar attraktivitet och status. Enligt flera studier förekommer nedvärderande attityder till yrkesprogram när de relateras till högskoleförberedande program.⁵ Samtidigt finns också positiva bilder av yrkesutbildning. Enligt en attitydundersökning inom EU ansåg exempelvis fler i Sverige än i EU som helhet att yrkesutbildningen motsvarar arbetsgivares behov och att den håller hög kvalitet.⁶

Efter gymnasiereformen 2011 minskade andelen elever som väljer yrkesprogram i gymnasiet mer än tidigare. Detta hänger troligtvis bland annat samman med att en del elever och föräldrar känt en oro över att yrkesprogrammen inte skulle ge tillräckligt med generella kunskaper, som behövs för att vara behörig till högre studier. Mot denna bakgrund har, efter reformen, förändringar i regelverket genomförts, som syftar till att möjliggöra för alla elever på yrkesprogram att läsa in grundläggande högskolebehörighet inom ramen för utbildningens ordinarie omfattning. Därtill har den pågående gymnasieutredningen i uppdrag att stärka denna rättighet.

Studie- och yrkesvägledning av god kvalitet och med tillräcklig omfattning är viktig för ungas och vuxnas möjligheter att göra genomtänkta studieval. Exempel på andra förutsättningar för att kunna göra ett positivt utbildningsval är att utbildningarna håller hög kvalitet och att de ligger inom geografiskt räckhåll.

Insatser

Skolverket bedriver flera utvecklingsinsatser om studie- och yrkesvägledning och utbildningsinformation. Insatserna är uppskattade och vi bedömer att de behöver fortsätta. I syfte att öka intresset för yrkesutbildning genomförs kampanjer och yrkestävlingar. Via bland annat Skolverkets Lärlingscentrum verkar vi därtill för att främja lärlingsutbildning och att öka antalet lärlingar.

Utbildning och arbetsmarknad (kapitel 5)

Etablering efter studierna

När det gäller etablering på arbetsmarknaden efter utbildning visar en studie av tre elevkullar som gick i gymnasieskolan innan 2011 års reform att andelen etablerade i arbete ett år efter utbildningen var störst bland dem som gått de dåvarande fordons-, bygg- respektive elprogrammen. Omvårdnadsprogrammet hade en relativt stor andel i arbete efter ett år samt också relativt många i högskolestudier.

⁵ Panican, A. (Ratio 2015:19) *Väljer unga fel? - grundskoleelevers attityder till gymnasievalet.*

Panican, A. (2014) *Den (o)villkorade gymnasieskolan - en förpliktande rättighet och skyldigheten att välja bort yrkesutbildningar.*

Skolverket (2013) *Det svåra valet. Elevernas val av utbildning på olika slags gymnasiemarknader.*

⁶ EU-kommissionen (2011) *Attitudes towards vocational education and training.*

Omkring tre av fyra av dem som gått yrkeskurser inom kommunernas vuxenutbildning har, enligt en uppföljningsstudie, en anknytning⁷ till arbetsmarknaden ett år efter avslutade studier. Högst etableringsgrad fanns inom gruppen som hade studerat inom områdena vård och omsorg, el och energi, barn och fritid samt bygg och anläggning. Den lägsta etableringsgraden fanns bland dem som hade läst inom området handel och administration.

Skolans roll för kompetensförsörjningen är föremål för uppmärksamhet

Yrkesutbildningarnas roll i kompetensförsörjningen är en aktuell fråga som engagerar många aktörer. Flera inriktningar inom gymnasieskolans yrkesprogram ses av nationella programråd och andra bedömare som alltför små för att räcka till för arbetsmarknadens behov av arbetskraft. Några exempel är inriktningarna automation och energiteknik inom el- och energiprogrammet, alla inriktningar på industri-tekniska programmet, trädgårdsinriktningen inom naturbruksprogrammet samt ventilationsteknik och fastighet inom VVS- och fastighetsprogrammet. Ett annat exempel är vård- och omsorgsprogrammet, där många bedömer att antalet utbildade är för litet i relation till de framtida behoven av vårdpersonal inom till exempel äldreomsorgen och funktionshindersområdet

Kommunernas vuxenutbildning står för viktiga bidrag till kompetensförsörjningen. Detta gäller inte minst inom vård- och omsorgsområdet.

Vid sidan av gymnasieskolan och kommunernas vuxenutbildning har även yrkes-högskoleutbildningar och arbetsmarknadsutbildningar betydelse för att matcha antalet utbildade inom olika yrkesområden mot arbetsmarknadens behov av kompetens.

Flera viktiga utmaningar kring utbildningsutbud och kompetensförsörjning

Att alla elever har tillgång till ett brett och allsidigt utbildningsutbud är viktigt, både i sig och för effektiviteten i övergången mellan skola och arbetsliv. Att känna att man hamnar rätt är en framgångsfaktor för genomströmning och för nöjdhet i fråga om yrkesval. Vi har konstaterat en minskning av elevantalet på vissa yrkesutbildningar och i den geografiska spridningen av dessa. Det är bekymmersamt om detta gäller för utbildningar för vilkas kompetens det finns en stor efterfrågan från arbetsmarknaden.

Skolverket bedömer att det är viktigt att stärka arbetet med att på nationell, regional och lokal nivå analysera behov av utbildningsplatser på olika yrkesinriktningar inom kommunernas vuxenutbildning. Gränsen mellan arbetsmarknadsutbildning och yrkesutbildning inom yrkesvux är i flera fall otydlig. Syftena och målgrupperna överlappar delvis varandra. Vissa arbetsmarknadsutbildningar har liknande innehåll som vissa yrkeskurser inom vuxenutbildningen. Frågan om i vilken grad yrkes- och lärlingsvux-satsningen bör ses som en arbetsmarknadsåtgärd har kommit upp i flera av Skolverkets kontakter med kommuner och företrädare på arbetsmarknaden. Skolverket ser det som angeläget att klargöra avsedda likheter och skillnader mellan yrkesvux och arbetsmarknadsutbildning.

⁷ Med anknytning avsågs i refererad uppföljningsstudie personer med en anställning som hade en inkomst som indikerade att de hade en etablerad eller svagt etablerad ställning på arbetsmarknaden.

2015-10-15
16 (103)

Innehåll och kvalitet (kapitel 6)

Tillgången till yrkeslärare och yrkeslärarnas kompetens fortsätter att vara en viktig och problematisk fråga. Det råder brist på yrkeslärare inom flera kategorier och andelen obehöriga lärare är hög inom yrkeslärarkåren. De nationella programråden ser bristen på yrkeslärare som alarmerande och understryker behovet av att yrkeslärare får kontinuerlig kompetensutveckling för att utbildningarna ska hållas moderna och uppdaterade.

Det finns fortfarande stora variationer i kvalitet inom den skolförlagda delen av gymnasieskolans yrkesprogram. Exempel på förekommande brister som påvisats av Skolinspektionen gäller hur utbildningens olika delar hänger ihop som en helhet, återkoppling till eleverna kring deras kunskapsutveckling, särskilt stöd och elevernas inflytande över undervisningens innehåll och arbetssätt.

Samtidigt som det på många håll krävs en kvalitetsutveckling ska poängteras att det finns många engagerade lärare som aktivt arbetar för en undervisning med hög kvalitet. En framgångsfaktor har visat sig vara när lärarna lyckas knyta an undervisningen av de gymnasiegemensamma ämnena med den yrkesutbildning som eleverna går. När lärarna kopplar undervisningen till målen såväl inom yrkesämnena som gymnasiegemensamma ämnen upplever eleverna att utbildningen är meningsfull

Många insatser för kvalitetsutveckling och förbättrat utbildningsinnehåll

Skolverket arbetar med bland annat fortbildning för yrkeslärare och med en kampanj för fler yrkeslärare. Det finns också statsbidrag för kompetensutveckling av lärare i yrkesämnena respektive för behörighetsgivande utbildning för lärare. Båda dessa satsningar är dock för närvarande kraftigt underutnyttjade.

Andra exempel på insatser är att Skolverket genomför vissa innehållsförändringar i utbildningarna och löpande verkar för att stärka utbildningarnas kvalitet. Genom många kontakter med skol- och arbetslivsföreträdare får Skolverket en god bild av synpunkter om utvecklingsbehov och önskemål om förändringar och statliga insatser. Vid sidan av kontakterna i de nationella programråden har vi exempelvis regelbundna kontakter med hundratalet så kallade programreferensskolor. Skolverket har under det senaste året genomfört innehållsliga förändringar i vissa utbildningar, främst utifrån synpunkter som har framförts via de nationella programråden och referensskolorna.

Skolverket har också tagit fram olika stödmaterial som syftar till kvalitetsutveckling. Ett exempel är en webbaserad kurs om bedömning, som enligt Skolverkets bedömning fått stort genomslag och uppskattats av mottagarna.

Lärande på arbetsplats (kapitel 7)

Också vad gäller den delen av utbildningarna som utgörs av lärande på arbetsplats finns fortsatt stora utmaningar. Det gäller både tillgång till platser hos arbetsgivare och kvalitet i lärandet. Flera olika utbildningsformer och satsningar behöver platser för lärande på arbetsplats och det kan uppstå konkurrenssituationer. Detta innebär svårigheter, inte minst för introduktionsprogrammet yrkesintroduktion.

Exempel på förekommande kvalitetsbrister i lärandet på arbetsplats är att det ofta är svårt för eleverna att få möjligheter att utföra allt som skolorna skulle vilja att de gör på arbetsplatsen, att lärare har för lite tid på arbetsplatserna för sina bedömningar av elevernas kunskapsutveckling och att handledare har otillräcklig kunskap om syftet med det arbetsplatsförlagda lärandet. Några områden som brukar nämnas som möjliga orsaker till bristerna är att skolhuvudmän och skolor inte alltid arbetar systematiskt med arbetsplatsförlagt lärande tillsammans med arbetsplatserna samt brister i samverkan mellan skola och arbetsliv.

Flera olika typer av insatser för utveckling av lärande på arbetsplats

Det pågår en rad utvecklingsinsatser som syftar till att öka både kvaliteten i det lärande som sker på arbetsplats och att öka antalet platser för denna typ av lärande. Genom både finansiellt och annat stöd försöker staten bidra till att utveckla samarbetet mellan skolor och arbetsplatser kring lärande på arbetsplats och till att handledare på arbetsplatser får ökad kunskap om vad som förväntas av dem under elevens tid på arbetsplatsen.

Statsbidraget för utveckling av det arbetsplatsförlagda lärandet syftar till att vidareutveckla kvaliteten. Ansökningarna om detta bidrag översteg budgeterat belopp under 2015. Skolhuvudmännen har använt bidraget till bland annat kommunikation mellan skola och arbetsplats, handledarutbildning och utveckling av kvalitets-säkringsmetoder för arbetsplatsförlagt lärande. Ett annat statsbidrag, syftande till att utveckla lärandet på arbetsplatsen, är avsett för arbetstagar-, arbetsgivar- och branschorganisationer. Detta statsbidrag används ofta till att utveckla digitala verktyg för kommunikation mellan lärare, handledare och elev.

Skolverket arbetar med utbildning för handledare som tar emot elever för lärande på arbetsplats. Sedan oktober 2014 finns en webbaserad handledarutbildning som Skolverket har tagit fram. Därtill har också handledare utbildats vid några lärosäten under 2013 och 2014. Handledarutbildningen har mottagits väl och flera branschorganisationer använder den som en grundläggande del av sin egen handledarutbildning.

Sedan hösten 2013 finns också en apl-utvecklarutbildning som en del i arbetet med att stödja skolors utveckling av det arbetsplatsförlagda lärandet. Utbildningen riktar sig till yrkeslärare eller apl-ansvariga. I utbildningen ingår bland annat att etablera hållbara strukturer och rutiner för samverkan mellan skola och arbetsplats samt planering, genomförande och uppföljning av elevernas kunskapsutveckling under apl. Det finns indikationer på att utbildningen har fallit väl ut och bidragit till att många skolor har påbörjat ett utvecklingsarbete om kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet.

En annan insats är inrättandet av så kallade nationella apl-utvecklare. Syftet är att stödja skolorna i det systematiska kvalitetsarbetet om apl och om samverkan mellan skola och arbetsliv.

Skolverket har även ett nära samarbete med övriga nordiska länder, syftande till ökad kvalitet i elevers lärande på arbetsplats genom idé- och erfarenhetsutbyte mellan länderna.

2015-10-15
18 (103)

Skolverket arbetar för närvarande med en uppföljningsstudie på nationell nivå av apl-verksamheten inom yrkesprogrammen.

Kommentarer

Skolverket bedömer att det behövs fortsatta insatser för att uppnå en väl fungerande verksamhet med lärande på arbetsplats inom alla berörda utbildningar, branscher och regioner. Exempel på utvecklingsområden är samordning kring anskaffning av platser, arbetsgivares engagemang, huvudmännens och skolledarnas ansvar samt vägledning och stöd till lokala programråd.

Samverkan skola – arbetsliv (kapitel 8)

Såväl samverkan generellt mellan skola och arbetsliv som samverkan specifikt kring tillgång och kvalitet på platser för lärande på arbetsplats är fortfarande viktiga utvecklingsområden.

Skolverket ansvarar för de nationella programråden, vilka utgör viktiga fora för samverkan med arbetslivet. I årliga redovisningar om verksamheten i programråden har Skolverket beskrivit rådens arbete och vilka erfarenheter och synpunkter som har framförts.

Det finns en stor variation i hur arbetet med lokala programråd fungerar. I olika sammanhang har önskemål framkommit från bland annat branscher och skolhuvudmän om ökad regional samordning av yrkesutbildning, till exempel genom regionala programråd, regionala vård- och omsorgs- respektive teknikcolleges eller i samverkan med de regionala kompetensplattformarna. Skolverket planerar att ta fram ett förslag på hur de nationella och de lokala programråden kan samarbeta och stärka varandras verksamheter samt hur den regionala nivån vid behov kan innefattas.

Därtill har den pågående yrkesprogramsutredningen i uppdrag att analysera förutsättningarna för att förstärka rollen för de nationella programråden och föreslå hur den lokala samverkan mellan skolan och arbetslivet kan stärkas.⁸

Skolverket bedömer att aktörer inom det utbildnings- och arbetsmarknadspolitiska området ytterligare behöver närma sig varandra. Vi bedömer också att lokal och regional samverkan är områden som behöver prioriteras.

Lärlingsutbildning (kapitel 9)

Antalet lärlingar har ökat sedan 2011. Hösten 2014 var drygt 7 300 elever registrerade som lärlingar inom gymnasieskolan. De utgjorde sju procent av samtliga elever på gymnasieskolans yrkesprogram. Också antalet skolhuvudmän som erbjuder lärlingsutbildning har ökat och våren 2015 fanns denna utbildningsform i 125 av landets 290 kommuner. Volymen når dock inte upp till det mål om 30 000 platser som ursprungligen sattes upp i och med gymnasiereformen.

Det utbetalade statsbidraget för lärlingsutbildning i gymnasieskolan har ökat och beräknas uppgå till 455 miljoner kronor under 2015. Ökningen speglar dels ett ökat

⁸ Kommittédirektiv 2015:15.

elevantal, dels en höjd ersättningsnivå per elev. Den största delen (83 procent 2015) går till ersättning till arbetsgivare som tar emot lärlingselever och en mindre del (17 procent) till skolhuvudmännens utvecklingskostnader.

Därtill finns sedan 2014 ett statsbidrag som syftar till att främja lärlingsutbildning genom kommunala utvecklingsinsatser. Under 2015 beviljades 21 miljoner kronor till sammanlagt 35 kommunala skolhuvudmän.

När det gäller lärlingsutbildning inom vuxenutbildningen betalade Skolverket ut 306 miljoner kronor i statsbidrag under 2014, vilket motsvarar knappt 3 300 årsstudieplatser.

Inom Skolverket finns ett lärlingscentrum med målsättningen att öka antalet lärlingar och att öka kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet. Centrumet arbetar bland annat aktivt med att öka spridningen av lärlingsutbildning inom landet, genom riktade informationsinsatser.

Internationellt perspektiv (kapitel 10)

Yrkesutbildning är prioriterat inom det europeiska samarbetet och gemensamma mål på området formulerades 2010. En gemensam tendens i flera europeiska länder tycks vara att allt fler elever väljer skolförlagda utbildningar i stället för traditionell lärlingsutbildning.

Skolverket arbetar med en rad insatser för kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte med andra länder samt för att underlätta internationell rörlighet för elever och yrkesverksamma.

2015-10-15
20 (103)

1 Inledning

Detta är Skolverkets andra rapportering av uppdraget att årligen lämna en samlad redovisning och analys inom yrkesutbildningsområdet. Den första publicerades i oktober 2014. Uppdraget från regeringen är formulerat enligt följande:

”Statens skolverk ska årligen senast den 15 oktober lämna en samlad redovisning och analys av verkets insatser och uppdrag inom yrkesutbildningsområdet. Det ska också framgå vilka åtgärder som verket bedömer behövs för att främja den fortsatta utvecklingen av yrkesutbildningens kvalitet och attraktionskraft. Mot bakgrund av detta ska Skolverket redovisa vilka åtgärder myndigheten avser att vidta. I arbetet med detta uppdrag ska Skolverket även beakta Skolinspektionens granskningar”. (Skolverkets regleringsbrev 2015, uppdrag 12 under rubriken ”Uppföljning och utvärdering”).

Skolverket ska också enligt regleringsbrevet redovisa vår samverkan med de nationella programråden för gymnasial yrkesutbildning samt redovisa omfattning och resultat av utbildningen för handledare på arbetsplatser. Dessa återrapporteringskrav är formulerade enligt följande:

”Statens skolverk ska redovisa myndighetens samverkan med de nationella programråden för gymnasial yrkesutbildning. Redovisningen ska omfatta resultatet av analyser av följande områden: kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet, elevernas etablering på arbetsmarknaden efter avslutad yrkesutbildning, utvecklingsbehov inom yrkesutbildningen mot bakgrund av utvecklingen inom respektive yrkesområde och behov av utbildning inom nya områden. Statens skolverk ska, när det är möjligt, göra jämförelser mellan lärlingsutbildning och yrkesutbildning som huvudsakligen är skolförlagd. Redovisningen ska göras i den samlade återrapporteringen avseende yrkesutbildningsområdet (uppdrag 12 under uppföljning och utvärdering)”. (Skolverkets regleringsbrev 2015, återrapporteringskrav 3).

”Statens skolverk ska upphandla eller genomföra utbildning för handledare på arbetsplatser som tar emot elever från gymnasial utbildning i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan samt från komvux och särsvux på gymnasial nivå, för arbetsplatsförlagt lärande. Information om utbildningen ska riktas till både huvudmän och direkt till arbetsplatser som tar emot lärlingar. Handledarutbildningens omfattning och resultat ska beskrivas i myndighetens samlade redovisning angående yrkesutbildning (uppdrag 12 under uppföljning och utvärdering)”. (Skolverkets regleringsbrev 2015, uppdrag 14 under rubriken ”Utveckling och informationsspridning”).

Bilden som ges i rapporten liknar den som gavs 2014. Detta är naturligt mot bakgrund av att trender vad gäller till exempel utbildnings- och yrkesval är långsamma rörelser och att utvecklingsinsatser ofta är långsiktiga till sin natur. På vissa områden finns helt ny information jämfört med förra årets rapport, t.ex. situationen för den första kullen som gått tre år inom den reformerade gymnasieskolan, elever per inriktning, vissa delar om yrkesstudier inom vuxenutbildningen och vissa internationella jämförelser. På många punkter är bilden uppdaterad med senast tillgängliga uppgifter.

Rapporten har utarbetats av Anne-Marie Lindström och Lena Lindegren på Skolverkets verksamhetsstab. En arbetsgrupp med företrädare från myndighetens olika sakavdelningar har varit engagerad i arbetet och tagit fram underlag inom olika sakområden. Redovisningen om de nationella programrådets arbete (bilaga 1) har utarbetats av Paula Starbäck på Skolverkets gymnasieenhet.

2015-10-15
22 (103)

2 Bakgrund

Yrkesutbildning inom skelsektorn

Inom skelsektorn finns yrkesutbildning på gymnasieskolans yrkesprogram, vissa av gymnasieskolans introduktionsprogram, yrkeskurser inom kommunernas vuxenutbildning samt inom stora delar av gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna. De stora elevvolymerna finns på yrkesprogrammen och inom kommunernas vuxenutbildning. Inom den senare finns särskilda statliga satsningar på yrkesvux och lärlingsvux.

De olika formerna av utbildning har delvis olika karaktär. De nationella programmen har karaktären av stora och relativt standardiserade utbildningar. Introduktionsprogrammen, kommunernas vuxenutbildning, gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna har en gemensam nämnare i det att de alla har ett uttryckligt syfte att ha ett flexibelt upplägg utifrån individuella behov. De nationella programmen inom gymnasiesärskolan har dock en given programstruktur.

De tolv yrkesprogrammen i gymnasieskolan är barn- och fritidsprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet, el- och energiprogrammet, fordons- och transportprogrammet, handels- och administrationsprogrammet, hantverksprogrammet, hotell- och turismprogrammet, industritekniska programmet, naturbruksprogrammet, restaurang- och livsmedelsprogrammet, VVS- och fastighetsprogrammet och vård- och omsorgsprogrammet. Elever på yrkesprogram kan välja att genomgå sin utbildning i huvudsak skolförlagt, med minst 15 veckor arbetsplatsförlagt lärande, eller i form av lärlingsutbildning, vilket innebär att minst hälften av utbildningen är arbetsplatsförlagd från och med det läsår eleven påbörjar lärlingsutbildning.

Av gymnasieskolans fem introduktionsprogram har programmen ”programinriktat individuellt val” och ”yrkesintroduktion” särskilt fokus på yrkesutbildning. Yrkesintroduktion avser att ge elever en yrkesinriktad utbildning som underlättar för dem att etablera sig på arbetsmarknaden eller till att börja studera på ett yrkesprogram. Den yrkesinriktade utbildningen på programmet ska innehålla arbetsplatsförlagt lärande eller praktik. Introduktionsprogrammet ”programinriktat individuellt val” syftar till att elever som inte är behöriga ska uppnå behörighet till ett visst yrkesprogram. Eleverna ska läsa de grundskolekurser som de saknar för behörighet till programmet, och avsikten är att de så snart som möjligt ska kunna antas till det programmet. Förutom grundskolekurser ska utbildningen också innehålla kurser som ingår i ett nationellt yrkesprogram och arbetsplatsförlagt lärande.

Inom kommunernas vuxenutbildning finns en rad kurser inom olika yrkesområden, som motsvarar gymnasieskolans kurser. Sedan 2009 finns även de särskilda statliga satsningarna på ”yrkesvux” och ”lärlingsvux”, vilka innebär att staten med finansiellt stöd verkar för ökade volymer yrkesutbildning inom kommunernas vuxenutbildning.

Gymnasiesärskolan vänder sig till ungdomar med utvecklingsstörning. En reformering av gymnasiesärskolan genomfördes 2013 och syftade bland annat till att eleverna skulle bli bättre förberedda för arbetslivet. Flertalet av programmen inom denna skolform har numera ett yrkesfokus. Programmen inom gymnasiesärskolan

ska ha 22 veckors arbetsplatsförlagt lärande. Lärlingsutbildning är också möjlig inom gymnasiesärskolan.

Särskild utbildning för vuxna (sär vux) vänder sig till vuxna med utvecklingsstörning eller förvärvad hjärnskada. Denna skolform innehåller i stort samma kurser som gymnasiesärskolan.

Ökat fokus på frågor om yrkesutbildning och koppling mellan skola och arbetsliv

De senaste åren har yrkesutbildning och frågor om koppling mellan skola och arbetsliv kommit allt mer i fokus. I budgetpropositioner har regeringen under de senaste åren uttryckt övergripande målsättningar om förbättrad matchning mellan utbildning och arbetsmarknad, förbättrad kompetensförsörjning, minskad (ungdoms)arbetslöshet och förbättrad övergång från skola till yrkesliv. Andra exempel på övergripande målsättningar handlar om att yrkesutbildning ska ge grund för yrkesverksamhet och att stärka individens ställning i arbetslivet, samt om att elever ska kunna göra väl grundade val. Regeringen har också uttryckt mål om att yrkesutbildningarna ska nå ökad kvalitet, relevans, och attraktionskraft, att information och studie- och yrkesvägledning ska förbättras samt att vissa utbildningstyper ska finnas och utökas, för att möta behoven av yrkesutbildad arbetskraft. Det sistnämnda har framför allt gällt lärlingsutbildning, yrkesvux och gymnasieingenjörsutbildning. Exempel på delmål som uttryckts i budgetpropositionerna är att yrkeslärares kompetens och yrkesaktuella kunskaper ska upprätthållas eller öka och att avnämarnas inflytande, positiva attityd till och engagemang i utbildningen ska öka. Andra delmål handlar om att skolhuvudmän och branscher ska stimuleras att utveckla utbildningarna med hjälp av finansiellt stöd från staten. Ytterligare exempel på målsättningar är att europeiskt samarbete på området ska bidra till utveckling och att validering inom vuxenutbildningen ska öka.

Diskussioner om yrkesutbildning på gymnasial nivå speglar många ideologiska spänningsfält

Diskussioner om gymnasial utbildning rymmer flera olika idémässiga och ideologiska spänningsfält, och det finns många intressanta politiska frågor om både gymnasieskolan och utbildning på gymnasial nivå inom den kommunala vuxenutbildningen. I den här rapporten går vi inte in på sådana diskussioner, eftersom det är frågor som ska behandlas på den politiska arenan. Men som en ram och bakgrund till de iakttagelser, insatser och bedömningar vi tar upp i rapporten pekar vi här kortfattat på exempel på spänningsfält och diskussionsteman:

- Bör och kan alla genomgå en utbildning på gymnasial nivå? Gymnasieutbildning har med tiden alltmer kommit att utgöra en allmän grundutbildning för (i stort sett) alla. Men åsikterna går isär om hur man bör se på den grupp som inte går igenom en fullständig gymnasieutbildning. Bör skolan förändras, till exempel ge mer stöd eller erbjuda en annan sammansättning av utbildningar? Eller bör utgångspunkten vara att en utbildning på gymnasial nivå inte passar för alla och att det bör finnas alternativa vägar?

2015-10-15
24 (103)

- Är tendensen att i stort sett alla går vidare till gymnasieskolan en naturlig följd av den förlängda ungdomstiden och den senarelagda etableringen? Är även tendensen att allt fler väljer teoretiska utbildningar inom gymnasieskolan en naturlig följd av samma saker?
- Hur differentierad eller enhetlig bör gymnasieskolan vara? Och vad är önskvärt kring avvägningar mellan generell kunskap och yrkesspecialiserad kunskap i gymnasieskolan som helhet? Och vad är önskvärt kring avvägningar mellan generell kunskap och yrkesspecialiserad kunskap inom yrkesprogrammen?
- Vilken roll bör yrkesutbildningarna ha? Vad innebär det att det förekommer att yrkesprogram ses som "ett alternativ för skoltrötta"? Kan dessa utbildningar i så fall samtidigt ha hög status? Leder det till att högskoleförberedande utbildningar oftare än yrkesutbildningar är ett positivt val?
- Hur kan ungdomsarbetslöshet och ungas utanförskap minskas? Vilken är yrkesutbildningarnas roll i detta? Har de en särskild roll för att fler ska genomgå en fullständig gymnasieutbildning (ökad genomströmning)?
- Hur bör utbudet av olika yrkesutbildningar balanseras mellan elevers efterfrågan av utbildning respektive arbetsmarknadens efterfrågan av kompetens?
- Vilken modell för ansvarsfördelning mellan det offentliga och arbetslivet är att föredra i fråga om yrkesutbildning?
- Varför är ungas val av gymnasieutbildning så bundna till social bakgrund och kön? Hur kan olika utbildningssystem förstärka respektive motverka en uppdelning i samhället utifrån social bakgrund och kön?
- Vilken är vuxenutbildningens roll för yrkesutbildning på gymnasial nivå? Vilka målgrupper och syften bör den ha? Hur generöst bör tillträdet vara? Hur bör den förhållas till arbetsmarknadsutbildningar?

3 Övergripande om Skolverkets arbete på området

Skolverket har de senaste åren fått ett ökat uppdrag avseende yrkesutbildning och gränsytan mellan skola och arbetsliv. Ett tillägg har gjorts i Skolverkets instruktion, från och med 2014, om att myndigheten ska bidra till att trygga den nationella kompetensförsörjningen och underlätta ungdomars etablering på arbetsmarknaden. Därtill berör en stor del av uppdragen i Skolverkets regleringsbrev yrkesutbildning.

Skolverket har för närvarande ett trettiootal uppdrag och bedriver också annan verksamhet inom yrkesutbildningsområdet, utifrån instruktion och regleringsbrev. Uppdragen innefattar bland annat kompetensutvecklingsinsatser, statsbidragshantering och utbildningsinformation. I bilaga 2 ges en förteckning över Skolverkets uppdrag och statsbidrag med särskild relevans för yrkesutbildningsområdet.

Det innebär att vi riktar flera olika satsningar och stödinsatser till våra målgrupper/mottagare. För att underlätta för våra målgrupper försöker vi vara samordnade och tydliga i vår kommunikation med dem. För frågor om skola – arbetsliv finns inom myndigheten en verksintern samordningsgrupp på ledningsnivå. Vi har också utarbetat en särskild kommunikationsstrategi för detta område.

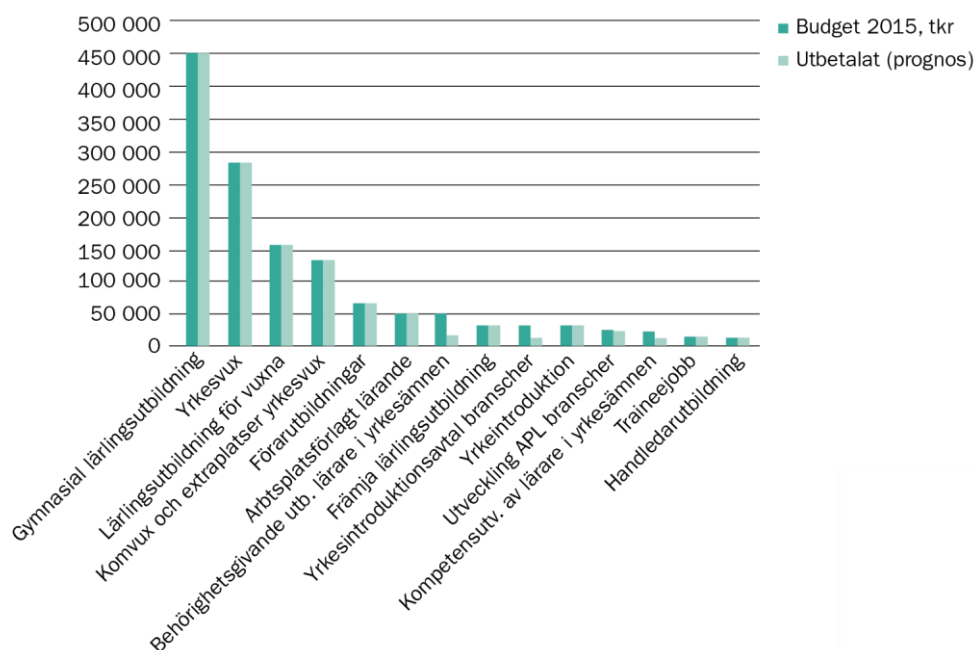
Flera andra myndigheter, delegationer och nationella samordnare har också ansvar och uppdrag inom yrkesutbildningsområdet och inom frågor som rör gränsytan mellan skola och arbetsliv. Syftena och målgrupperna är i vissa fall delvis överlappande.

Sammantaget pågår många insatser som på olika sätt syftar till att främja yrkesutbildning på gymnasial nivå. Till stor del avser insatserna lärlingsutbildning och lärande på arbetsplats.

Sett till statligt finansiellt stöd för att främja och utveckla yrkesutbildning går en dominerande del av resurserna till lärlingsutbildning i gymnasieskolan samt till yrkesvux och lärlingsvux. Statsbidragen för lärlingsutbildning i gymnasieskolan används främst till ersättning till arbetsgivare som tar emot lärlings elever för deras arbetsplatsförlagda lärande. Statsbidragen för yrkesvux och lärlingsvux används för att finansiera extra utbildningsplatser i kommunerna och, när det gäller lärlingsvux, till ersättning till arbetsgivare som tar emot lärlings elever. En överblick över storleken på statsbidrag till olika satsningar inom yrkesutbildningsområdet ges i diagrammet nedan.

2015-10-15
26 (103)

Diagram 1. Statsbidrag till olika satsningar inom yrkesutbildningsområdet 2015. Budget samt prognosticerad nyttjandegrad. Tusentals kronor.

Vid sidan av det finansiella stödet utgörs övriga statliga insatser sammantaget av stöd och information till utbildningsanordnarna, kompetensutveckling, framtagande av kunskap genom till exempel uppföljnings- och utvärderingsstudier samt främjande av samverkan, kunskapsöverföring och erfarenhetsutbyte mellan olika inblandade aktörer.

4 Elevvolymen och utbildningsutbud

I detta kapitel ges en kvantitativ beskrivning av eleverna på gymnasieskolans yrkesprogram, två introduktionsprogram med särskilt yrkesutbildningsfokus (programinriktat individuellt val och yrkesintroduktion), yrkeskurser inom kommunernas vuxenutbildning samt yrkesutbildning inom gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna.

Även genomströmningen i gymnasieskolans yrkesutbildningar beskrivs. Den två första elevkullarna har gått igenom den reformerade gymnasieskolan och det är nu möjligt att i statistiken se hur många av den första kullen som slutfört inom tre år.

4.1 Aktuell situation

4.1.2. Gymnasieskolans yrkesprogram

En dryg fjärdedel av gymnasienybjörjarna går på yrkesprogram

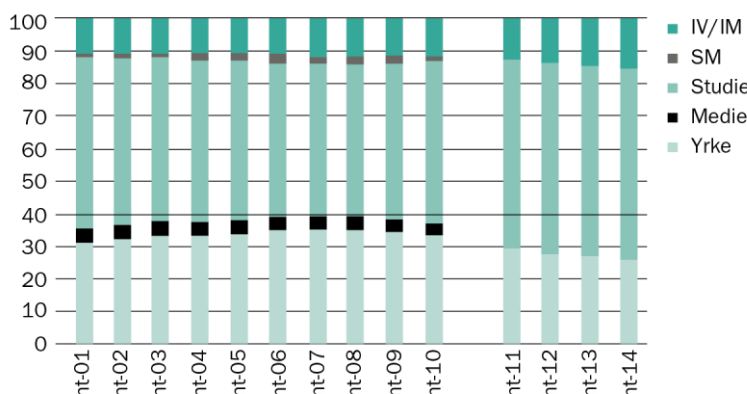
Hösten 2014 återfanns 26 procent av gymnasienybjörjarna på ett yrkesprogram, 58 procent på ett högskoleförberedande program och 16 procent på ett introduktionsprogram.⁹ Detta innebär att andelen på yrkesprogram, som minskat årligen sedan 2007 när den var 35 procent, har minskat ytterligare något.

Värt att nämna i detta sammanhang är också att andelen av gymnasienybjörjarna som återfinns på ett introduktionsprogram har ökat de senaste åren. Det är framför allt introduktionsprogrammet språkintröduktion som har ökat i elevantal. Av den grupp elever som börjat på ett introduktionsprogram går en relativt stor andel sedan vidare till ett yrkesprogram. Bland de drygt 13 000 elever som började på ett introduktionsprogram hösten 2011 hade 35 procent övergått till ett yrkesprogram inom loppet av fyra år.

⁹ Dessa andelar gäller nybjörjarna i gymnasieskolan, dvs. de som började i gymnasieskolan för första gången. Om man väljer att utgå från elever i årskurs 1 (inklusive dem som bytt program eller gått på ett introduktionsprogram innan de börjat på ett nationellt program) är andelarna för hösten 2014 följande: 27 procent på yrkesprogram, 53 procent på högskoleförberedande program om 20 procent på introduktionsprogram. Om man exkluderar Språkintröduktion (varav de flesta är nyanlända) från kategorin introduktionsprogrammen så blir andelsfördelningen: 30 procent på yrkesprogram, 58 procent på högskoleförberedande program och 12 procent på introduktionsprogram.

2015-10-15
28 (103)

Diagram 2. Nybörjare i årskurs 1. Typ av gymnasieutbildning.

IV/IM: Individuellt program/ introduktionsprogram

SM: Specialutformade program

Studie: Studieförberedande program/ högskoleförberedande program

Medie: Medieprogrammet

Yrke: Yrkesförberedande program/ yrkesprogram

Könsfördelningen är fortsatt mycket ojämn bland eleverna på de flesta yrkesprogram, och följer traditionella mönster. Fem av yrkesprogrammen har en mycket stor andel män (bygg- och anläggningsprogrammet, el- och energiprogrammet, fordons- och transportprogrammet, industritekniska programmet samt VVS- och fastighetsprogrammet). På dessa program är andelen män mellan 86 och 98 procent. På tre av yrkesprogrammen är andelen kvinnor stor (hantverksprogrammet, hotell- och turismprogrammet samt och vård- och omsorgsprogrammet). Andelen kvinnor ligger på dessa program mellan 80 och 94 procent. På övriga fyra program (barn- och fritidsprogrammet, handels- och administrationsprogrammet, naturbruksprogrammet samt restaurang- och livsmedelsprogrammet) är könsfördelningen något mer jämn (på dessa program är andelen kvinnor mellan 58 och 67 procent). Och liksom tidigare är männen i majoritet bland yrkesprogrammen som helhet.

Bland elever på yrkesprogram råder en överrepresentation av elever med föräldrar med gymnasieutbildning som högsta utbildningsnivå. Elever på yrkesprogram har också generellt sett lägre meritvärde från grundskolan än elever på högskoleförberedande program.

De flesta yrkesprogram har minskat mer än ungdomskullarna och de erbjuds i färre kommuner

Av de tolv yrkesprogrammen i gymnasieskolan är el- och energiprogrammet för närvarande det största, mätt i antal elever i årskurs 1 läsåret 2014/15.¹⁰ På detta program fanns drygt 4 900 elever i årskurs 1 läsåret 2014/15. Det minsta är VVS-

¹⁰ ”Antal elever i årskurs 1” är ett annat mått än ”nybörjare i gymnasieskolan”. I det förstnämnda ingår elever som bytt program eller som har gått på ett introduktionsprogram innan de börjat på ett nationellt program.

och fastighetsprogrammet, med knappt 1 200 elever i årskurs 1. Elevantalet har minskat på alla yrkesprogram under de senaste tre åren (mellan 2011/12 och 2014/15), med mellan 6 procent (vård- och omsorgsprogrammet) och 38 procent (hantverksprogrammet). Det är viktigt att komma ihåg att ungdomskullarna i sin helhet har minskat under perioden, vilket innebär att antalet gymnasieelever generellt har minskat. Antalet 16-åringar i befolkningen har minskat med 14 procent under samma period. Nio yrkesprogram har minskat proportionellt sett mer än ungdomskullarna och tre yrkesprogram har minskat i mindre grad än ungdomskullarna.

Tabellen nedan visar antal elever i årskurs 1 på de olika yrkesprogrammen läsåret 2011/12 respektive 2014/15 och den procentuella minskningen av elever mellan dessa år. Därtill visar tabellen hur många skolkommuner som hade årskurs-ett-elever på respektive program läsåret 2011/12 respektive 2014/15. Med skolkommun avses den kommun där en skola är belägen, vilket inte är detsamma som elevens hemkommun. För elever som bor i en kommun där ingen skola erbjuder ett visst program finns möjligheten att exempelvis pendla till en studieplats i någon annan kommun.

Tabell 1. Antal elever på yrkesprogram i årskurs 1 läsåren 2011/2012 respektive 2014/15 och förändring i elevantalet under perioden. Samt antal skolkommuner med elever i årskurs 1 läsåren 2011/2012 respektive 2014/15.

Program	Antal elever i årskurs 1 läsåret 2011/12	Antal elever i årskurs 1 läsåret 2014/15	Procentuell förändring av elever i årskurs 1 (16-års-kullar: -14%)	Antal skolkommuner med elever i årskurs 1 läsåret 2011/12	Antal skolkommuner med elever i årskurs 1 läsåret 2014/15
El och energi	5 661	4 943	-13%	163	152
Bygg och anläggning	5 923	4 256	-28%	162	148
Fordon och transport	4 098	3 694	-10%	154	147
Vård och omsorg	3 345	3 132	-6%	142	132
Naturbruk	3 280	2 765	-16%	86	73
Barn och fritid	3 746	2 762	-26%	158	121
Handel och administration	3 340	2 746	-18%	150	133
Hantverk	3 917	2 426	-38%	113	75
Restaurang och livsmedel	2 940	2 224	-24%	132	110
Industritekniska	2 051	1 529	-25%	141	126
Hotell och turism	1 566	1 213	-23%	85	67
VVS och fastighet	1 513	1 180	-22%	87	69

Som framgår har antalet kommuner som erbjuder olika yrkesprogram minskat under de senaste tre åren. Den geografiska spridningen av utbildningsutbudet har därmed minskat. Skolverket har även tidigare konstaterat att det finns svårigheter att upprätthålla ett brett utbud av yrkesprogram och programinriktningar.

”Inom det breda utbud som den nya gymnasieskolan erbjuder kan konstateras att mångfalden av inriktningar på vissa program inte överensstämmer med ungdomarnas efterfrågan. Utbudet av gymnasieprogram påverkas i första hand av och anpassas kontinuerligt efter elevernas gymnasieval. Detta eftersom huvudmän har svårt att långsiktigt erbjuda gymnasieprogram och programinriktningar som få elever väljer, samtidigt som det är gynnsamt att anordna utbildningar som är populära. På

2015-10-15
30 (103)

detta sätt uppstår såväl positiva som negativa spiraler för elevutvecklingen på olika program”.¹¹

De största programmen har inte minskat så mycket i elevantal (med undantag för bygg- och anläggningsprogrammet) och inte heller minskat så mycket sett till antal kommuner där de finns. Det är troligtvis för de mindre programmen som risken för ett alltför litet utbildningsutbud är som mest påtaglig. Här är både minskningen av elevantalet och minskningen av antalet kommuner där programmet finns tydlig.

Flera av de skolor som Skolverket har regelbunden kontakt med, så kallade programreferensskolor, ger uttryck för oro kring hållbarheten i vissa inriktning med små elevvolym. Exempel på utbildningar som utpekats som sårbara är administrationsinriktningen inom handels- och administrationsprogrammet och transportinriktningen på fordons- och transportprogrammet.

Stor variation i inriktningars storlek

Alla yrkesprogram utom vård- och omsorgsprogrammet har olika inriktningar, mellan två och fem inriktningar vardera. Elevantalet (i årskurs 3 läsåret 2014/15) skiljer sig avsevärt mellan olika inriktningar, från 12 elever på inriktningen ”godshantering” inom fordons- och transportprogrammet, till 3 087 elever på inriktningen ”husbyggnad” inom bygg- och anläggningsprogrammet. På vård- och omsorgsprogrammet gick totalt omkring 3 000 elever i årskurs 3. Den pågående gymnasieutredningen har i uppdrag att analysera om det finns anledning att göra justeringar av det nationella utbudet av program och inriktningar i gymnasieskolan.¹²

¹¹ Skolverket (2014) *Nationella program*.

¹² Kommittédirektiv 2015:01.

Tabell 2. Antal elever på yrkesprogrammets olika inriktningar.*

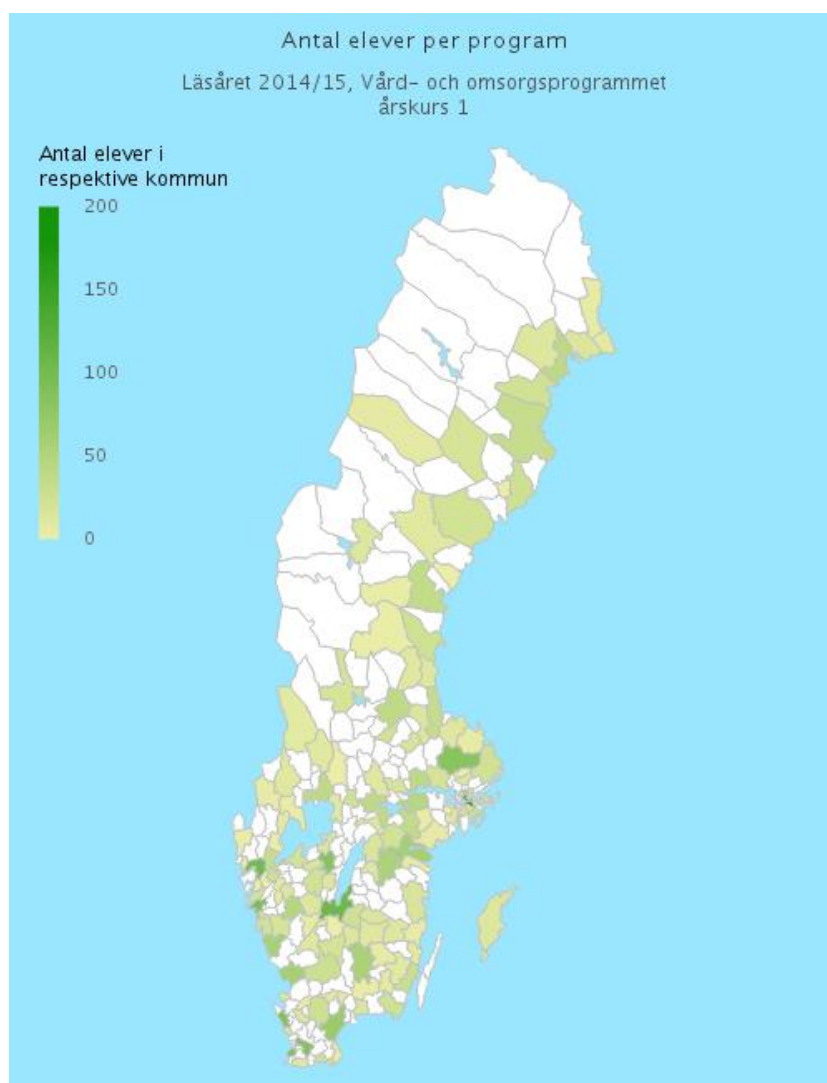
Program/Inriktning	Antal elever i åk 3, 2013/14	Antal elever i åk 3, 2014/15
El och energi	4 912	4 897
Elteknik	2 660	2 729
Dator- och kommunikationsteknik	1 574	1 548
Automation	531	504
Energiteknik	147	116
Bygg och anläggning	5 176	4 717
Husbyggnad	3 429	3 087
Måleri	744	690
Mark och anläggning	321	380
Anläggningsfordon	449	360
Plåtslageri	233	200
Fordon och transport	3 651	3 557
Transport	1 764	1 759
Personbil	1 264	1 228
Lastbil och mobila maskiner	378	361
Karosseri och lackering	193	197
Godshantering	52	12
Vård och omsorg (saknar inriktningar)	3 062	2 969
Naturbruk	2 900	2 562
Djur	1 866	1 628
Skog	487	460
Lantbruk	468	419
Trädgård	79	55
Barn och fritid	3 323	2 916
Pedagogiskt arbete	1 852	1 563
Fritid och hälsa	1 103	946
Socialt arbete	368	407
Handel och administration	3 049	2 754
Handel och service	2 733	2 487
Administrativ service	316	267
Hantverk	3 278	2 692
Frisör	1 260	1 078
Textil design	223	196
Florist	260	170
Finsnickeri	234	150
Övriga hantverk	1 301	1 098
Restaurang och livsmedel	2 472	2 169
Kök och servering	1 989	1 674
Bageri och konditori	437	483
Färsvaror, delikatesser och catering	46	12
Industritekniska	1 801	1 829
Produkt- och maskinteknik	839	831
Svetsteknik	748	791
Driftsäkerhet och underhåll	162	141
Processteknik	52	66
Hotell och turism	1 270	1 212
Turism och resor	741	679
Hotell och konferens	529	533
VVS och fastighet	1 276	1 244
VVS	1 044	1 029
Fastighet	88	102
Kyl- och värmepumpsteknik	112	94
Ventilationsteknik	32	19

* Uppgifterna i tabellen om antal elever för ett helt program avser alla elever med registrerad inriktning. Det innebär att det kan finnas något fler elever på programmet som helhet. För vård- och omsorgsprogrammet, som saknar inriktningar, avser uppgiften dock alla elever i åk 3.

2015-10-15
32 (103)

Geografiska kartor över elevantal på olika program

Skolverket redovisar i databasen Siris, på Skolverket.se, kartor som visar antalet elever på olika program per skolkommun, dvs. kommun där skolan är belägen.¹³ Exemplet nedan avser antal elever i årskurs 1 på vård- och omsorgsprogrammet, per kommun där skolan är belägen. Som framgår är vissa kommuner vita på kartan. Detta innebär att det i dessa kommuner inte finns någon gymnasieskola där det går elever i årskurs 1 på vård- och omsorgsprogrammet. Däremot kan det finnas elever som bor i dessa kommuner som pendlar till en studieplats på vård- och omsorgsprogrammet på en skola som ligger i någon annan kommun. Sannolikt påverkar ett svagt elevintresse och utbudet av utbildningsplatser varandra så att ett vikande elevintresse leder till ett minskat utbildningsutbud och vice versa. Särskilt på orter där det är långt till närmaste skola som ger programmet torde avsaknad av utbud av platser leda till att färre elever väljer att söka programmet.

¹³ Se <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-per-gymnasieprogram>.

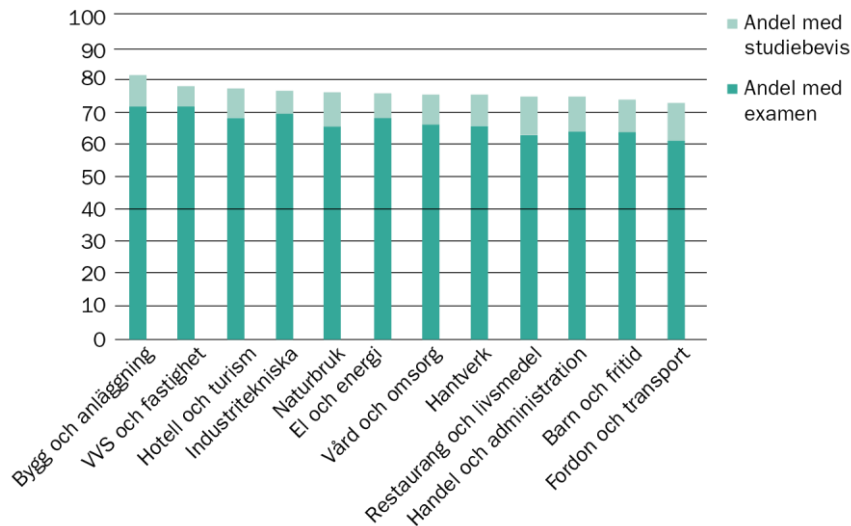
Genomströmningsgraden varierar mellan olika program

Den första elevkullen som börjat inom den reformerade gymnasieskolan (gy-11) blev klar till sommaren 2014, åtminstone de elever som slutfört sina studier inom tre år. Därmed finns i år statistik om hur stor andel av eleverna på olika program som slutfört sin utbildning inom den teoretiskt möjliga tiden.

Genomströmningsgraden, det vill säga andelen elever som slutför sin utbildning, varierar mellan olika program. I genomsnitt för samtliga yrkesprogram var genomströmningen inom tre år 77 procent (67 procent hade avslutat med examen och 10 procent med studiebevis). Genomströmningen inom tre år (för den årskull som började 2011) är högst på bygg- och anläggningsprogrammet. På detta program hade 82 procent av eleverna avslutat sin utbildning med examen eller studiebevis inom tre år. Lägst var genomströmningen på fordons- och transportprogrammet, där motsvarande andel var 73 procent. Yrkesprogram som grupp har, liksom tidigare, lägre genomströmningsgrad än högskoleförberedande program som grupp.

Det är viktigt att komma ihåg att det för den första kullen i den reformerade gymnasieskolan ännu bara finns uppgifter om hur många som slutfört sin utbildning inom tre år. Alla elever slutför inte en utbildning inom den stipulerade studietiden. Andelen som slutfört kommer därför sannolikt öka när man ser till fyra eller fem år efter att de började.

Diagram 3. Genomströmning för nybörjarelever på yrkesprogram ht 2011, resultat efter tre års studier

Andelen som går ut med högskolebehörighet skiljer sig kraftigt mellan olika yrkesprogram

Av alla som avslutat ett yrkesprogram våren 2014 hade 35 procent grundläggande högskolebehörighet. Andelen med högskolebehörighet varierar starkt mellan olika yrkesprogram, från 10 procent för fordons- och transportprogrammet till 61 procent för vård- och omsorgsprogrammet. Om man utgår från delgruppen som tagit en examen på ett yrkesprogram våren 2014 var andelen med grundläggande hög-

2015-10-15
34 (103)

skolebehörighet 41 procent för yrkesprogram generellt, 12 procent för fordons- och transportprogrammet och 73 procent för vård- och omsorgsprogrammet. De tolv yrkesprogrammen i gymnasieskolan är således mycket olika sinsemellan vad gäller koppling till fortsatta studier. Detta hänger samman med olika arbetsmarknadsförhållanden inom olika yrkesområden.

Bland yrkesprogrammen som grupp har andelen som går ut med grundläggande högskolebehörighet minskat efter gymnasireformen. Detta är naturligt mot bakgrund av reformens ökade tonvikt på fördjupning och specialisering i yrkesämnen och på höjda krav när det gäller vad som innefattas i grundläggande behörighet till högskolan.

4.1.3 Introduktionsprogram

Av alla som börjar på ett introduktionsprogram går 35 procent vidare till ett yrkesprogram

Nästan alla elever i en elevkull går efter grundskolan vidare till gymnasieskolan (omkring 99,5 procent går vidare inom loppet av två år). Alla har dock inte en fullständig grundskolekompetens med sig inför sina gymnasiestudier. Den grupp unga som efter grundskolan saknar behörighet till nationella program i gymnasieskolan utgjorde våren 2014 omkring 13 procent av dem som lämnade grundskolan. Dessa elever börjar vanligtvis på något av gymnasieskolans introduktionsprogram, varav de flesta syftar till att eleven ska uppnå behörighet till nationella program, där utbildningen är på gymnasial nivå. Introduktionsprogrammen motsvarades före gymnasireformen av individuellt program.

En relativt stor del av de elever som inleder sin tid i gymnasieskolan med studier på ett introduktionsprogram övergår sedan till studier på ett yrkesprogram. Skolverkets uppföljning visar att nära 13 300 elever började på ett introduktionsprogram hösten 2011. Fyra år senare, hösten 2014, hade omkring hälften av dessa elever, 45 procent, övergått till ett nationellt program. Av dem som övergått till ett nationellt program hade 75 procent börjat på ett yrkesprogram. Det innebär att av de 13 300 eleverna hade 35 procent (nära 4 700 elever) övergått till ett yrkesprogram inom loppet av fyra år.¹⁴ Introduktionsprogrammen är därmed en rekryteringsbas för yrkesprogrammen.

Två av introduktionsprogrammen med särskild relevans för yrkesutbildningsområdet är programmen ”programinriktat individuellt val” och ”yrkesintroduktion”.

Yrkesintroduktion¹⁵

Av alla elever som går på något av de fem olika introduktionsprogrammen återfinns 14 procent på yrkesintroduktion. Sedan hösten 2011 har antalet nybörjarele-

¹⁴ Skolverket (2015). *Uppföljning hösten 2014 av introduktionsprogrammets första kull* (PM). Länk: <http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?url=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D3437>

¹⁵ Beskrivningen bygger på *Uppföljning av gymnasieskolan per program* (Skolverket, 2015) och *Redovisning av uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion* (Skolverket, 2015).

ver i årskurs ett på detta program varierat mellan omkring 1 700 och 2 000 elever per år. Totalt, sett till alla årskurser, gick 6 000 elever på yrkesintroduktion hösten 2014.

Skolverket har följt upp elevernas verksamhet ett, två respektive tre år efter start på yrkesintroduktion. Efter ett år hade (av nybörjarna hösten 2011) 22 procent bytt till nationellt program, 22 procent bytt till annat introduktionsprogram och 45 procent var kvar på yrkesintroduktion. Efter två år var motsvarande andelar 31, 17 respektive 29 procent. Av nybörjareleverna på yrkesintroduktion höstterminerna 2012 och 2013 var andelarna som var kvar på programmet efter ett år något högre.

Tre år efter starten på yrkesintroduktion hade, av nybörjareleverna höstterminen 2011, 4,5 procent nått fram till avslutat nationellt program och 41 procent var kvar i gymnasieskolan det fjärde året. Resterande 54 procent var inte längre registrerade i gymnasieskolan. Huruvida dessa befinner sig i arbete, arbetslöshet eller annan utbildning än gymnasieskola går inte att utläsa ur den tillgängliga statistiken.

Programinriktat individuellt val

Av alla elever på introduktionsprogram (årskurs ett) läsåret 2014/15 gick 14 procent på programinriktat individuellt val. Totalt, sett till alla årskurser, gick 6 200 elever på detta introduktionsprogram hösten 2014. På detta program går eleverna på en utbildning inriktad mot ett specifikt yrkesprogram. Vård- och omsorg är för närvarande den vanligaste inriktningen bland kvinnorna och fordon och transport den vanligaste bland männen.

Eleverna på detta introduktionsprogram har i genomsnitt väsentligt högre meritvärden från grundskolan jämfört med elever på de övriga introduktionsprogrammen. Detta är naturligt då det finns behörighetskrav för att börja på detta program, till skillnad från övriga introduktionsprogram.

Av nybörjareleverna på programinriktat individuellt val höstterminen 2011 hade 38 procent bytt till ett nationellt program ett år senare, och 52 procent var kvar på programinriktat individuellt val. Efter två år var motsvarande andelar 54 respektive 30 procent. Av nybörjareleverna höstterminerna 2012 respektive 2013 var andelarna som övergått till studier på nationella program efter ett år något högre.

Av de elever som började på programinriktat individuellt val höstterminen 2011 hade 36 procent nått fram till avslutat nationellt program tre år senare, och 22 procent var kvar i gymnasieskolan. Resterande 41 procent var inte längre registrerade i gymnasieskolan. Huruvida dessa befinner sig i arbete, arbetslöshet eller annan utbildning än gymnasieskola går inte att utläsa ur den tillgängliga statistiken.

Detta indikerar att programmets elevgrupp är heterogen och ger en kluven bild av hur det gått för den elevgrupp som gått på programmet. Å ena sidan nådde en stor del (36 procent) av dem som börjat sin gymnasietid med detta program fram till ett avslutat nationellt program utan att deras studietid ens hade förlängts av den inlets med studier på introduktionsprogrammet. Å andra sidan hade en stor del (41 procent) inte fortsatt med sina studier i gymnasieskolan.

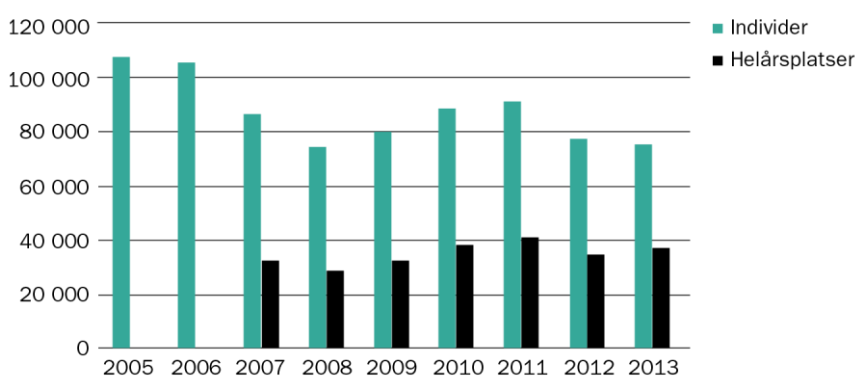
2015-10-15
36 (103)

4.1.4 Yrkesutbildning inom kommunernas vuxenutbildning

Utbildningsvolym inom olika yrkesområden

Antalet personer som har läst på yrkeskurser inom kommunernas vuxenutbildning har varierat mellan 107 000 och 74 000 per år under perioden 2005 – 2013. En person läser sällan heltid under ett helt år. Omräknat till helårsplatser har den årliga volymen utbildning på yrkeskurser inom komvux varierat mellan 29 000 och 41 000 helårsplatser under åren 2007 – 2013. Detta enligt den löpande, officiella statistiken avseende kommunernas vuxenutbildning.

Diagram 4. Antal individer respektive motsvarande helårsplatser på yrkeskurser inom komvux.

Volymen deltagare i yrkeskurser inom komvux sett i relation till befolkningen i åldern 20-64 år skiljer sig mellan olika län och kommuner. För landet som helhet motsvarar volymen (år 2013) 66 helårsplatser per 10 000 invånare i åldern 20-64 år. Sett till enskilda län varierar motsvarande andel mellan 51 och 101 och sett till enskilda kommuner varierar den mellan 11 och 165. Volymen beror givetvis på en rad olika faktorer som påverkar befolkningens efterfrågan på sådan utbildning, såsom utbildnings- och arbetsmarknadssituation i stort i länet/kommunen. Men volymen påverkas också av vilket utbud av yrkeskurser som kommunen erbjuder.

Inom kommunernas vuxenutbildning överstiger elevernas intresse tillgängliga platser

Det går inte att betrakta den årliga tillströmningen till yrkesutbildningar inom kommunernas vuxenutbildning på samma sätt som tillströmningen till gymnasieskolans utbildningar. Den speglar inte elevers intresse för olika utbildningsinriktningar på samma sätt som inom gymnasieskolan. Inom vuxenutbildningen styrs antalet platser, såväl totalt som dess fördelning på olika utbildningsinriktningar, till stor del av kommunernas budgetering och planering (vilken i sin tur till stor del påverkas av aktuella finansiella bidrag från staten). Detta skiljer sig från gymnasieskolan, där en grundläggande princip är att alla behöriga elever ska erbjudas plats och där fördelningen mellan olika utbildningsinriktningar ska styras av elevernas intresse och val.

Vissa intressanta iakttagelser kan dock göras kring tillströmningen till vissa yrkeskurser inom vuxenutbildningen. Kommunerna uppger att de oftast har fler sökande

än antal tillgängliga utbildningsplatser. Intresset tycks därmed vara större än tillgången.

Glappet mellan utbildningsutbudet och elevers efterfrågan har ökat mellan 2013 och 2014. I Skolverkets uppföljning av yrkesvux-satsningen har andelen kommuner som uppger att de inte kunnat tillmötesgå samtliga elevers önskemål ökat från 55 procent 2013 till 63 procent 2014. Som orsak (2014) uppger av 41 procent av kommunerna platsbrist (vanligtvis till följd av otillräckliga ekonomiska resurser), 37 procent att de presumtiva eleverna bedömdes vara icke-behöriga, 26 procent att individernas efterfrågan inte överensstämde med arbetsmarknadens behov och 15 procent att de efterfrågade kurserna inte kunde erbjudas i närområdet.

Sett till olika utbildningsinriktningar tycks vård och omsorg vara den inriktning där flest kommuner har en situation där efterfrågan överstiger utbudet (63 procent av kommunerna uppgav detta 2014). Därefter kommer fordon och transport (22 procent), restaurang och livsmedel (16 procent) och industriteknik (13 procent). De utbildningsområden där kommunerna upplever lägst efterfrågan är naturbruk, handel och administration, hantverk, barn och fritid samt hotell och turism.¹⁶

Vård och omsorg dominerar inom vuxenutbildningen

De största elevgrupperna inom vuxenutbildningens yrkeskurser återfinns på kurser inom vård och omsorg, persontransporter (bussförare) samt handel och administration. Både elevernas intresse och kommunernas planering spelar rimligen in i detta mönster, men det är svårt att uttala sig om i vilken grad vardera faktor speglas i statistiken över elevernas fördelning på utbildningsinriktningar.

Kurser i vård och omsorg söks främst av kvinnor och yrkesförarutbildning söks främst av män.

Sett till alla utbildningsinriktningar i yrkesvux och lärlingsvux i komvux är omkring två tredjedelar kvinnor (68 procent i yrkesvux och 59 procent i lärlingsvux). Detta hänger givetvis ihop med att vård och omsorg är den största inriktningen. Inom yrkesvux och lärlingsvux i särsvux är könsfördelningen jämn.

En stor del av dem som söker och får en plats på yrkeskurser inom vuxenutbildningen är unga vuxna (20-24 år). Detta kan spegla dels ett stort intresse från denna grupp, dels att de eventuellt prioriteras vid antagningen.

Volym inom yrkesvux- och lärlingsvux-satsningarna

En delvis annan källa för uppgifter om hur många som genomgår yrkeskurser inom vuxenutbildningen är kommunernas rapportering till Skolverket avseende yrkesvux-satsningen.¹⁷

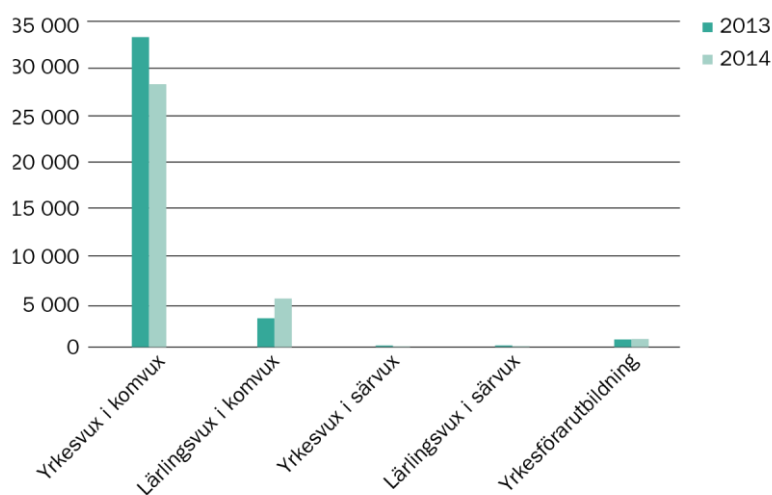
¹⁶ Skolverket (2015). *Redovisning av uppdrag om insatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och lärlingsutbildning för vuxna m.m.*

¹⁷ Vissa kommuner särskiljer deltagare vilkas utbildningsplatser finansieras med statsbidrag inom ramen för yrkesvux-satsningen från övriga elever på yrkeskurser (vilket gör de förstnämnda till en delgrupp av samtliga som läser på yrkeskurser). Andra kommuner har inte möjlighet att särskilja olika elevgrupper på detta sätt. De olika källornas uppgifter pekar ger dock en liknande bild av storleksordningen vad gäller volymen studerande.

2015-10-15
38 (103)

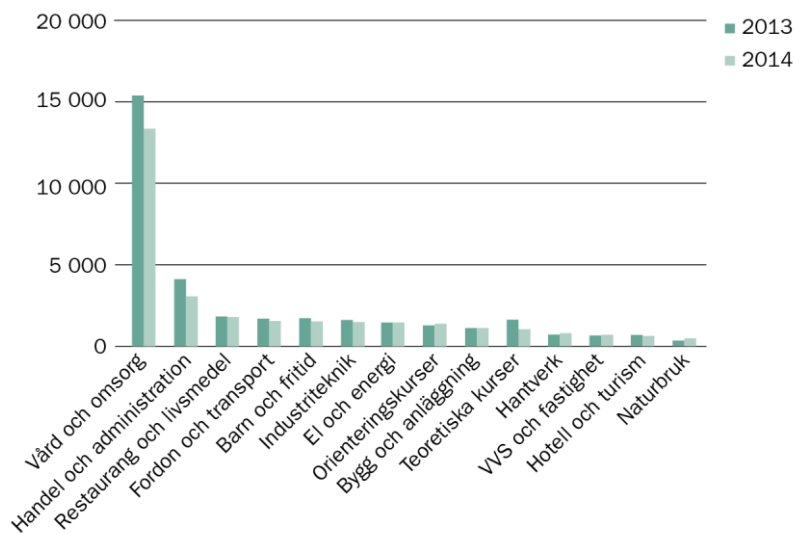
Under 2014 studerade omkring 35 000 personer, och under 2013 omkring 38 000 personer, inom yrkesvux, lärlingsvux eller yrkesförarutbildning. Yrkesvux i komvux stod för den klart största delen (omkring 28 000 elever 2014 och 33 000 elever 2013). Antalet studerande i lärlingsvux i komvux ökade från drygt 3 000 elever 2013 till drygt 5 000 elever 2014. Inom yrkesvux respektive lärlingsvux i särvux ligger antalet elever på omkring 200 i vardera satsning. Antalet elever på yrkesförarutbildning är omkring 1 000. Se diagrammet nedan.

Diagram 5. Antal elever i yrkesvux, lärlingsvux och yrkesförarutbildning.

Källa: Skolverket (2015). Redovisning av uppdrag om insatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och lärlingsutbildning för vuxna m.m.

Som nämnt dominerar vård och omsorgsområdet och inom yrkesvux- och lärlingsvux-satsningarna återfinns 45 procent av eleverna inom detta område. Handel och administration är det näst största området och står för 10 procent av eleverna inom satsningarna. Det är en stor skillnad mot gymnasieskolan där eleverna på vård- och omsorgsprogrammet utgör 9 procent av alla elever på yrkesprogram.

Diagram 6. Antal elever i yrkesvux i komvux 2013 och 2014, fördelat på yrkesinriktning.

Inom lärlingsvux i komvux fanns flest elever (2014) inom yrkesområdena ”restaurang och livsmedel”, ”vård och omsorg” och ”bygg och anläggning”.

Svårt beskriva genomströmning i kommunernas vuxenutbildning

Genomströmningsgrad inom vuxenutbildningen är svår att uttala sig om, eftersom elever sällan läser vad som motsvarar en hel gymnasieutbildning, utan planerar kurssammansättning utifrån individuella behov.

4.1.5 Gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna

Antalet elever minskar i gymnasiesärskolan. Detta är en naturlig följd av minskat elevantal i grundsärskolan samt att elever numer kan välja några av gymnasieskolans introduktionsprogram. Läsåret 2014/15 gick drygt 7 000 elever i gymnasiesärskolan, varav drygt 1 500 i årskurs 1. Den reformerade gymnasiesärskolan består sedan hösten 2013 av nio yrkesinriktade program och ett individuellt program. De yrkesinriktade program som har flest elever är ”hotell, restaurang och bageri”, ”administration, handel och varuhantering”, ”fastighet, anläggning och byggnation” och ”skog, mark och djur”. På vart och ett av dess program gick mellan 100 och 200 elever i årskurs 1 år 2014.

Läsåret 2014/15 gick omkring 4 200 elever i särskild utbildning för vuxna. Antalet elever inom denna skolform som gick inom satsningen på yrkesvux och lärlingsvux var, enligt uppgifter som kommunerna rapporterat till Skolverket, omkring 450 under 2013 och 360 under 2014. De yrkesinriktningar som har flest elever inom denna satsning är ”administration, handel och varuhantering”, ”hälsa, vård och omsorg” och ”hotell, restaurang och bageri”.

2015-10-15
40 (103)

4.1.6 Regional samverkan kring utbud av yrkesutbildning

Som nämnts har den geografiska spridningen av utbildningsutbudet minskat när det gäller yrkesutbildningar inom gymnasieskolan. Ett förekommande sätt att motverka detta är att arbeta med regional samverkan kring utbildningsutbud. Enligt skollagen kan en kommun erbjuda utbildning som den själv anordnar eller utbildning som anordnas av en annan kommun eller ett landsting enligt samverkansavtal med kommunen eller landstinget. Kommuner som har ingått ett samverkansavtal bildar ett samverkansområde för utbildningen.

Skolverket har för närvarande ingen fullständig bild av aktuell samverkan över landet inom gymnasieskolan. I en studie som Skolverket gjorde 2010 framträdde denna bild:

"Regional samverkan är ett sätt för kommuner att anpassa sig till elevminskning och eventuellt marknadsläge, och kunna erbjuda ett allsidigt utbud av program. Regional samverkan kan t.ex. innebära en fördelning av vilka program som respektive kommun ska erbjuda. Ett möjligt dilemma är den erfarenhet som framkom i enkätstudien, att elever tröttnar på att pendla efter en kortare eller längre tid och söker plats i kommunens hemskola, dvs. hemvändare. En fråga man kan ställa sig är om fördelningen av program mellan kommuner i praktiken kan komma att minska det reella utbudet för elever, eller om det åtminstone ställs på sin spets hur motiverade elever behöver vara för att fullfölja utbildningar i gymnasieskolor som ligger långt från hemmet."¹⁸

Skolverket har också i flera utvärderingsrapporter belyst att marknadsmekanismer och konkurrens kan försvåra utveckling av regional samverkan kring bland annat utbildningsutbud.¹⁹

Inom vuxenutbildningen är regional samverkan kring utbud vanlig. I praktiken innebär denna samverkan att kommuner fördelar olika utbildningsplatser mellan sig. Denna samverkan är ofta kopplad till det riktade statsbidraget och enligt många kommuner har samlade ekonomiska resurser möjliggjort nya investeringar i maskiner och personella resurser.

4.2 Insatser kring tillströmning, genomströmning och utbildningsutbud

Information om gymnasievalet

Skolverket har sedan 2013 en särskild webbplats (gymnasieinfo.se) för information om gymnasieskolan. På senare tid har vi även lagt till information om yrken, karriärvägar och Arbetsförmedlingens prognoser om arbetsmarknadsutsikter efter

¹⁸ Skolverket (2010) *Konkurrensen om eleverna*.

¹⁹ Skolverket (2013) *Utvecklingen av lärlingsutbildningen*.

Skolverket (2013) *Det svåra valet. Elevernas val av utbildning på olika slags gymnasieområden*.

Skolverket (2013) *Elever per programtyp och program*.

Skolverket (2014) *Samlad redovisning och analys inom yrkesutbildningsområdet*.

Skolverket (2014) *Nationella program*.

yrkesprogrammen på webbplatsen. Vi har också i informationssyfte tagit fram filmer om olika gymnasieprogram.

Informationskampanj

Skolverket har regeringens uppdrag att bedriva en informationskampanj för yrkesutbildning. Kampanjen syftar till att föräldrar och elever ska bli medvetna om de möjligheter som yrkesutbildningarna ger och att de leder till möjligheter till fortsatta studier och ofta också till arbete. Den syftar även till att studie- och yrkesvägledarna ska ge relevant och saklig information om yrkesutbildningar. Kampanjen fokuserar på elever i årskurs 8 och 9. Den poängterar de många möjligheter en elev har som gått ett yrkesprogram och betonar särskilt rättigheten att läsa in grundläggande högskolebehörighet inom alla yrkesprogram.

Kampanjen kan ha en viss effekt när det gäller att sprida en positiv bild av yrkesutbildningar, men att vända den negativa trenden kräver mycket större insatser till bredare målgrupper. Det är svårt att ändra på attityder och missuppfattningar hos breda målgrupper, som till exempel föräldrar. För att höja yrkesutbildningarnas status och öka antalet sökande, behövs långsiktighet och samarbete samt insatser på flera plan och av flera aktörer.

Insatser för en stärkt studie- och yrkesvägledning

Insatser för stärkt studie- och yrkesvägledning har betydelse för både tillströmning och genomströmning. Väljer man ”rätt” är det större chans att man trivs och fullföljer sin utbildning. Att ha tydliga bilder av framtida yrken kan också bidra till ökat studiemotivation. I den aktuella debatten kring utbildning och arbetsmarknad har många pekat på att studie- och yrkesvägledning har en viktig roll, för att underlätta för elever att välja det som är rätt för dem och därigenom främja motivation och genomströmning.

Skolverket tog 2013 fram nya allmänna råd om studie- och yrkesvägledningen. De ersätter de allmänna råden från 2009. De allmänna råden behandlar bland annat hur studie- och yrkesvägledning är kopplad till olika områden som rör de olika skolformerna. Ett viktigt budskap i de allmänna råden är att undervisning, information och vägledningssamtal tillsammans utgör den studie- och yrkesvägledning som ska tillgodose elevens behov av vägledning och stödja elevens val av studier och yrken. Skolverket har också tagit fram ett stödmaterial för lärare i grundskolan om studie- och yrkesvägledning. (2014).²⁰

Skolverket arbetar för närvarande med att utveckla och stärka vägledningen. Arbetet utförs inom ramen för ett regeringsuppdrag som avser tiden 2013-2016. Insatserna består av kurser, konferenser, utbildningskoncept, stödmaterial och föreläsningar. Målgrupperna är skolhuvudmän, skolledare, studie- och yrkesvägledare, lärare och i viss mån företrädare för arbetslivet. Mest fokus är på grundskolan, men insatserna omfattar även gymnasieskolan och vuxenutbildningen. Ett viktigt inslag i insatserna är att öka lärares kunskaper om arbetslivet och olika yrken. Vikten av att elever kontinuerligt får kännedom om olika yrken betonas i insatserna.

²⁰ Skolverket (2014). *Studie- och yrkesvägledning i undervisningen, fem lärande exempel från grundskolan.*

2015-10-15
42 (103)

Intresset för insatserna har varit stort. Många skolhuvudmän, främst kommunala, har lagt ökat fokus på vägledning och planerar åtgärder för att stärka den. Skolverkets erfarenheter av utvecklingsinsatser om studie- och yrkesvägledningen är att huvudmännens och rektorernas prioritering och styrning av denna verksamhet är en förutsättning för att få genomslag. När det gäller resultat av Skolverkets utvecklingsinsatser på området visar utvärderingar från och samtal med deltagare vid genomförda konferenser och kurser att många får en ökad förståelse för studie- och yrkesvägledningens roll och potential. Det gäller bland annat att vägledningen kan bidra till ökad måluppfyllelse i fråga om elevers kunskapsresultat genom att motivera elever för ämnen när de kopplas till ett kommande arbetsliv, och att god vägledning kan bidra till minskade studieavbrott och programbyten i gymnasieskolan. Deltagarna har också fått inspiration, ökad kunskap och verktyg för att systematiskt stärka och utveckla vägledningen.

Flera av ovan nämnda insatser för att stärka studie- och yrkesvägledningen omfattar även vuxenutbildningen. Därtill har Skolverket med särskilt fokus på vuxenutbildningen genomfört en konferensserie och tagit fram ett stödmaterial med temat studie- och yrkesvägledning och arbetsplatsförlagt lärande i särskild utbildning för vuxna (2014). Även ett stödmaterial om att synliggöra generella kompetenser i vägledningssamtal togs fram 2014. Skolverket genomför under hösten 2015, i samverkan med Region Skåne, Arbetsförmedlingen och Kommunalförbundet i Skåne, en processinriktad utbildning med handledarstöd med syfte att utveckla studie- och yrkesvägledningen i undervisningen. Projektet genomförs som en pilotverksamhet. Det är möjligt att växla upp ett sådant utbildningspaket till flera regioner. Skolverket utvecklar också under 2015 ett webbaserat verktyg för att stödja planering av gymnasieexamen inom kommunal vuxenutbildning.

Hantering av statsbidrag för yrkesvux och lärlingsvux

Skolverket hanterar statsbidragen för yrkesvux- och lärlingsvux-satsningarna. När det gäller statsbidraget för yrkesvux (i komvux och särvux) beviljade Skolverket under 2014 ansökningar från 136 kommuner eller kommuner i samverkan, omfattande totalt 620 miljoner kronor. Totalt deltog 289 kommuner. Detta motsvarar 12 400 årsstudieplatser. Efter återkrav av outnyttjat bidrag (4 miljoner kronor, varav delar omfördelades) uppgick det utbetalade statsbidraget till 616 miljoner kronor.

Detta är en minskning jämfört med 2013, då det utbetalade statsbidraget för yrkesvux var 790 miljoner kronor, motsvarande 15 900 årsstudieplatser. Detta år var utnyttjandegraden lägre och 48 miljoner kronor återbetalades, varav delar omfördelades.

När det gäller statsbidraget för lärlingsvux (inom komvux och särvux) beviljade Skolverket under 2014 ansökningar från 237 kommuner och beviljade dem sammanlagt 306 miljoner kronor, varav 77 miljoner kronor inte utnyttjades och därför senare krävdes tillbaka, varav delar omfördelades. Det beviljade bidraget motsvarade knappt 3 300 årsstudieplatser.

Under 2013 beviljade Skolverket 322 miljoner kronor till totalt 226 kommuner. Bidraget motsvarade drygt 3 400 årsstudieplatser. Även inom detta statsbidrag var utnyttjandegraden lägre 2013 än 2014 och 175 miljoner kronor krävdes tillbaka.

Övriga insatser med särskild relevans för tillströmning och genomströmning

Skolverket är nationellt referenscentrum i Sverige för frågor om yrkesutbildning. Detta ansvar innebär att informera om yrkesutbildning i Sverige och i Europa. Detta redovisas i kapitel 10.

Lärlingscentrum inom Skolverket har i uppdrag att främja lärlingsutbildning och att öka antalet lärlingar. Detta redovisas i kapitel 9.

De olika insatser som pågår i syfte att stärka kvaliteten i yrkesutbildningarna har betydelse för tillströmningen. Dessa insatser redovisas i kapitlen kapitel 6 och 7.

Skolverket följer utvecklingen, med statistik och uppföljningsrapporter som bland annat belyser genomströmningen i olika utbildningar.

Exempel på insatser med betydelse för utbildningsutbudet

Att ansvaret för skolan är decentraliserat och att elevers önskemål ska vara styrande för utbildningsutbudet i gymnasieskolan är två grundläggande utgångspunkter. Skolverket styr därmed inte över antalet utbildningsplatser inom olika yrkesområden.

Andra slags insatser som är relevanta att nämna i sammanhanget är att Skolverket löpande följer utvecklingen inom gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen, bland annat vad gäller antalet elever på olika program, inriktningar och kurser. Mot bakgrund av iakttagelsen om minskat elevantal och minskat utbildningsutbud på vissa program eller inriktningar planeras en uppföljningsstudie om utbildningsutbud inom gymnasieskolan och om regional samverkan kring detta.

Skolverkets arbete med statsbidrag och andra styrnings- och utvecklingsinsatser vad gäller yrkesutbildning inom vuxenutbildningen har betydelse för utbildningsutbudet.

Skolverkets kontinuerliga kontakter med huvudmän, skolor och branscher är viktiga kanaler för att fånga upp frågor och iakttagelser kring bland annat utbildningsutbud. Dessa kontakter sker till stor del via de nationella programråden, de så kallade programreferensskolorna och via konferenser och liknande.

4.3 Kommentarer

Både trögrörliga samhällsstrukturer och regelförändringar påverkar ungas studieval

Förändringar i beteendemönster vad gäller studieval påverkas bland annat av andra samhällsrörelser sett över lång tid. Elevers studieval bör därmed ses i ett långsiktigt och brett perspektiv.

En påverkande faktor är att ungdomars etablering senarelagts allt mer över tid. I takt med ökat välstånd över tid har en förlängd ungdomstid blivit möjlig, där unga kan gå längre tid i skolan och vänta längre med egen försörjning och med speciali-

2015-10-15
44 (103)

serade yrkesval. Därtill har svårigheter för unga att hitta ett arbete bidragit till en senarelagd etablering. Etableringsåldern definieras av SCB som den ålder vid vilken minst 75 procent av befolkningen i en viss årskull förvärvsarbetar. Enligt SCB var etableringsåldern år 1990 för män 21 år och för kvinnor 20 år. Den ökade gradvis under 1990-talet och sjönk mot slutet av decenniet tillbaka något. Under 2000-talet har etableringsåldern pendlat mellan 26-29 år för män och mellan 29-32 år för kvinnor.²¹

Även den genomsnittliga åldern för att flytta hemifrån ökar med tiden, om än i långsammare takt. Enligt SCB har denna 2015 ökat med ett halvår sedan början av 2000-talet. För unga kvinnor ligger genomsnittsåldern för att flytta hemifrån idag vid 21 år och för män vid 22 år. För storstadsbor och unga i storstädernas förorter är den genomsnittliga åldern omkring ett år högre och för unga i glesbefolkade kommuner omkring ett år yngre.²²

Attityder till olika utbildningar påverkar attraktivitet och status. Samhällets värderingar av olika slags utbildningar och yrken är en faktor som påverkar både ungas och föräldrars inställning i gymnasievalet. Enligt flera studier förekommer nedvärderande attityder till yrkesprogram när de relateras till högskoleförberedande program.²³ Som ofta påpekas i samhällsdebatten är detta olyckligt, inte minst mot bakgrund av att det råder brist på kompetens inom vissa yrkesområden. Attityder och värderingar kring olika utbildningar är till stor del trögrörliga eftersom de hänger ihop med historiskt och kulturellt rotade samhälleliga värderingar av olika förmågor och olika yrken. Att andelen föräldrar som själva har genomgått högskoleutbildning har ökat över tid har rimligen också betydelse för deras inställning till barnens utbildningsval.

Samtidigt finns positiva bilder av yrkesutbildning. Ett exempel är att enligt en attitydundersökning som gjordes av EU-kommissionen 2011 ansåg många, i både Sverige och i EU som helhet, att den allmänna bilden av yrkesutbildning var positiv i det egna landet (64 procent i Sverige, 71 procent i EU). Vidare ansåg fler i Sverige än i EU som helhet att yrkesutbildningen motsvarar arbetsgivares behov (91 procent i Sverige, 82 procent i EU) och att den håller hög kvalitet (82 procent i Sverige, 75 procent i EU).²⁴

Vid sidan av långsiktiga samhällsrörelser finns en kortsiktig förändring som också är viktig att beakta. Gymnasiereformen 2011 syftade bland annat till att tydliggöra skillnaderna mellan en yrkesinriktning och en högskoleinriktning, genom en ökad specialisering på yrkeskunskaper respektive högskoleförberedelse. Efter reformen

²¹ SCB (2012) *Temarapport 2012:4. Sysselsättningen 2030 – kan dagens försörjningsbörda bibehållas?* Dessa uppgifter baserar sig på SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik (RAMS). Nivån på etableringsåldern skiljer sig något beroende på vilken källa som används. Enligt SCB:s Arbetskraftsundersökningar (AKU) var etableringsåldern 2010 26 år för män och 28 år för kvinnor.

²² SCB (2015). På egna ben. En beskrivning av ungas flytt från föräldrahemmet.

²³ Panican, A. (Ratio 2015:19) *Väljer unga fel? - grundskoleelevers attityder till gymnasievalet.*

Panican, A. (2014) *Den (o)villkorade gymnasieskolan - en förpliktande rättighet och skyldigheten att välja bort yrkesutbildningar.*

Skolverket (2013) *Det svåra valet. Elevernas val av utbildning på olika slags gymnasiemarknader.*

²⁴ EU-kommissionen (2011) *Attitudes towards vocational education and training.*

blev minskningen av andelen elever som väljer yrkesprogram i gymnasieskolan kraftigare. Enligt Skolverkets kontakter med nationella programråd och referensskolor och en intervjustudie²⁵ om gymnasievalet hänger detta troligtvis bland annat samman med att många elever och föräldrar känt en oro över att de inte skulle få tillräckligt med generella kunskaper, som bland annat behövs för att vara behörig till högre studier. På denna punkt tycks därmed ungdomars samlade efterfrågan inte stämma helt överens med reformens intentioner.

Ännu har det gått för kort tid för att det ska vara möjligt att dra några tydliga slutsatser om hur väl intentionerna bakom gymnasiereformen har uppnåtts, exempelvis om den ökade graden av specialisering har lett till att fler slutför sina gymnasiestudier och till att eleverna som gått yrkesprogram är nöjda och har haft lätt att hitta ett arbete efteråt och till att eleverna som gått högskoleförberedande program är väl förberedda för högre studier. Den korta tiden som gått gör att Skolverket för närvarande inte vill föreslå några större förändringar. Samtidigt är det viktigt att ta de signaler som finns, om exempelvis oro för högskolebehörighet, på allvar.

Initiativ har också tagits. Den förra regeringen gav Skolverket i uppdrag att ändra så att det blev möjligt för alla elever på yrkesprogram att läsa in grundläggande högskolebehörighet inom ramen för utbildningens ordinarie omfattning. Den nuvarande regeringen har under 2015 tillsatt en utredning som bland annat ska analysera hur elevers rättighet att läsa de kurser som leder till grundläggande behörighet till högskolan kan stärkas.

²⁵ Skolverket (2013) *Det svåra valet. Elevers val av utbildning på olika slags gymnasiermarknader.*

2015-10-15
46 (103)

5 Utbildning och arbetsmarknad

Aktuell situation

Etablering på arbetsmarknaden och högskolestudier efter gymnasieutbildning

Som nämndes i 2014 års samlade redovisning har Skolverket genomfört en uppföljningsstudie om vad ungdomar gör efter gymnasieskolan. Studien omfattar tre elevkullar som gick i gymnasieskolan innan 2011 års reform. Andelen etablerade ett år efter gymnasiet var störst bland dem som gått fordons-, bygg- respektive elprogrammet. Omkring hälften av dem som fick slutbetyg med grundläggande högskolebehörighet från dessa tre program hade en etablerad ställning på arbetsmarknaden ett år efter gymnasieskolan. Omvårdnadsprogrammet hade en relativt hög andel etablerade i arbete efter ett år men därtill återfanns också relativt många i högskolestudier. Även bland dem som hade läst barn- och fritidsprogrammet fanns en stor andel i högskolestudier. Exempel på program efter vilka ungdomarna hade en svag eller osäker ställning på arbetsmarknaden efter ett år var hantverks-, livsmedels- samt hotell- och restaurangprogrammen.²⁶ Skolverket fortsätter att löpande följa upp ungdomars verksamhet efter gymnasieskolan. Nästa rapportering utifrån registerdata planeras bli färdig under 2015. Därtill planerar vi att under 2016 genomföra enkätundersökningar bland unga efter gymnasieskolan respektive bland avnämare.

Elever från yrkesförberedande program (som de hette före reformen) fortsätter i lägre grad till högre studier än elever från studieförberedande program. Av dem som gick ut något av gymnasieskolans studieförberedande program 2010/11, och fick slutbetyg med grundläggande högskolebehörighet, återfanns 44 procent i högskolestudier ett år efter. Av dem som gick ut något yrkesförberedande program 2010/11 var andelen som fanns i högskolan ett år efter 15 procent. Andelen skiljer sig dock betydligt mellan olika yrkesförberedande program.

Etablering på arbetsmarknaden efter yrkesutbildning inom kommunernas vuxenutbildning

Enligt Skolverkets uppföljning hade omkring tre av fyra av dem som gått yrkeskurser inom vuxenutbildningen en anknytning till arbetsmarknaden ett år efter avslutade yrkesstudier.²⁷ De som hade genomgått en ”lång” utbildning inom vuxenutbildningen (minst ett års heltidsstudier) var i högre utsträckning etablerade än de som hade gått en ”kort” utbildning (mellan ett halvt och ett års heltidsstudier). Högst etableringsgrad fanns inom gruppen som hade studerat vård och omsorg, el och energi, barn och fritid samt bygg och anläggning. Bland dem som hade genom-

²⁶ Skolverket, (2014) *Vad ungdomar gör efter gymnasieskolan – en registerstudie*.

²⁷ Med anknytning avsågs i undersökningen att personerna hade en etablerad eller en svagt etablerad ställning på arbetsmarknaden. Etableringsmåtten följer SCB:s mått och baseras på arbetsgivares kontrolluppgifter till Skatteverket om sina anställda. Gränsvärdena för svag etablering har satts så att de utgör 60 procent av medianinkomsten för vardera kön i totalt 57 åldersgrupper, för individer med som högst förgymnasial utbildning (totalt 114 grupper). Personer med inkomster över denna gräns anses ha en etablerad ställning på arbetsmarknaden. För att exemplifiera vad detta kan innebära i praktiken kan nämnas att för en man i 50-årsåldern krävs en bruttoinkomst på ca 16 000 kr i månaden för att denne ska räknas ha en etablerad ställning på arbetsmarknaden. För företagare och personer utan arbete finns ingen uppgift om etableringsgrad.

gått en längre utbildning inom dessa inriktningar var etableringsgraden omkring 75-85 procent och omkring 70-75 procent bland dem som gått en kortare utbildning. (Både måttet ”etablerad” och måttet ”svagt etablerad” är här inräknade). Inriktningen restaurang och livsmedel hade en liknande etableringsgrad (men en annan fördelning mellan andelen etablerade och svagt etablerade). Bland de inriktningar som omfattades av uppföljningsstudien återfanns den lägsta etableringsgraden bland dem som läst inom handel och administration. Inom denna grupp hade omkring 60 procent en etablerad eller svagt etablerad ställning på arbetsmarknaden efter ett år.²⁸

Frågan om skolan och kompetensförsörjningen är föremål för uppmärksamhet och diskussion

Vissa yrkesprogram och programinriktningar i gymnasieskolan har ett svagt elevunderlag, åtminstone i vissa regioner. Detta har lett till diskussioner om risker för otillräcklig kompetensförsörjning inom vissa yrkesområden.

Det är givetvis svårt att säkert veta det framtida behovet av arbetskraft inom olika yrkesområden och hur många utbildade som skulle behövas inom olika områden. Skolverket tar del av olika aktörers bedömningar och prognoser om situationen vad gäller matchning mellan utbildning och arbetsmarknad inom olika yrkesområden. Arbetsförmedlingen, Statistiska centralbyrån och de nationella programråden är exempel på sådana aktörer. Skolverket sprider också dessa bedömningar, bland annat genom att inkludera Arbetsförmedlingens prognoser om arbetsmarknadsutsikter inom olika yrkesområden i information inför gymnasievalet. Det ingår dock inte i Skolverkets uppdrag att göra egna specifika bedömningar av matchningssituationen inom olika yrkesområden och regioner.

Exempel på inriktningar i gymnasieskolan som är små och där nationella programråd och andra bedömare ser matchningen mellan utbildade och arbetsmarknadens kompetensbehov som utmanande, är inriktningarna automation och energiteknik inom el- och energiprogrammet, bussförare och maskinmekaniker (fordons- och transportprogrammet), alla inriktningar på industritekniska programmet, trädgård inom naturbruksprogrammet, kök och servering inom restaurang- och livsmedelsprogrammet samt ventilationsteknik och fastighet inom VVS- och fastighetsprogrammet. Antalet utbildade på vård- och omsorgsprogrammet bedöms av många som för litet i relation till de framtida behoven av vårdpersonal inom till exempel äldreomsorgen och funktionshindersområdet

Vuxenutbildningen står för viktiga bidrag till kompetensförsörjningen. Detta gäller inte minst inom vård- och omsorgsarbeten. Enligt flera kommunföreträdare är det tack vare vuxenutbildningen inom t.ex. vård och omsorg som arbetsgivarna får den kompetens de söker. Men det finns samtidigt en oro för att inte heller komvux förmår att producera tillräckligt med kompetens inom viktiga områden. Här har bland annat företrädare för organisationer med ansvar för regional utveckling framhållit, i kontakter med Skolverket, att vissa utbildningar inte anordnas i tillräcklig omfattning inom komvux därför att de är dyra att anordna (t.ex. på grund av att

²⁸ Skolverket (2015). *Redovisning av uppdrag om insatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och lärlingsutbildning för vuxna m.m.*

2015-10-15
48 (103)

de kräver dyra maskiner). Exempel som har nämnts är kurser inom bygg, transport och industri.

Vid sidan av gymnasieskolan och kommunernas vuxenutbildning är även yrkeshögskoleutbildningar och arbetsmarknadsutbildningar viktiga för att matcha antalet utbildade inom olika yrkesområden mot arbetsmarknadens behov av kompetens.

Yrkesutbildningarnas roll i kompetensförsörjningen är en aktuell fråga som engagerar många aktörer. Den tas exempelvis upp i regeringens nationella strategi för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015-2020, Yrkesprogramsutredningen, forskning och debatt. Även Långtidsutredningen 2015 som planeras bli klar under hösten 2015 kommer sannolikt beröra frågorna.²⁹

Otydlig gräns mot arbetsmarknadsutbildningar

Gränsen mellan arbetsmarknadsutbildning och yrkesutbildning inom yrkesvux är i flera fall otydlig. Syftena och målgrupperna överlappar delvis varandra. Vissa arbetsmarknadsutbildningar har liknande innehåll som vissa yrkeskurser inom vuxenutbildningen. Frågan om i vilken grad yrkes- och lärlingsvux bör ses som en arbetsmarknadsåtgärd har kommit upp i flera av Skolverkets kontakter med kommuner och företrädare på arbetsmarknaden. Att utbildningsformerna är näralliggande illustreras även exempelvis av att regeringen i budgetpropositionen för 2015 uttryckte att yrkesvuxsatsningen under den senaste perioden av ekonomisk oro i Sverige och resten av världen varit ett komplement till andra utbildningar, inte minst arbetsmarknadsutbildningar.

I diskussioner om olika utbildningsformer är det viktigt att beakta skillnader som gäller elevernas studiefinansiering och vilka grupper som prioriteras vid tillträde till olika utbildningar. Det har exempelvis konstaterats att yrkeskurser inom kommunernas vuxenutbildning, där studielån är en vanlig studiefinansieringsform, främst finns inom det kvinnodominerade vård- och omsorgsområdet medan arbetsmarknadsutbildningar, där annan studiefinansiering är vanlig, till största delen är riktade mot mansdominerade yrkesområden.

Att gränsen mellan arbetsmarknadsutbildning och yrkesutbildning inom det offentliga utbildningsväsendet är delvis oklar konstaterades bland annat i en utredning 2007. Utredningen beskrev en grundläggande skillnad mellan uppdragen som att arbetsmarknadsutbildning ska vara ett komplement till det offentliga utbildningsväsendet och anordnas inom områden där arbetsgivarna inte får sina behov av utbildad arbetskraft tillgodosedda. Där underströks också att den långsiktiga arbetskraftsförsörjningen är ett ansvar för gymnasieskolan och andra utbildningar inom det offentliga utbildningsväsendet. Utredningen påpekade att det, trots de skilda uppdragen, förekommer viss överlappning och att det kan leda till problem med dels ineffektiv planering av utbildning, dels svårigheter för individen att överblicka olika utbildningsalternativ.³⁰

²⁹ En nationell strategi för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015-2020. Regeringsbeslut 9 juli 2015. Dnr: N2015/5297/RT.

³⁰ SOU 2007:112 *Nya förutsättningar för arbetsmarknadsutbildning*.

Viktigt med behovsanalyser

Skolverket har i 2015 års rapportering av yrkesvux-satsningen³¹ understrukt vikten av att kommunerna intensifierar sitt arbete med att analysera behovet av utbildningsplatser på olika inriktningar av vuxenutbildning. I rapporten pekade Skolverket även på att en kommuns analyser inte enbart bör omfatta den lokala arbetsmarknadens rekryteringsbehov, eftersom detta kan innebära en viss ”kommuninlåsningsseffekt”. En stor del av eleverna i vuxenutbildningen är unga vuxna som är geografiskt rörliga och tänker sig har möjlighet att etablera sig även utanför den lokala arbetsmarknaden.

³¹ Skolverket (2015) *Redovisning av uppdrag om insatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och lärlingsutbildning för vuxna m.m.*

2015-10-15
50 (103)

6 Innehåll och kvalitet

I detta kapitel redovisas vissa övergripande frågor om yrkesutbildningarnas innehåll och kvalitet med särskilt fokus på den skolförlagda delen av utbildningen. Frågor om kvalitet som specifikt rör arbetsplatsförlagt lärande tas upp i kapitel 7.

Aktuell situation

Fortsatta utmaningar kring lärandet i skolan

I förra rapporten konstaterades att det kan finnas stora variationer mellan yrkesutbildningarnas kvalitet när det gäller flera områden i den skolförlagda utbildningen. Flera olika granskningar av Skolinspektionen har visat att eleverna bland annat ofta har lågt inflytande över undervisningens innehåll och arbetssätt. Flera elever får inte kontinuerlig återkoppling där deras kunskaper sätts i relation till kunskapskraven så att eleverna kan se vilka utvecklingsmöjligheter de har. Det har även konstaterats att många elever inte får det särskilda stöd som de behöver för att klara av att fullfölja en utbildning. Skolinspektionen kunde dock se att det var vid undervisningen i yrkesämnena som lärarna bäst lyckades med att få undervisningen att kännas meningsfull genom att anknyta till yrkeslivet. Däremot upplevde många elever att de inte fick denna för dem viktiga kopplingen genom undervisningen av de gymnasiegemensamma ämnena. Eleverna upplevde ofta undervisningen i dessa ämnen som något separat, som en rent teoretisk del av undervisningen som inte hade något egentligen med deras yrkesutbildning att göra.³²

En annan utmaning handlar om att stärka nyanlända elevers möjligheter att kunna kombinera studier i svenska med studier i andra ämnen, till exempel yrkesämnena. Skolverkets intryck är att situationen inom gymnasieskolan och vuxenutbildningen generellt bör förbättras när det gäller att bidra till att nyanlända ungdomar och vuxna som så önskar får möjlighet att påbörja en yrkesutbildning, eller en högskoleförberedande utbildning, så snart som möjligt.

Studieavbrott på gymnasieskolans yrkesprogram

Skolinspektionen har i en nyligen genomförd kvalitetsgranskning om gymnasieskolornas arbete med att förebygga studieavbrott på yrkesprogrammen pekat på att avbrotten kan ha sin förklaring i olika brister som har identifierats i undervisningen på skolan. Bland annat fann Skolinspektionen att stödinsatserna alltför ofta inte var tillräckliga och inte heller tillräckligt individanpassade och att inte heller undervisningen var tillräckligt individanpassad.³³ Skolinspektionen granskade 2013 studie- och yrkesvägledningen i grundskolan och fann att det ofta var en svag styrning och ledning av studie- och yrkesvägledningen och att den ofta var underdimensionerad vilket i flera undersökta fall resulterade i en relativt låg kvalitet på vägledningen. I förlängningen minskar detta elevernas möjlighet att i grundskolan få information om och förstå de olika alternativen som finns när det gäller gymnasieskolan.³⁴

³² Skolinspektionen (2014:05) *Undervisning på yrkesprogram*.

³³ Skolinspektionen (2015:04) *Gymnasieskolors arbete med att förebygga studieavbrott*.

³⁴ Skolinspektionen (2013:5) *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan*.

Läsåret 2014 var det den första årskullen som har läst hela sin studiegång i enlighet med Gymnasiereformen 2011. Våren 2014 var det 67 procent av de elever som 2011 påbörjade sin gymnasieutbildning på yrkesprogram som tog sin examen och andelen med studiebevis var 10 procent. När det gäller de högskoleförberedande programmen var det för samma period 74 procent av eleverna som tog examen och 7 procent erhöll ett studiebevis. Som framgått i kapitel 4 varierar genomströmningsgraden mellan olika yrkesprogram.

Det behövs fler yrkeslärare

Det råder brist på yrkeslärare inom flera kategorier och andelen obehöriga lärare är hög inom yrkeslärarkåren. Enligt en uppföljningsstudie om yrkeslärare som Skolverket genomförde 2014 råder för vissa program en situation där efterfrågan på lärare är stor samtidigt som skolorna har svårigheter att rekrytera lärare. Detta gäller för bygg- och anläggningsprogrammet, el- och energiprogrammet, fordons- och transportprogrammet, VVS- och fastighetsprogrammet och industritekniska programmet. Rekryteringsbehoven förväntas dessutom öka på några års sikt på grund av hög omsättning av yrkeslärare och stora förestående pensionsavgångar. För programinriktningar med svagt elevunderlag kan lärarförsörjningen vara särskilt problematisk.³⁵

Av bland annat Skolinspektionens granskningar framkommer vilken betydelsefull roll yrkeslärarna ofta har för framgång i elevernas studier, både i skolan och i hur den arbetsplatsförlagda utbildningen fungerar. Flera elever lyfter just yrkesläraren som avgörande för att de både fortsätter med sina studier och lyckas bra med dem.³⁶

Yrkeslärarnas roll förändrats under de senaste åren, inte minst vid lärlingsutbildning. Detta gäller både för lärare i gymnasieskolan och för lärare i kommunernas vuxenutbildning. Utöver att undervisa eleverna omfattar yrkeslärarrollen numera även kontakter med eleverna, arbetsplatserna och handledarna på arbetsplatsen och att se till att eleverna där lär sig det som ämnesplanerna uttrycker att de ska lära sig. Denna nya och mer krävande roll har på flera håll lett till svårigheter att rekrytera och behålla yrkeslärare.³⁷ Det råder dessutom ibland konkurrens om lärarna mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen samt mellan privata och kommunala anordnare.

De nationella programråden understryker att yrkeslärarens roll är viktig och att bristen på yrkeslärare redan nu är alarmerande. Råden efterfrågar en möjlighet för yrkeslärarna att få en kontinuerlig kompetensutveckling för att utbildningarna ska hållas moderna och uppdaterade. Flera branscher har sett att behovet finns och satsar därför på att fortbilda lärarna.³⁸

³⁵ Skolverket (2014) *Yrkeslärare per program*.

³⁶ Skolinspektionen (2011) *Arbetsplatsförlagd utbildning i praktiken*, Skolinspektionen (2014) *Undervisning på yrkesprogram*

³⁷ Skolverket (2013) *Utvecklingen av lärlingsutbildningen*, Rapport 397.

³⁸ *Redovisning av uppdrag om Skolverkets samverkan med de nationella programråden för yrkesprogrammen i gymnasieskolan*.

2015-10-15
52 (103)

Yrkesintroduktion³⁹

Introduktionsprogrammet yrkesintroduktion avser att ge elever en yrkesinriktad utbildning som underlättar för dem att etablera sig på arbetsmarknaden eller till att börja studera på ett yrkesprogram. Yrkesintroduktion ska därmed huvudsakligen innehålla yrkesinriktad utbildning. På skolorna pågår ett omfattande arbete med att utveckla programmet. Vägvalsfrågor handlar bland annat om huruvida yrkesintroduktion ska vara sökbart eller utformas individuellt, om eleverna ska integreras med de nationella programmen eller samlas i särskilda grupper samt om gränsdragningar mellan å ena sidan yrkesintroduktion och å andra sidan språkintröduktion respektive individuellt alternativ.

Av en enkätstudie som Skolverket genomfört framgår att en majoritet av skolorna anger att det huvudsakliga syftet med yrkesintroduktion är att underlätta för eleverna att etablera sig på arbetsmarknaden. Detta syfte är således högre prioriterat av många skolor än att eleverna ska uppnå behörighet till yrkesprogram. Rektorer upplever stora utmaningar med att många elever på yrkesintroduktion är osäkra på vad de vill och att elevgruppen är heterogen. Vilken grad av individanpassning som kan erbjudas påverkas av bland annat av skolornas organisation, innehåll i utbildningen och omfattning av praktik eller apl.⁴⁰

En stor del av eleverna på yrkesintroduktion har utländsk bakgrund och många har kommit till Sverige under grundskolans senare år eller kommer från introduktionsprogrammet språkintröduktion. Undervisningen i svenska och svenska som andraspråk anpassas till elevgruppen genom till exempel inslag av yrkessvenska, språkutvecklande arbetssätt mot yrkesämnena eller ämnesintegrerade inslag. Ett språkutvecklande arbetssätt betonas dock av skolorna även som viktig för andra grupper. Skolorna beskriver att många elever har ”stora luckor”, ”brister i språket” och att en språkutvecklande undervisning är viktigt för att de ska nå sina mål även i yrkesämnena.

Framgångsfaktorer

Engagerade och skickliga yrkeslärare som aktivt arbetar för undervisning med hög kvalitet är viktiga faktorer för att en elev ska lyckas med sin utbildning. Av olika granskningar framgår att det på många olika håll finns enskilda engagerade lärare som aktivt arbetar för en undervisning med hög kvalitet. Lärarna lägger mycket tid på att se till att undervisningens innehåll är relevant för eleverna och ser till att eleverna får de stödinsatser som behövs. Eleverna ger också ofta uttryck för att det är tack vara enskilda lärares engagemang som de fortsätter sin utbildning och ser syftet med undervisningen. En framgångsfaktor har visat sig vara när lärarna lyckas knyta an undervisningen av de gymnasiegemensamma ämnena med den yrkesutbildning som eleverna går. När lärarna kopplar undervisningen i såväl yrkesämnena som gymnasiegemensamma ämnen till programmets mål upplever eleverna i högre grad att hela utbildningen är meningsfull.⁴¹

³⁹ Beskrivningen bygger på *Uppföljning av gymnasieskolan per program* (Skolverket, 2015) och *Redovisning av uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion* (Skolverket, 2015).

⁴⁰ *Introduktionsprogram* (Skolverket, 2014)

⁴¹ Skolinspektionen (2014) *Undervisning på yrkesprogram*

Programreferensskolor

Från hösten 2011 till och med 2014 har Skolverket arbetat med hundratalet programreferensskolor kopplade till de nationella programmen, i syfte att följa hur reformen implementerades lokalt ute på skolor. Undervisningsråd med programansvar för de olika gymnasieprogrammen har träffat rektorer, lärare, studie- och yrkesvägledare samt följt elever ute på skolorna. Skolverket har också träffat skolornas kontaktpersoner en gång per år. Kontakterna med referensskolorna hittills har lett till flera konkreta åtgärder som redovisas under nästföljande rubrik.

Under hösten 2014 och våren 2015 har Skolverket arbetat fram en ny modell för hur referensarbetet ska gå till. Det uttalade syftet med arbetet är att:

- ha nära kontakt med verksamheten,
- identifiera behov av stöd eller revideringar,
- få möjlighet att föra diskussioner och
- få in synpunkter samt att indirekt och direkt bidra till skolutveckling.

Insatser

I Sverige, liksom i flera andra länder, pågår många insatser för att höja kvaliteten i yrkesutbildningen, och för att därigenom öka dess attraktivitet. Under rubrikerna nedan redogörs för några av dessa insatser. Insatser som specifikt rör kvaliteten i elevens lärande på arbetsplats tas upp i kapitlet "Lärande på arbetsplats".

Statsbidrag för kompetensutveckling av lärare i yrkesämnen

Detta statsbidrag syftar till att ge lärare i yrkesämnen möjlighet att delta i verksamhet på en arbetsplats utanför skolan. Läraren får därmed möjlighet att uppdatera sina kunskaper och ta del av den senaste tekniken. Sedan statsbidraget infördes 2012 har sju ansökningsomgångar genomförts. Utfallet av dessa sammanfattas nedan.

Tabell 3. Beviljat statsbidrag 2012–2015

År	Antal huvudmän som beviljats bidrag	Antal enskilda huvudmän	Antal kommunala huvudmän	Antal lärare	Summa statsbidrag	Budget
2012	30	1	29	124	1,7 milj. kr	17 milj. kr*
2013	96	14	82	683	6,4 milj. kr	17 milj. kr*
2014	78	20	58	594	6,6 milj. kr	17 milj. kr*
2015	75	15	60	681	7,6 milj. kr	22 milj. kr*

*Varav 640 000 kr för administrativa ändamål

Under 2015 har totalt 75 huvudmän beviljats statsbidrag om totalt 7 613 999 kronor. Övervägande del av statsbidraget har betalats ut för arbetsplatsförlagd verksamhet.

Som framgår av tabellen ovan är bidraget kraftigt underutnyttjat. I Skolverkets uppdrag har inte ingått att göra någon utvärdering, men det finns indikationer på att medfinansieringen och svårigheten att hitta vikarier kan vara orsaker till att bidraget inte söks i den mån som regeringen hade hoppats på. Det kan också vara så att detta bidrag och statsbidraget om behörighetsgivande utbildning för lärare i

2015-10-15
54 (103)

yrkesämnen kan uppfattas som lika varandra och därmed svåra för huvudmännen att skilja på.

Statsbidrag för behörighetsgivande utbildning för lärare i yrkesämnen

Detta statsbidrag syftar till att ge lärare i yrkesämnen i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen och den särskilda utbildningen för vuxna, möjlighet att avlägga yrkeslärarexamen. Statsbidraget kan sökas för maximalt två år per lärare. Ett krav för att kunna få bidraget är att läraren tillåts gå ned i arbetstid med minst 25 procent för att kunna underlätta kombinationen av arbete och studier.

Sedan detta statsbidrag infördes 2013 har fem ansökningsomgångar genomförts. Utfallet av dessa sammanfattas i nedanstående tabell. I den senaste ansökningsomgången i januari 2015 gavs möjlighet att ansöka om statsbidrag för studier under både 2015 och 2016 för att underlätta för huvudmännens långsiktiga planering.

Tabell 4. Beviljat statsbidrag 2013–2016

	Antal inkomna ansökningar	Antal beviljade kommunala huvudmän	Antal beviljade enskilda huvudmän	Antal lärare	Antal som erhållit examen	Summa statsbidrag	Summa tillgängliga medel
2013	70	25	18	115	5	4,5 milj. kr	13 mkr
2014	116	65	29	216	Följs upp 2015	8,8 milj. kr	38 mkr
2015	65	43	22	206	Följs upp 2016	11 milj. kr	50 mkr
2016		43	22	111	Följs upp 2017	6,2 milj. kr	38 mkr

Endast 5 lärare av de totalt 115 lärare som 2013 beviljades bidraget har hittills erhållit examen. En förklaring till detta kan vara att bidraget endast beviljats sedan 2013 och att det för många lärare är svårt att kombinera studier med arbete och att det kan ta längre tid än planerat att faktiskt klara av att ta sin examen. Resultatet av senare uppföljningar blir här intressanta och viktiga att analysera.

Skolverket har fått signaler från deltagande lärare om att det för vissa huvudmän varit svårt att underlätta för läraren att kombinera arbete och studier. Skolverket noterar att antalet ansökningar inte på långa vägar motsvarar den befintliga budgeten för bidraget. I kontakter med skolhuvudmän så nämns ibland svårigheter med att hitta vikarier. Att bidraget kräver medfinansiering antas också vara ett hinder för att utnyttja bidraget.

Yrkesintroduktion

Skolverket har genomfört och håller på att genomföra en rad insatser som syftar till att stödja huvudmännens arbete med att säkerställa kvalitet i introduktionsprogrammet yrkesintroduktion. Det handlar bland annat om framtagning av ett stöd för utformning av planen för utbildningen, presentation av fallstudier över samverkan med det lokala arbetslivet och graden av individanpassning, stöd för samverkan med det lokala arbetslivet genom de nationella apl-utvecklarna samt framtagning av

modeller för yrkesintroduktion av varierande längd. Vidare har ett statsbidrag införts som syftar till att utveckla kvaliteten i yrkesintroduktion, genom ett utvecklat samarbete mellan skolhuvudmännen och det lokala arbetslivet. Tematiska seminarier har arrangerats för skolhuvudmän som beviljats statsbidrag.

Statsbidraget har använts till bland annat att få fram fler apl- och praktikplatser genom att anställa exempelvis apl-samordnare, arbetskonsulenter eller praktikpedagoger. Vissa skolor har också etablerat kontakter med lokala företag och kartlagt praktikplatser eller besökt lokala butiker/företag för att ta reda på vilka kunskaper och kompetenser de efterfrågar samt skaffat sig kunskap om inom vilka arbetsområden det finns ett framtida behov av anställning. Andra exempel på insatser som skolor genomfört är att ta fram rutiner för individuella praktiktjänster och att påbörja samverkan mellan skolornas yrkesprogram och arbetsförmedling, socialtjänst, försäkringskassan samt arbetsmarknadsenheter.

Kampanj för att öka antalet yrkeslärare

2014 fick Skolverket ett tilläggsuppdrag att genomföra en kampanj med inriktning mot yrkeslärare i gymnasieskolan inom den pågående lärarkampanjen. Skolverket producerade bland annat en film som visades på sidan *För det vidare* och i filmkanalen youtube. Filmen har haft drygt 250 000 visningar och drygt 74 000 personer har besökt de särskilda sidorna för yrkeslärare på webbsidan. Kampanjen har således nått ett stort antal mottagare, men det går ännu inte att säga vilka eventuella effekter kampanjen har fått. Finansiering för att marknadsföra filmen ytterligare har sänkts under 2015, liksom för att utveckla nya aktiviteter för att locka fler att vilja bli yrkeslärare.

Studie- och yrkesvägledning

Som nämnts genomför Skolverket insatser för att stärka studie- och yrkesvägledningen. Studie- och yrkesvägledning av god kvalitet som är anpassad efter verksamhetens behov och som genomsyrar elevernas hela utbildning kan bidra till ökad kvalitet i utbildningen och till ökad studiemotivation.

Gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna

För att förbereda eleverna inom gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna för yrkesmässig kompetens tog Skolverket i samband med reformen fram styrdokument som innebär att ämnen och kurser har tydliga yrkesinriktningar och att kurser kan kombineras i paket som är lämpliga för skilda slag av arbeten med tydliga arbetsuppgifter. Under åren 2013 – 2015 har Skolverket genomfört implementeringskonferenser och andra konferenser som syftar till att sprida kunskap och erfarenheter om den reformerade gymnasiesärskolan och särskilda utbildningen för vuxna. Konferenserna har bland annat rört vikten av att skolorna har bra samverkansformer med arbetslivet samt lärlingsutbildning och anskaffning av platser för lärande på arbetsplats inom denna skolform. Många gymnasiesärskolor har sökt och fått statsbidrag för att utveckla det arbetsplatsförlagda lärandet.

Våren 2017 kommer den första årskursen elever från den nya gymnasiesärskolan att bli klara med sin utbildning. För de elever som går gymnasiesärskolans nationella program omfattar deras utbildning att de genomför ett gymnasiesärskolearbete. För

2015-10-15
56 (103)

att underlätta för skolorna avser Skolverket att i god tid ta fram ett stödmaterial för detta.

Skolverket arbetar för närvarande med ett regeringsuppdrag om uppföljning och analys av den reformerade gymnasiesärskolan. Studien planeras bli färdig i december 2015.

Skolverket har också tagit fram ett informationsmaterial om studie- och yrkesvägledning inom gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna.⁴²

Arbetet med kontinuerliga revideringar och korrigeringar av utbildningarnas innehåll

I förra årets redovisning lyftes behovet av att arbeta med ständiga revideringar av yrkesutbildningar i takt med förändringar i omvärlden. Skolverket har under året genomfört ett antal innehållsliga förändringar med stor hjälp av synpunkter som har framförts via de nationella programråden och referensskolorna.

Under 2014 delade Skolverket, i samverkan med Universitets- och högskolerådet och efter samråd med nationella programråden och berörda branscher, ett antal yrkesämnen i två eller flera nya yrkesämnen. Synpunkter hade framförts om att dessa ämnen var för breda för en och samma lärare för att kunna undervisa i hela ämnet. Skolverket har också gjort följdändringar i programstrukturerna. Teknikprogrammets fjärde år har nu också permanentats.

Utifrån synpunkter som framkommit från kontakter med nationella programråden och referensskolorna har några ämnesplaner reviderats och kommentarmaterial byggts på i något fall. Det pågår även en del arbete med bland annat ämnesplaner på fordons- och transportprogrammet och naturbruksprogrammet. Referensskolorna uppger att man använder Skolverkets stödmaterial och har fått information om olika stödinsatser. Många är positiva till det stöd som Skolverket tagit fram när det gäller den skolförlagda utbildningen i form av utvecklingspaket och exempel för gymnasiearbetet.

De nationella programråden har också kommit med värdefulla synpunkter när det gäller beslut om särskilda varianter, riksrekryterande utbildningar, nya kurser samt ansökningar om statsbidrag. I kapitel 8 står mer om Skolverkets arbete med de nationella programråden.

Stöd för ökad kvalitet

Ett arbete har påbörjats när det gäller att se över de så kallade utvecklingspaket som Skolverket tagit fram som stöd för den lokala implementeringen av Gy 2011. Skolverket har också tagit fram stöd för bedömning av olika slag under 2014-2015. Skolverkets uppfattning är att den webbaserade kursen om bedömning har fått stort genomslag och uppskattats av mottagarna. Ett annat exempel på en stödjande insats är att det inom fortbildningsatsningen Matematiklyftet ges stöd för undervisning i matematik på yrkesprogram.

⁴² Skolverket (2014) *Studie- och yrkesvägledning inom gymnasiesärskolan och särskild utbildning för vuxna*.

Kommentarer

Det finns faktorer som alla aktörer inom skolans område kan arbeta med för att åstadkomma en ökad kvalitet av yrkesutbildningen.

Som framgång behöver även den skolförlagda delen av utbildningen stärkas. Huvudmännen och skolorna behöver bli bättre på att systematiskt arbeta med att utveckla kvaliteten på yrkesprogrammen. Skolorna behöver också vara tydliga med att man har höga förväntningar på eleverna och se till att eleverna får det stöd de behöver. Inte minst visar Skolinspektionens senaste granskning om studieavbrott på gymnasieskolans yrkesprogram att så ofta inte är fallet. Det är viktigt att huvudmännen och skolorna här även tar med den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen.

När det gäller introduktionsprogrammet yrkesintroduktion pågår på skolorna en utvecklingsprocess och omprövande kring hur programmet ska organiseras och utformas för att det bäst ska motsvara sina syften. Det som behöver vidareutvecklas är karaktären av yrkesutbildning, till exempel genom att utveckla en tydligare målinriktning av praktiken och möjligheten att dokumentera och validera elevens kompetenser efter praktik. I de fall ansvaret för yrkesintroduktion är kopplat till ett eller flera nationella yrkesprogram är situationen en annan. Det som behöver vidareutvecklas är karaktären av introduktionsprogram, till exempel förmågan att ge individanpassat stöd och breddning av yrkesintroduktion till yrkesområden utanför de nationella yrkesprogrammen.

Tillgång till yrkeslärare med rätt kompetens är avgörande för kvaliteten. Viktigt är också att studie- och yrkesvägledning integreras i hela skolans arbete.

2015-10-15
58 (103)

7 Lärande på arbetsplats

I detta kapitel behandlas elevernas lärande på arbetsplatsen, det vill säga den delen av utbildningen som enligt lag inom ett yrkesprogram ska vara minst 15 veckor och inom den gymnasiala lärlingsutbildningen ska utgöra mer än hälften av utbildningen.

Även introduktionsprogrammet programinriktad individuellt val ska innehålla arbetsplatsförlagt lärande medan utbildningen på yrkesintroduktion ska innehålla arbetsplatsförlagt lärande eller praktik. Omfattningen av arbetsplatsförlagt lärande eller praktik inom dessa program är dock inte reglerad.

Elever på gymnasiesärskolans nationella program ska genomföra minst 22 veckor som är arbetsplatsförlagda.

Inom vuxenutbildningen kan arbetsplatsförlagt lärande förekomma, men tiden för detta är inte reglerad. Kurser, eller delar av kurser, kan förläggas till en eller flera arbetsplatser. En handledare ska då utses på arbetsplatsen.

Aktuell situation

Det finns fortsatt stora utmaningar både när det gäller tillgången till apl-platser och i bristande kvalitet i apl. En utmaning är att olika program, branscher och regioner har olika lätt att hitta apl-platser under tillräckligt lång tid och med godtagbar kvalitet. Detta kan påverka skolhuvudmännens och skolornas möjligheter att erbjuda vissa utbildningar. Huvudmän och skolors förmåga att systematiskt arbeta med apl tillsammans med arbetsplatserna samt brister i lokal, regional och nationell samverkan är några områden som har fortsatta svårigheter. De nationella programråden påtalar att apl är nyckeln till en kvalitativ yrkesutbildning. Programråden har framfört att bland annat kommunikationen mellan skolor och arbetsliv måste bli bättre.

I en intervjustudie som undersökt apl och mottagande på ett urval företag, framkommer att de företag som har ett upparbetat system för att ta emot elever på apl ser flera fördelar med att ta emot elever på apl.⁴³ I studien menar representanter för företagen bland annat att närvaron av elever som behöver instrueras av handledare leder till kompetenshöjningar hos den egna personalen, man vill säkerställa att man lär ut det rätta och håller sig därför á jour med utvecklingen i yrket. Andra argument som framförs är att det ger en möjlighet att hitta en rekryteringsbas och att man vill säkra kompetensåterväxten i regionen. Ett ökat medvetandegörande om dessa positiva effekter kan möjligtvis leda till ett ökat intresse hos arbetsgivare att ta emot elever.

Tillgången till apl-platser

Olika granskningar av Skolinspektionen visar att det finns problem med både bristande platstillgång och bristande kvalitet i apl. Det faktum att flera olika utbildningsformer (den gymnasiala yrkesutbildningen, gymnasiesärskolan, vuxenutbildningen, yrkesintroduktionen och den särskilda utbildningen för vuxna) behöver apl-

⁴³ *Man lär så länge man har elever – yrkeslevers arbetsplatslärande ut företagsperspektiv*, Robert Höghielm Stockholms Universitet, Ratio, rapport nr. 15, november 2014.

platser gör att konkurrenssituationer kan uppstå. Många skolor uppger att konkurrensen om apl- och praktikplatser innebär särskilda svårigheter att hitta arbetsplatser för elever på introduktionsprogrammet yrkesintroduktion.⁴⁴

Hotell- och turismprogrammet är exempel på program där referensskolorna, det nationella programrådet samt lokala och regionala programråd ger en bild av att det finns stora svårigheter med att anskaffa apl-platser som motsvarar ämnesinnehållet och kunskapskraven för valda yrkesutgångar inom inriktningen turism och resor. Barn- och fritidsprogrammet har också svårigheter när det gäller inriktningen socialt arbete för yrkesutgången väktare att få apl innan 18 års ålder pga Arbetsmiljöverkets föreskrifter. Dessa begränsningar omöjliggör i princip apl inom bevakningsområdet före 18 år. Skolverket har tagit upp frågan med Arbetsmiljöverket men det finns nu inget som tyder på att föreskriften kommer att ändras. Både det nationella programrådet och referensskolorna har påpekat att detta innebär en osäkerhet för denna yrkesutgång och är bekymrade över detta. Nationella programrådet för VVS- och fastighetsprogrammet har framfört önskemål om en regional eller nationell databas för apl-platser som ett sätt att underlätta kontakten mellan skolor och arbetsgivare.⁴⁵

De nationella programråden påtalar att det ofta är hög konkurrens om de apl-platser som finns, då flera olika utbildningsformer vill ha sina elever och studenter på olika former av praktik. Att lokalt eller regionalt utveckla modeller för en samordning av anskaffning av arbetsplatser kan vara aktuellt.

Kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet

Skolinspektionen konsaterar i flera granskningar att många skolhuvudmän och skolor behöver förbättra sitt arbete när det gäller kvaliteten i apl och att det är viktigt att rektorerna ser till att även apl ingår i skolornas systematiska kvalitetsarbete. Det är alltför ofta fortfarande så att där arbetet med apl fungerar bra, så är det beroende av engagerade lärare. När läraren sedan byter arbetsplats, så flyttar det goda arbetet med läraren, istället för att finnas dokumenterat och inarbetat i skolans interna rutiner.⁴⁶

I Skolverkets arbete med programreferensskolorna har det framkommit att det inte alltid är tydligt för alla att det är huvudmannen som har ansvaret för anskaffningen av apl-platser. Det är också så att rektorn inte alltid organiserar verksamheten så att betygsättande lärare kan följa elevens kunskapsutveckling på apl. Många lärare känner också en frustration över att inte ha tillräckligt med underlag för betygsättning från apl-perioder. Lärarna anser att de behöver mer tid för apl-besök för att säkerställa att målen i ämnen och kurser kan bedömas på ett rättsäkert och likvärdigt sätt. De efterfrågar tydligare riktlinjer om hur arbetet med apl ska organiseras.

I arbetet med programreferensskolorna har det också framkommit att det ofta är svårt för eleverna att få möjligheter att utföra alla olika moment som skolorna

⁴⁴ Skolverket (2015) *Redovisning av uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion*.

⁴⁵ Skolverket (2015) *Redovisning av uppdrag 2 i regleringsbrev för budgetåret 2015 om uppföljning och analys av gymnasieskolan per program*, dnr U2014/2097/S

⁴⁶ Skolinspektionen (2011) *Arbetsplatsförlagd utbildning i praktiken*, Skolinspektionen (2014) *Undervisning på yrkesprogram*.

2015-10-15
60 (103)

skulle vilja att de får erfarenhet av på sina apl-platser. Det förekommer att eleverna får ägna sig åt relativt monotona arbetsmoment som arbetsplatsen har behov av, istället för den bredd av arbetsmoment som är viktig för elevens utbildning. Anledningar till detta kan ligga både hos arbetsplatsen och skolan. Detta är något som även framkommit i Skolinspektionens granskningar på området. Det är avgörande att arbetslivet är engagerat i innehållet av utbildningen och att kurserna som förläggs till arbetsplatsen anpassas till vad arbetslivet kan erbjuda. Som nämnts i avsnittet ovan så är det så att inom vissa program finns bristande överensstämmelse med andra myndigheters förordningstexter vilket kan leda till begränsningar för elevernas möjlighet till apl och även anställning efter examen. Exempelvis gäller detta fordons- och transportprogrammets transportinriktning och barn- och fritidsprogrammets yrkesutgång väktare.

Flera nationella programråd menar att det är viktigt att huvudmannen ger utrymme till skolorna att arbeta med frågor kring planering, resursfördelningen och systematiskt utvecklingsarbete för apl. Några programråd hävdar att det är ett problem att en del skolor inte alltid "vågar" ställa krav på arbetsplatserna av rädsla för att eleverna då inte ska tas emot på dessa arbetsplatser.

Yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och apl

När det gäller apl inom vuxenutbildningen förefaller samverkan mellan skolhuvudmannen och arbetsplatsen på många håll fungera relativt bra. De signaler som Skolverket har fått från kommunerna är att exempelvis samverkan kring bedömning och betygsättning fungerar bra och att lärarna i allt högre grad finner nya former för effektiva arbetsplatsbesök. Flera kommuner uppger även att läraren eller rektorn vid arbetsplatsbesöken gick igenom ämnesplanerna med handledaren och att de diskuterade de moment som skulle genomföras på arbetsplatsen vid nästa besök. Det finns dock fortfarande områden som kan förbättras, exempelvis finns det bland kommunerna fortfarande frågetecken kring behörigheter för den lärare som bedömer och betygsätter.⁴⁷

Framgångsfaktorer

Enligt Skolverkets rapport om insatser inom yrkesinriktad gymnasial yrkesutbildning och lärlingsutbildning för vuxna finns det många kommuner som har ett fungerande arbete när det gäller samverkan mellan skola och arbetsplats vid det arbetsplatsförlagda lärandet.

Det finns även indikationer på att insatser som Skolverket har genomfört har tagits emot väl av mottagarna och även förväntas ge effekter, bland annat när det gäller handledarutbildning av och apl-utvecklarutbildning.

I arbetet med programreferensskolorna har det framkommit att på naturbruksprogrammet fungerar samverkan med arbetslivet ofta väl och det är relativt lätt att hitta lämpliga apl-platser, men undantag för djurinriktningen. Även på vård- och omsorgsprogrammet fungerar arbetet med apl ofta bra. Det kan bero på att man inom

⁴⁷ Skolverket (2015) *Redovisning av uppdrag om insatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och lärlingsutbildning för vuxna m.m.*

detta utbildningsområde har en tradition av att handleda på arbetsplatsen och att det ibland är samma huvudman för både skolan och arbetsplatsen.

Insatser

Det pågår en rad utvecklingsinsatser som syftar till att öka såväl kvaliteten i det lärande som sker på arbetsplats som antalet platser för denna typ av lärande. Genom både finansiellt och annat stöd försöker staten bidra till att utveckla bland annat skolors och arbetsplatsers samarbete och till att handledare på arbetsplatser får ökad kunskap om vad som förväntas av dem under elevernas apl.

Förutom de insatser som utvecklas nedan anordnar Skolverket dessutom flera konferenser, workshops och olika hearings om exempelvis fjärde året på teknikprogrammet och gymnasiesärskolan. Skolverket deltar också i flera externa konferenser som anordnas av exempelvis SKL och olika branschorganisationer. En annan viktig kanal för att nå ut till målgrupperna är riktad information via webben.

Statsbidrag för utveckling av det arbetsplatsförlagda lärandet

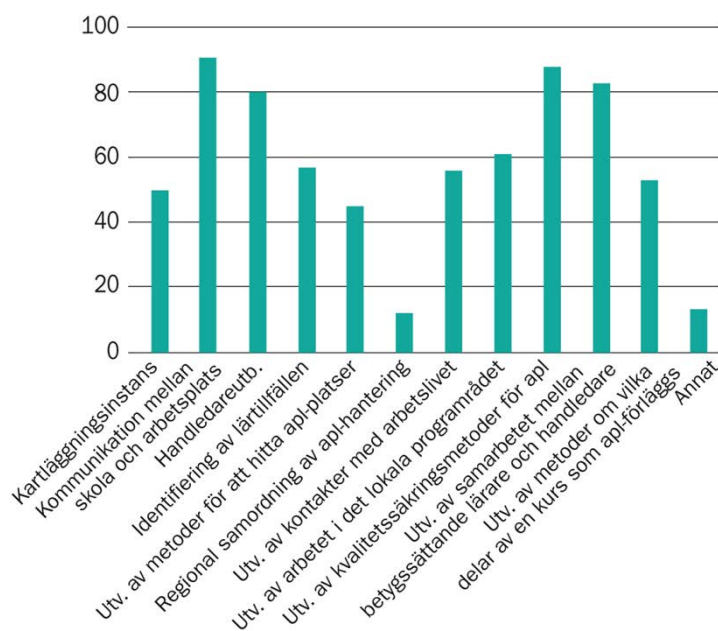
Syftet med detta statsbidrag är att vidareutveckla kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Bidrag beviljas för insatser som är kopplade till skolans systematiska kvalitetsarbete och som innebär en samverkan med arbetslivet samt bidrar till ökad kvalitet i elevernas lärande under apl.

Statsbidraget infördes 2013 och sedan dess har tre ansökningsomgångar genomförts. Under dessa 3 år har totalt 310 huvudmän beviljats statsbidrag om drygt 123 miljoner kronor.

Budgeten för statsbidraget 2015 var 49 miljoner kronor och totalt inkom ansökningar för drygt 67 miljoner kronor. 92 huvudmän har beviljats statsbidraget för totalt 115 ansökningar/insatser. Vid fördelning av statsbidraget har hänsyn tagits till i vilken grad insatserna bedöms kunna öka kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet. I fördelningen av statsbidraget har även tagits hänsyn till den geografiska spridningen.

2015-10-15
62 (103)

Diagram 7. Planerade användningsområden, enligt ansökningarna om statsbidrag. (En ansökan kan avse ett eller flera användningsområden). Procent.

Bidrag till branscher för att utveckla arbetsplatsförlagt lärande

Detta statsbidrag kan arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer samt branschorganisationer söka för att utveckla lärandet på arbetsplatsen. Främst söker organisationer medel för handledarutbildning och utveckling av digitala verktyg för kommunikationen lärare – handledare – elev emellan. Skolverket har under den första ansökningsomgången 2015 tagit emot 28 ansökningar och beviljat medel för 22 ansökningar om totalt ca 19 miljoner kronor. I andra omgången beviljades 4 av 5 sökande medel om totalt 1,6 miljoner kronor. Tillgängliga medel under 2015 är totalt 25 miljoner kronor.

Bidrag lämnas för apl inom gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, kommunal vuxenutbildning och särskild utbildning för vuxna. Vid fördelningen av statsbidraget tar Skolverket hänsyn till följande faktorer:

- i vilken grad kan insatserna bidra till att öka kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet,
- om insatserna kan antas få effekter och leda till resultat även efter det att den statliga finansieringen avslutats, och
- behovet av att sprida insatserna mellan branscher.

Handledarutbildning

Bakgrunden är ett regeringsuppdrag att genomföra eller upphandla en handledarutbildning för handledare som tar emot elever i apl. Information om utbildningen ska ske till huvudmän och direkt till arbetsplatser. När uppdraget gavs var det med anslag preliminärt t.o.m. 2016. Enligt Regleringsbrevet 2015 ska Skolverket beskriva

handledarutbildningens omfattning och resultat i denna redovisning. Syftet med utbildningen är att höja kvaliteten i apl genom att ge handledare nödvändiga kunskaper och färdigheter för att ta emot en elev i apl. I framtagandet av utbildningen har samarbete och samråd skett med de nationella programråden, handledare, yrkeslärare och lärosäten som ger yrkesutbildning.

Sedan oktober 2014 finns en webbaserad handledarutbildning som Skolverket har tagit fram. Utbildningen är kostnadsfri, öppen för alla som vill gå den och man genomför den i sin egen takt. Utöver den webbaserade handledarutbildningen har också handledare utbildats vid några lärosäten under 2013 och 2014.

För att sprida information om utbildningen har sex konferenser anordnats för lärare och skolornas apl-ansvariga. Vid konferenserna gavs också tips om olika sätt att utbilda handledare med hjälp av webbutbildningen. Annonser om utbildningen har gått ut i branschtidningar och branschwebbplatser. Information har också getts direkt till arbetsgivare, handledare, branschrepresentanter och lärare genom medverkan vid branschmässor samt vid möten med HR-chefer på ett antal stora företag med spridning över hela landet. Skriftlig information om utbildningen går också ut till alla rektorer för yrkesutbildning på gymnasial nivå. Skolverket har även informerat om utbildningen till yrkeslärare, rektorer och företrädare för arbetslivet på andra konferenser och mötesplatser som rör yrkesutbildningen.

Resultat av insatserna inom handledarutbildningen⁴⁸

- Totalt har 3 223 personer hittills genomfört handledarintroduktionen i webbutbildningen (fyra moduler).⁴⁹
- Totalt har 1 489 personer genomfört fördjupningsmodulen i webbutbildningen om handledning och om lärlingsutbildning.⁵⁰
- I utvärdering av webbutbildningen har en övervägande del av de svarande angett att utbildningen har varit relevant, har bidragit till att stärka handledarna i deras handledarroll och bidragit med kunskaper att använda i deras arbete.
- Framgångsfaktorerna har funnits vara att utbildningen går att genomföra på egen hand i egen takt men också att handledarutbildare kan använda delar ur utbildningen vid handledarträffar. En annan framgångsfaktor har varit att målgrupperna uppskattat att det kommit en nationell utbildning och därför tagit emot den väl.

I kontakter med de nationella programråden framkommer att handledarutbildningen har mottagits väl. Flera branschorganisationer och college använder den som en grundläggande del av sin egen handledarutbildning och vissa kompletterar den med en egen branschspecifik del. Webbutbildningen används också av skolor i deras handledarutbildningar vid fysiska träffar. Skolverkets bedömning är att detta är en viktig kanal för utbildning av handledare. Därför bjuds

⁴⁸ Skolverket har godkänt ett antal handledarutbildningar som ges av utbildningsanordnare. Myndigheten har ingen information om antalet utbildade handledare från denna utbildningsväg

⁴⁹ Uppgift från september 2015.

⁵⁰ Se ovan.

2015-10-15
64 (103)

under 2015 de lärare som hittills gått apl-utvecklarutbildningen in till en fortbildningsdag om bland annat att utbilda handledare med hjälp av webbutbildningen. Skolverket har också börjat erbjuda stöd till skolor om att utbilda handledare genom att vana handledare kan komma och ge en dags utbildning för lärare och handledare. Vissa yrkesgrupper har svårare än andra att avsätta tid för handledarutbildningen. Skolverkets uppfattning är att handledarutbildningen också värderas och prioriteras olika högt i olika branscher.

Apl-utvecklarutbildning

Sedan hösten 2013 finns också en apl-utvecklarutbildning som en del i arbetet med att stödja skolors utveckling av det arbetsplatsförlagda lärandet. Utbildningen riktar sig till yrkeslärare och apl-ansvariga. I utbildningen ingår bland annat att etablera hållbara strukturer och rutiner för samverkan mellan skola och arbetsplats, systematiskt kvalitetsarbete om apl, samt planering, genomförande och uppföljning av elevernas kunskapsutveckling under apl. Detta är områden som Skolinspektionen i flera granskningar har funnit bristfälliga. Skolverket har påbörjat en utvärdering om effekterna av apl-utvecklarutbildningen. Det finns tydliga tecken på att utbildningen har satt igång ett kvalitetsarbete på skolorna om kvaliteten i apl. De framgångsfaktorer som återkommande nämns är att: Apl-utvecklarutbildningens innehåll är verksamhetsnära, den är relevant och att den involverar deltagarnas rektorer. Fram till sommaren 2015 har 650 lärare och apl-ansvariga genomgått utbildningen. Under hösten 2015 kommer 270 lärare och apl-ansvariga att genomföra apl-utvecklarutbildningen.

Nationella apl-utvecklare

Som nämnts ovan har Skolinspektionen i flera rapporter redovisat brister i skolornas systematiska kvalitetsarbete om apl och samverkan med arbetsplatserna. Nationella apl-utvecklare har därför i uppdrag av Skolverket att processtödja skolor i att med hjälp av systematiskt kvalitetsarbete utveckla det arbetsplatsförlagda lärandet. De träffar en mindre grupp på skolan bestående av rektorn, lärare och andra som arbetar med apl. Tillsammans görs en nulägesanalys och därefter en handlingsplan för ett avgränsat utvecklingsarbete som ska ske inom några veckor. De nationella apl-utvecklarna ska även stödja utveckling och etablering av lärlingsutbildning och yrkesintroduktion.

Syftet med insatsen är att stödja skolorna i det systematiska kvalitetsarbetet om apl och om samverkan mellan skola och arbetsliv. Under 2014 och fram till före sommaren 2015 har 15-20 nationella apl-utvecklare genomfört 208 uppdrag.

Framgångsfaktorer som hittills har identifierats är att de nationella apl-utvecklarna är verksamma yrkeslärare med stor erfarenhet av arbete med apl, att de anpassar insatserna efter skolornas behov av stöd. Det verkar också som att det ger en särskild effekt när det finns lärare på skolan som går apl-utvecklarutbildningen samtidigt som en insats av en nationell apl-utvecklare genomförs på skolan. Det finns också tecken på att en tydlig systematisk arbetsgång för att hantera insatserna från bokning till uppföljning gör insatserna framgångsrika.

Nordiskt samarbete om lärande på arbetsplats

Inom Norden finns ett betydande samarbete som syftar till kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte kring yrkesutbildningsfrågor. Länderna har likartade utmaningar kring matchning mellan utbildning och arbetsmarknad, ungdomsarbetslöshet, avbrott från utbildningar på gymnasial nivå och kvalitetssäkring av elevers lärande på arbetsplats. Systemen för yrkesutbildning skiljer sig dock åt mellan de olika länderna.

Skolverket leder det nordiska projektet "Lärande på arbetsplats" som är en del av Nordiska ministerrådets program "Hållbar nordisk välfärd" och pågår under perioden 2013-2015. Projektet syftar till att bidra till idé- och erfarenhetsutbyte mellan de nordiska länderna i arbetet med att anordna platser och garantera kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet i den formella grundläggande yrkesutbildningen. På så sätt avses att stimulera det egna utvecklingsarbetet kring lärande på arbetsplats och bidra till ökad kunskap och politikutveckling på nationell och nordisk nivå.

Projektet kommer att arrangera en slutkonferens i Stockholm den 3 december och slutrapporten kommer att skrivas våren 2016. Erfarenheter från projektet ska spridas bl.a. vid en konferens ordnad av ett annat europeiskt nätverk i Litauen i början av oktober.

Uppföljningsstudie apl

Som en del av ett regleringsbrevsuppdrag där Skolverket löpande ska följa upp och analysera gymnasieskolan genomför Skolverket en studie för att ge en så aktuell bild som möjligt av apl-verksamheten inom yrkesprogrammen på nationell nivå. Studien, som redovisas i februari 2016, kommer att omfatta frågor som tillgången på ändamålsenliga apl-platser, i vilken omfattning som eleverna får apl, skolornas organisering och genomförande av apl-verksamheten samt yrkeslärares bedömningar av kvaliteten i apl. Särskild vikt kommer att läggas vid hur yrkeslärarna beskriver sina förutsättningar för att bedriva en bra apl-verksamhet.

Kommentarer

Samordningen inom kommuner och inom regioner behöver fortsätta utvecklas för att förbättra tillgången till apl-platser och kvaliteten inom dessa. Skolverket bedömer att satsningen på apl-utvecklare behöver fortsätta. Skolhuvudmännens, skolornas och arbetsgivarnas engagemang är viktigt för att öka antalet platser. För att små företag ska uppleva nytta av och kunna avsätta tid och resurser att ta emot elever, kan en möjlighet vara att kostnaderna fördelas inom branschen, genom att flera företag samverkar, till exempel med hjälp av en branschorganisation.

Kvaliteten i lärande i arbetslivet behöver, enligt Skolverkets bedömning, förbättras på flera punkter. Huvudmännen och skollärares ansvar behöver utvecklas på många håll. Insatser att överväga kan vara: ytterligare fortbildning för skollärares, lärare och studie- och yrkesvägledare om apl och om samverkan med arbetsplatser. Även ytterligare kompetensutvecklingsinsatser är angelägna, främst om didaktik och bedömning av elevernas lärande.

Lärande på arbetsplats förekommer inom många olika utbildningar och satsningar både inom skolan, yrkesintroduktionsanställningar och i andra sammanhang. För

2015-10-15
66 (103)

arbetsgivare som tar emot en ung människa eller vuxen kan det därför vara svårt att orientera sig. Skolverket menar därför att det finns ett värde att utveckla vidare kommunikationsinsatserna som riktar sig direkt till arbetsgivaren.

Skolverket har också sett att de många varianterna av apl inom de olika utbildnings- och arbetsmarknadspolitiska områdena innebär en viss risk för att de blandas samman.

8 Samverkan skola – arbetsliv

Detta kapitel handlar om hur skola och arbetsliv på olika sätt samverkar både nationellt, regionalt och lokalt. När det gäller hur exempelvis de nationella programråden påverkar yrkesutbildningarna innehåll beskrivs det i kapitel 6.

Aktuell situation

Skolverkets bild av läget är att när det gäller samverkan skola – arbetsliv så kan detta arbete variera mellan program/branscher och i olika regioner och kommuner. I olika sammanhang har önskemål framkommit från bl.a. branscher och skolhuvudmän om ökad regional samordning av yrkesutbildning, till exempel genom regionala programråd samt regionala vård- och omsorgscollege samt teknikcollege. Såväl samverkan generellt mellan skola och arbetsliv som samverkan specifikt kring tillgång och kvalitet på platser för lärande på arbetsplats är fortfarande viktiga utvecklingsområden. Genom Skolverkets arbete med programreferensskolor har det framkommit att det finns en stor variation i hur arbetet med lokala programråd fungerar - allt ifrån att det i princip inte finns något lokalt programråd till att det finns en väl utvecklad samverkan mellan skolan och arbetslivet som kanaliseras via det lokala programrådet.

Det finns en risk för att arbetsmarknadens kompetensförsörjning inom vissa yrkesområden blir otillräcklig, samtidigt som det kan finnas ett överskott av utbildade inom andra områden. De nationella programråden uttrycker en oro över detta. Som nämns i kapitel 5 bedömer Skolverket att ökad regional samverkan kan bidra till att upprätthålla ett brett utbildningsutbud och att statliga insatser behövs för att stödja en sådan samverkan.

Skolverket inrättade i maj 2010 nationella programråd för gymnasieskolans tolv yrkesprogram på uppdrag av regeringen. Under rubriken insatser nedan följer en redogörelse av detta arbete.

Lokala programråd

Enligt gymnasieförordningen ska det för gymnasieskolans yrkesprogram finnas ett eller flera lokala programråd för samverkan mellan skola och arbetsliv. Hur de lokala programråden ska organiseras och vilka uppgifter de ska ha är inte reglerat i någon ytterligare förordning. Väl fungerande lokala programråd kan vara en avgörande förutsättning för att yrkesutbildningen inom gymnasieskolan ska kunna fungera och utvecklas.

En del programråd har en mer politisk karaktär medan andra består av enbart representanter från skolan, dvs. det saknas företrädare från branschen. I vissa fall är inte eleverna medbjudna att medverka. Generellt är det svårt att få till fungerande lokala programråd då företagarna, ibland ensamföretagare, inte alltid har möjlighet att lämna sin verksamhet. En alltför utvecklad lokal verksamhet med många olika programråd innebär även en rent numerär utmaning; finns det tillräckligt många arbetsgivare som är beredda att delta i alla olika former av samverkan? Lärarna ser

2015-10-15
68 (103)

heller inte alltid vinsterna i samarbetet med det lokala arbetslivet. Några skolor betraktar det som programråd när de är på besök hos elever och handledare på arbetsplatser. Det är inte ovanligt att rektorerna delegerar arbetet för samverkan med arbetslivet till yrkeslärare. Ett stöd från Skolverket för ökad kvalitet i fråga om innehåll och likvärdighet i arbetet mellan skola och arbetsliv är allmänt efterfrågat av programråden. Man önskar också att regionala konferenser anordnas med arbetsgivare och skolor i syfte att öka kvaliteten i samarbetet mellan skola och arbetsliv.⁵¹

Samverkan regionalt och lokalt

I kontakter med de nationella programråden framkommer att de anser att de lokala råden måste stärkas, gärna med skarpare reglering, där Skolverket bör tala om hur de ska organiseras och vilka frågor som ska diskuteras. Dessutom vill programråden att både skolor och företag måste visa engagemang, när man möts i de lokala programråden. Frågor som diskuteras i råden måste vara intressanta både för de som representerar skolan och för de som representerar arbetslivet. Råden anser att kvaliteten stärks om det finns en samsyn mellan lokala programråd och skolornas ansvariga om innehåll och mål med det arbetsplatsförlagda lärandet. Råden önskar också att goda exempel från skolor och arbetsliv lyfts fram.

De flesta programråd lyfter behovet av en koppling mellan lokala programråd och respektive nationellt programråd. Råden efterfrågar en regional nivå, där skolor kan samarbeta med varandra, men där arbetsliv och skolor gemensamt kan planera fördelning av yrkesutbildningar och på så sätt ta hänsyn till det regionala kompetensbehovet.⁵²

Skolverkets avvaktar här Yrkesprogramsutredningen betänkande. Utredningen har bl.a. i uppdrag att analysera förutsättningarna för att förstärka rollen för de nationella råden för yrkesprogrammen i gymnasieskolan och föreslå hur den lokala samverkan mellan skola och arbetsliv kan stärkas.⁵³

Samverkan mellan arbetslivet och skolhuvudmän vid yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning

När det gäller olika former av samverkan med det lokala arbetslivet och yrkesinriktad gymnasial vuxentutbildning, uppger ca 44 procent av kommunerna att de samråder med det lokala arbetslivet inför ansökan om statsbidrag till yrkesvux. Knappt 49 procent uppger att de samråder kontinuerligt under året eller vid behov.. Cirka 35 procent av kommunerna uppger att de samråder med det lokala arbetslivet inför start av nya utbildningar eller vid framtagnandet av utbildningsinslag på arbetsplats. Skolverket avser att i samband med ansöknings- och uppföljningsunderlagen närmare följa upp i vilken mån kommunerna samråder med det lokala arbetslivet och hur detta samråd genomförs. Det förekommer en del samverkan när det gäller lärlingsutbildningen, men det verkar vara mycket stora skillnader mellan kommunerna hur detta sker. I vilken omfattning samråd sker med regionala kompetensråd/kompetensplattformar framgår sällan av kommunernas inlämnade svar.

⁵¹ Skolverket (2015) *Programreferensskolor 2011-2014 – en intern rapport* Dnr: 2015:578

⁵² Bilaga 1. *Redovisning av uppdrag om Skolverkets samverkan med de nationella programråden för yrkesprogrammen i gymnasieskolan.*

⁵³ U 2014:01 *Tilläggsdirektiv till yrkesprogramsutredningen.*

Skolverket har sett att lärlingsutbildning ibland är kommunernas enda möjlighet att erbjuda utbildning som man inte kan tillhandahålla själv i egen regi eller genom upphandling. När kommunen saknar resurser i form av nödvändiga undervisnings-salar eller behöriga lärare vänder den sig ibland till företrädare för arbetslivet för att kunna genomföra de yrkesutbildningsinsatser man avsett.⁵⁴

Insatser

Nationella programråd

I det ursprungliga regeringsuppdraget (U2009/5399/G) till Skolverket anges att arbetet i programråden ska syfta till att göra utbildningssystemet mer flexibelt och lyhört för avnämarnas behov för att förbättra överensstämmelsen mellan yrkesutbildningens innehåll och efterfrågan på arbetsmarknaden. De nationella programråden har också en viktig roll i och med Skolverkets ändrade instruktion, där det framgår att myndigheten ska bidra till att trygga den nationella kompetensförsörjningen och underlätta ungdomars etablering på arbetsmarknaden. Yrkesprogramsutredningen har nu i uppdrag att föreslå en utveckling för arbetet med de nationella programråden.

Myndigheten utser ledamöterna i råden, planerar, leder och protokollför möten i varje råd omkring fem gånger per år. Skolverket använder rådets synpunkter och förslag som underlag för regeringsredovisningar, stödmaterial och olika beslut.

Samverkan inom programråden har behandlat kvaliteten i yrkesutbildningen med betoning på det arbetsplatsförlagda lärandet. Dessutom har samverkan handlat om elevernas etablering på arbetsmarknaden, utvecklingen inom yrkesområdena och behoven på arbetsmarknaden.

Skolverket gav 2013 en extern utvärderare i uppdrag att värdera hur verkets arbete med råden hade bedrivits och hur det skulle kunna utvecklas. Som nämndes i förra årets rapport visade utvärderingen att såväl Skolverket som ledamöterna i programråden i huvudsak var positiva till det inledande gemensamma arbetet. Flera utvecklingsbehov framkom dock, såsom behovet av att tydliggöra programrådets funktion och öka deras inflytande över vilka frågor som ska hanteras, samt rutinerna för arbetet, återkoppling och att säkerställa tillgången på relevanta underlag.

I förra årets rapport lyftes att Skolverket överväger ett antal frågor som verket skulle kunna arbeta vidare med utifrån samverkan med de nationella programråden. Det gäller bl.a. frågor om program eller inriktningar där elevernas intresse inte överensstämmer med arbetsmarknadens behov, nya ämnen, yrkesområden där det är svårt för skolorna att få tillgång till apl-platser, uppföljning av tillgång till utbildningsplatser och/eller antalet elever inom vissa yrkesområden. Som nämns även tidigare i rapporten, delade också Skolverket 2014, i samverkan med Universitets- och högskolerådet och efter samråd med nationella programråden och berörda branscher, ett antal yrkesämnen i två eller flera nya yrkesämnen.

⁵⁴ Skolverket (2015) *Redovisning av uppdrag om insatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och lärlingsutbildning för vuxna m.m.*

2015-10-15
70 (103)

Hösten 2014 anordnade Skolverket en gemensam konferens med representanter från samtliga tolv programråd. På konferensen deltog även representanter från Yrkesprogramsutredningen, Skolinspektionen, Arbetsförmedlingen samt Myndigheten för yrkeshögskolan. Därefter har fyra programrådsmöten genomförts för respektive programråd. Frågor som diskuteras på dessa möten är utbildningens innehåll och elevernas möjligheter på arbetsmarknaden inom de olika yrkesområdena. Även Skolverkets övergripande uppdrag att utveckla, anpassa och stödja yrkesutbildningen finns som återkommande punkter på dagordningen. Under året har exempelvis följande punkter diskuterats: nya ämnesplaner för vissa program, hur gymnasial lärlingsutbildning kan få större spridning inom olika skolformer (gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen och särskild utbildning för vuxna), informationskampanjer samt olika statsbidrag för att stärka yrkesutbildningen. De olika programråden bidrar här med information, kunskap, frågeställningar, förslag och olika underlag. Skolverket använder de nationella programrådets synpunkter och förslag i genomförandet av de regeringsuppdrag som rör yrkesutbildning. När det gäller beslut om särskilda varianter, riksrekryterande utbildningar, nya kurser samt ansökningar om statsbidrag är programrådets synpunkter viktiga för Skolverkets underlag i de olika frågorna.

Flera programråd har förlagt sina möten extern, ofta på olika skolor. När mötena har hållits på skolorna har många ledamöter uppskattat att få tala direkt med rektorer och lärare, samt att de även har fått tillfälle att möta elever i olika undervisningssituationer.

De nationella programråden har också deltagit i framtagandet av de yrkeslistor som publicerades på gymnasievalsajten ”gymnaseinfo.se” och har varit engagerade i vilka yrken som ska presenteras.⁵⁵

Skolverket planerar för hur programrådsverksamheten i ännu högre grad och på regelbunden basis ska kunna ha ett utbyte med till exempel Arbetsförmedlingen, Myndigheten för yrkeshögskolan och Arbetsmiljöverket.

Skolverket har även andra samverkansytor, bland annat inom ramen för verkets kommunikationsstrategi på området, Lärlingscentrum och Nationellt referenscentrum för yrkesutbildning.

Statsbidrag för yrkesintroduktion

Detta statsbidrag syftar till att utveckla kvaliteten i introduktionsprogrammet yrkesintroduktion, genom ett utvecklat samarbete mellan skolhuvudmännen och det lokala arbetslivet. Tematiska seminarier har arrangerats för skolhuvudmän som beviljats statsbidrag. Erfarenheter från skolor som bedriver insatser kommer även att spridas under hösten 2015 i en serie konferenser med temat samverkan med arbetslivet inom yrkesintroduktion.

Uppföljning av 2013 års användning av statsbidraget visar att det har använts för att få fram fler apl eller praktikplatser genom att anställa exempelvis apl-samordnare, arbetskonsulenter eller praktikpedagoger. Etablering av kontakter med

⁵⁵ Bilaga 1. Redovisning av uppdrag om Skolverkets samverkan med de nationella programråden för yrkesprogrammen i gymnasieskolan.

lokala företag och kartläggning av praktikplatser är exempel på genomförda aktiviteter. Andra exempel på genomförda insatser är framtagning av rutiner för individuella praktiklösningar och en påbörjad samverkan med arbetsförmedlingen, kommunens socialtjänst, försäkringskassan, kommunens arbetsmarknadsenhet och skolornas yrkesprogram.

Kartläggning om utbudet av gymnasieprogram och regional samverkan

I den förra samlade redovisningen och analysen inom yrkesutbildningsområdet lyftes frågan om behovet av en ökad regional samverkan och där den ibland rådande konkurrensen mellan gymnasieskolor utgör ett hinder för regional samverkan. Skolverket planerar mot denna bakgrund en kartläggning om utbudet av gymnasieprogram och regional samverkan kring detta.

Kommentarer

Aktörer inom det utbildnings- och arbetsmarknadspolitiska området behöver ytterligare närma sig varandra, på såväl nationell, regional som lokal nivå. Se även kapitel 7 tidigare i denna rapport.

Vi bedömer att lokal och regional samverkan är områden som behöver prioriteras. Detta har även påtalats av de nationella programråden. Olika huvudmän och skolor konkurrerar ibland om både elever och platser för elevernas arbetsplatsförlagda lärande. Detta är viktigt att beakta vid överväganden och förslag om hur samverkan kan utvecklas. Se även kapitel 7 om det arbetsplatsförlagda lärandet.

Skolverket planerar att ta fram ett förslag på hur de nationella och de lokala programråden kan samarbeta och stärka varandras verksamheter. Den regionala nivån ska tas med där den kan spela roll.

När det gäller introduktionsprogrammet yrkesintroduktion bedömer Skolverket att samverkan med arbetslivet behöver utvecklas ytterligare. Till skillnad från de nationella yrkesprogrammen finns för yrkesintroduktion inga krav på lokala programråd. Det är viktigt att finna former för en mer strukturerad samverkan med arbetslivet. Skolverket kommer bland annat att erbjuda stöd för utveckling av samverkan med det lokala arbetslivet genom de nationella apl-utvecklarna.

2015-10-15
72 (103)

9 Lärlingsutbildning

I detta kapitel fokuseras särskilt på lärlingsutbildning. Viktigt att komma ihåg är dock att lärlingsutbildning inte är någon egen skolform eller något eget program utan att det är ett särskilt sätt att gå ett yrkesprogram i gymnasieskolan. Det utmärkande är den högre graden av arbetsplatsförlagt lärande. På motsvarande sätt finns det möjlighet att få en lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolans nationella program. När det gäller yrkeskurser inom kommunernas vuxenutbildning kan arbetsplatsförlagt lärande alltid ingå, till och med upp till hundra procent. Det utmärkande med lärlingsvux är att det handlar om utbildningsplatser som finansieras med statsbidraget för lärlingsvux.

Aktuell situation

Regeringen inrättade inför gymnasiereformen en försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning. I och med Gy 2011 permanentades lärlingsutbildning i gymnasieskolan som en av två vägar för elever att läsa ett nationellt yrkesprogram och ta en yrkesexamen.

En bakgrund var att erfarenheter från det europeiska samarbetet framhållit lärlingsutbildningen som en utbildningsform som ger goda förutsättningar för ungdomar att få arbete inom ett yrke genom bland annat den nära kopplingen till arbetslivet.

Gymnasial lärlingsutbildning finns inom gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, vuxenutbildningen och särskild utbildning för vuxna. Lärlingsutbildning är en studieväg med samma behörighetsregler, kunskapskrav och examensmål för gymnasieskolan eller program mål för gymnasiesärskolan, som utbildningen som bedrivs på en skola eller inom den kommunala vuxenutbildningen.

Lärlingarna utgör 7 procent av eleverna på gymnasieskolans yrkesprogram och utbildningsformen erbjuds i drygt hälften av Sveriges kommuner

Antalet lärlingar i gymnasieskolan ökade från knappt 6 000 elever hösten 2013 till drygt 7 300 hösten 2014 och 7 600 våren 2015. Lärlingseleverna utgör 7 procent av samtliga elever på yrkesprogram. Andelen varierar läsåret 2014/15 mellan 3 procent av eleverna på el- och energiprogrammet till 16 procent på VVS- och fastighetsprogrammet. Se tabellen nedan.

Antalet skolhuvudmän som erbjuder lärlingsutbildning har ökat med åren. Våren 2015 erbjöds denna utbildningsform inom gymnasieskolan i 125 av landets 290 kommuner. Omkring var fjärde skola med yrkesprogram erbjuder för närvarande lärlingsutbildning. Den geografiska spridningen av lärlingsplatser är dock ojämn över landet. Det tycks inte vara så att en hög andel lärlingselever i en kommun hänger samman en hög andel elever på yrkesprogram.⁵⁶

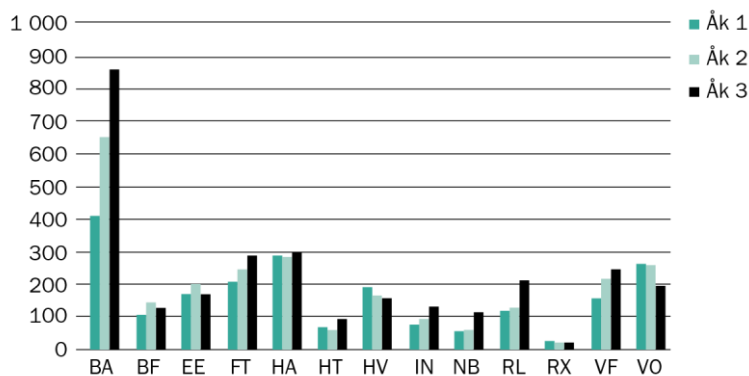
⁵⁶ Skolverket (2015). *Redovisning av uppdrag om statsbidrag för gymnasial lärlingsutbildning läsåret 2014/15*.

Tabell 5. Antal och andel lärlingar, per yrkesprogram 2011/12 – 2014/15. (Observera att läsåret 2011/12 omfattar årskurs 1, läsåret 2012/13 årskurs 1 och 2 och läsåren 2013/14 respektive 2014/15 samtliga årskurser).

Program	2011/12		2012/13		2013/14		2014/15	
	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal
El och energi	1%	35	2%	170	2%	368	3%	494
Bygg och anlägggn.	5%	270	6%	655	9%	1 292	14%	1 912
Fordon och transp.	3%	118	5%	356	5%	590	7%	722
Barn och fritid	3%	108	4%	270	4%	408	4%	379
Vård och omsorg	4%	134	6%	356	6%	575	8%	715
Hantverk	2%	93	5%	309	5%	473	7%	497
Handel och adm.	6%	208	7%	450	9%	759	10%	818
Naturbruk	1%	42	2%	110	2%	199	2%	195
Restaurang o livsm.	4%	119	4%	228	5%	335	7%	453
Industritekniska	3%	63	3%	129	4%	231	6%	299
Hotell och turism	3%	53	2%	70	4%	167	6%	210
VVS och fastighet	5%	75	10%	271	14%	531	16%	576
Totalt yrkesprogram	3%	1 318	4%	3 374	6%	5 928	7%	7 270

Antalet lärlingar är högre i årskurs 2 och 3 än i årskurs 1. Detta beror på att huvudmän väljer att skriva över elever från en i huvudsak skolförlagd yrkesutbildning till en lärlingsutbildning. Detta görs främst inom bygg- och anläggningsprogrammet, som också är det program som har flest lärlingselever.

Diagram 8. Antal lärlingselever per program och årskurs våren 2015.

Inte lika stort som avsett

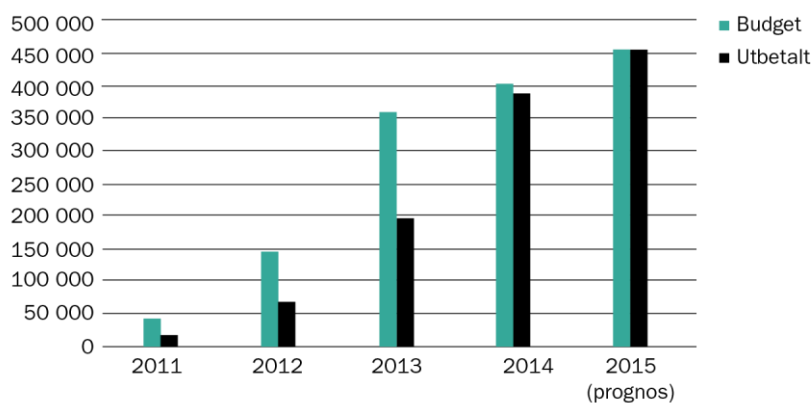
Som framgått är lärlingsutbildning mer vanligt förekommande inom vissa yrkesprogram, vissa branscher och vissa kommuner och enskilda huvudmän än inom andra. Totalt sett har lärlingsutbildningen inom gymnasieskolan inte nått upp till de ursprungliga intentionerna från regeringen, om 30 000 platser, när den infördes permanent 2011, trots att den successivt har ökat i omfattning.

Diagrammet nedan visar hur mycket statsbidrag som budgeterats för lärlingsutbildning i gymnasieskolan och hur mycket som faktiskt har betalats ut. Under 2011, 2012 och 2013 var ambitionerna avsevärt högre än utfallet. Budgeten har därefter anpassats till prognoser om utfall och från och med 2014 har utnyttjandegraden

2015-10-15
74 (103)

ökat kraftigt. Ökningen av utbetalat statsbidrag speglar dels elevökningen och för åren 2013 och 2014 även en höjd ersättningsnivå per elev.

Diagram 9. Budgeterat och utnyttjat statsbidrag för gymnasial lärlingsutbildning. Tusentals kronor.

Exempel på faktorer som kan påverka genomslaget för lärlingsutbildningen

En faktor som förts fram som bidragande orsak till att lärlingsutbildningen (hittills) inte blivit större och väckt mer entusiasm är att Sverige saknar vissa grundläggande institutionella förutsättningar för lärlingsutbildning, motsvarande dem som finns i traditionella lärlingsländer som till exempel Danmark och Tyskland. Förutsättningarna avser styrsystem och stödstrukturer för lärlingsutbildning. Exempelvis spelar yrkesbevis och yrkeslegitimationer inte samma roll i Sverige som i de klassiska lärlingsländerna. Dessa länder har också olika slags organ som utgör etablerade länkar mellan skola och arbetsliv.

Dessutom finns i såväl Sverige som andra länder strukturella faktorer som har en hindrande inverkan på arbetsgivares intresse för att erbjuda platser för lärlingselever. Det handlar exempelvis om att förändringar i arbetslivet och starkare tendenser till specialisering och globalisering har lett till kortare vinsthorisonter för många företag och att dessa därmed blir mindre benägna att göra långsiktiga utbildningsinvesteringar.

Erfarenheter från de klassiska lärlingsländerna indikerar att det ofta krävs långtgående regleringar för att skapa förutsättningar för flera arbetsgivare att samverka kring lärlingsutbildning och för att minska de risker som annars hämmar enskilda företags vilja att utbilda lärlingar.⁵⁷

Skolverket har i en uppföljningsstudie av lärlingsutbildningen pekat på olika faktorer, som delvis hänger samman, som begränsat lärlingsutbildningens utveckling i både små skolor som byggts enbart på lärlingskoncept och större skolor med även annan utbildning. En faktor handlar om svårigheter med lönsamhet och startkostnader. Andra faktorer är små elevgrupper, organisatoriska svårigheter, konkurrens om apl-platser, konkurrens mellan olika skolor om elever och brist på aktivt stöd

⁵⁷ Olofsson, J. (SIEPS 2014:4) *Lärlingsutbildning – Svenska erfarenheter och initiativ i ett europeiskt perspektiv*.

från vissa branschorganisationer. Omfattningen av lärlingsutbildningen påverkas också delvis att vissa skolhuvudmän och branscher har eller har haft en avvaktande inställning till denna satsning.⁵⁸

En annan orsak är att lärlingsutbildning ibland uppfattas som en mindre krävande utbildning och därför inte uppfattas som attraktiv av ambitiösa elever. Enligt en intervjustudie förekommer ibland en nedvärderande syn på lärlingsutbildning bland kommunanställda som arbetar med skolfrågor.⁵⁹

Enligt Skolverkets bedömning är kännedomen om vad svensk gymnasial lärlingsutbildning innebär låg, inom både skolektorn och arbetslivet. Den låga kännedomen hänger bland annat samman med att begreppet ”lärling” historiskt sett haft en annan betydelse än i dag, att det i dag används för flera olika utbildnings- eller anställningsformer i Sverige och att dess innebörd delvis skiljer sig mellan olika länder.

Lärlingsutbildning inom kommunernas vuxenutbildning

När det gäller kommunernas vuxenutbildning fanns, som nämnts, inom lärlingsvux-satsningen drygt 3 000 elever 2013 och drygt 5 000 elever 2014. Inom lärlingsvux-satsningen i särskild utbildning för vuxna ligger antalet elever på omkring 200.

Det bör dock påpekas att elever inom kommunernas vuxenutbildning kan ha upp till 100 procents omfattning av arbetsplatsförlagt lärande, oavsett om deras utbildningsplatser finansieras med det särskilda statsbidraget för lärlingsvux eller inte.

Insatser

Lärlingscentrum

I december 2013 fick Skolverket i uppdrag att inrätta ett lärlingscentrum vid myndigheten med målsättningen att få fler gymnasiala lärlingar och att öka kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet. Centrumet inrättades under 2014 och stödjer utbildningsanordnare i arbetet med att starta upp och utveckla utbildningen. Dessutom har Skolverket nationella apl-utvecklare som på arbetslagsnivå kan bistå skolor i sitt utvecklingsarbete.

Lärlingscentrum ska vara en tydlig ingång på Skolverket för frågor som rör lärlingsutbildning och ska arbeta långsiktigt, aktivt, uppsökande, utåtriktat och konsultativt med insatser riktade till olika målgrupper. Centrumets arbete samordnas med myndighetens reguljära arbete och med övriga uppdrag som rör yrkesutbildning. Lärlingscentrum har flera olika målgrupper och genomför insatser för såväl huvudmän och skolor som arbetsgivare och arbetslivsorganisationer.

I uppdraget ingår även att främja ungdomars intresse för gymnasial lärlingsutbildning, vilket i första hand samordnas med myndighetens övriga informationsinsatser om yrkesutbildning.

⁵⁸ Skolverket (2013) *Utvecklingen av lärlingsutbildningen*.

⁵⁹ Panicán, A. (2014) *Den (o)villkorade gymnasieskolan - en förpliktande rättighet och skyldigheten att välja bort yrkesutbildningar*.

2015-10-15
76 (103)

Skolverkets lärlingscentrum arbetar aktivt med att öka spridningen av lärlingsutbildning över landet, genom riktade informationsinsatser till kommuner med en låg andel lärlingselever.

De som inledningsvis har kontaktat Lärlingscentrum är huvudsakligen rektorer, lärare, studie- och yrkesvägledare och annan personal på skolor som har lärlingsutbildning eller som planerar att starta upp. Det har ställt frågor om till exempel de olika statsbidragen, regelverket, ersättning till fristående skolor och lärlingsanställning. Många har hört av sig flera gånger för att få konkret stöd och råd för hur de ska starta upp och organisera sin verksamhet. Lärlingscentrum har deltagit på olika nationella och regionala konferenser för huvudmän för att informera om lärlingsutbildning. Flera kommuner har visat intresse av att få mer kunskap och planerar att starta lärlingsutbildning. Därför har centrumet även arbetat konsultativt på huvudmannanivå och träffat lokala politiker och tjänstemän för att informera om utbildningsformen.

Lärlingscentrum erfar att ansvaret i uppbyggnadsskedet av lärlingsutbildning ibland vilar på relativt få personer till exempel en rektor, lärare eller en utsedd samordnare hos en huvudman. För dessa personer har Lärlingscentrum fyllt en viktig funktion genom att de snabbt och lätt fått tag på expertkunskaper och stöd för att komma vidare i aktuella frågor. Det finns också behov hos målgruppen att ta del av andra utbildningsanordnares erfarenheter, såväl goda exempel som problem, som skolan kan stöta på och hur dessa kan lösas. Konkreta tips och verktyg för allt ifrån schemaläggning, utbildningskontrakt och planering och uppföljning av undervisningen till marknadsföring och utbildningsutbud har också efterfrågats. Lärlingscentrum har därför anordnat fysiska mötesplatser för att sprida kunskaper och skapa nätverk. Flera konferenser har genomförts med olika syften; att starta lärlingsutbildning; att höja kvaliteten i lärlingarnas undervisning och att stödja rektorerna i att leda och utveckla lärlingsutbildningen.

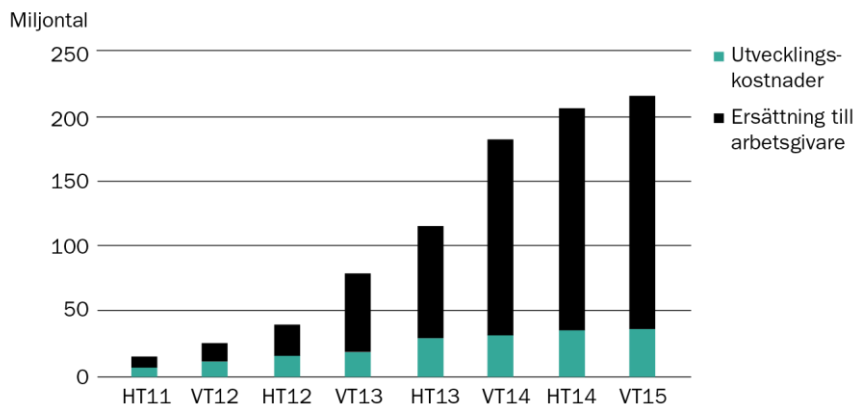
När det gäller målgrupperna arbetsgivare och arbetslivsorganisationer har Lärlingscentrum påbörjat en inventering av hur centrumet kan stödja och arbeta riktat mot målgruppen. De nationella programråden och utbildningsansvariga hos Svenskt Näringsliv har rådfrågats, och en konsult har hjälpt till med kommunikationsplanering. Lärlingscentrum har tillsammans med ett annat projekt dessutom träffat enstaka större arbetsgivare för att sprida kunskap om lärlingsutbildning och utbildningen för handledare samt att ta del av deras erfarenheter och behov. Enligt uppdraget ska samverkan stimuleras mellan skola och arbetsliv, särskilt regionalt. Lärlingscentrum har därför uppmuntrat och erbjudit stöd till vissa enskilda initiativ inom så kallade utvecklingsprojekt.

Lärlingscentrum har tagit del av utbildningsanordnares erfarenheter, genom besök på lärlingsutbildningar och på konferenser och hearings, för att bygga upp en kunskapsbank och god kännedom om den svenska lärlingsutbildningen. I samverkan med andra projekt har Lärlingscentrum även tagit del av andra länders erfarenheter till exempel genom det nordiska samarbetet, vid olika möten om yrkesutbildning inom EU och studiebesök i England och Tyskland.

Statsbidrag för gymnasial lärlingsutbildning

Som framgått av föregående diagram har det utbetalade statsbidraget för lärlingsutbildning i gymnasieskola ökat och uppgick under kalenderåret 2014 till 390 miljoner kronor och beräknas uppgå till ca 455 miljoner kronor under kalenderåret 2015. Diagrammet nedan visar hur utbetalt statsbidrag har använts till utvecklingskostnader respektive till ersättning till arbetsgivare (per termin). Den största delen (83 procent 2015) av statsbidragen för lärlingsutbildning går till ersättning till arbetsgivare och en mindre del (17 procent 2015) till utvecklingskostnader.

Diagram 10. Utbetalat statsbidrag för gymnasial lärlingsutbildning 2011/12–2014/15.

Statsbidrag för att främja lärlingsutbildning

Utöver ovan nämnda statsbidrag ("statsbidrag för gymnasial lärlingsutbildning") finns sedan 2014 också ett statsbidrag som syftar till att främja lärlingsutbildning genom kommunala utvecklingsinsatser. Detta statsbidrag kallas "främja lärling". Under 2014 beviljades 24 miljoner kronor till sammanlagt 33 kommunala skolhuvudmän och under 2015 beviljades 21 miljoner kronor till sammanlagt 35 kommunala skolhuvudmän.

Statsbidrag för vux-lärling

Som nämnts i kapitel 4 betalade Skolverket ut 306 miljoner kronor i statsbidrag för lärlingsvux (i komvux och särsvux) under 2014, vilket motsvarar knappt 3 300 årsstudieplatser. Under 2013 utbetalades 322 miljoner kronor, motsvarande drygt 3 400 årsstudieplatser. Relativt stora delar av bidraget har dock inte utnyttjats. Av det bidrag som betalades ut 2013 krävde Skolverket tillbaka 175 miljoner kronor, och 77 miljoner krävdes tillbaka 2014. Antalet deltagande kommuner ökade från 226 under 2013 till 237 under 2014.

10 Internationellt perspektiv

Internationella aspekter kring yrkesutbildning handlar dels om kunskapsuppbyggnad genom jämförelser och erfarenhetsutbyte med andra länder, dels om personers rörlighet mellan länder och ansträngningar att underlätta denna. Skolverket har flera uppdrag som rör detta. Detta kapitel syftar till att ge en översiktlig bild av situationen för yrkesutbildningen i ett internationellt perspektiv. Här framgår även de olika uppdrag som Skolverket har för internationellt samarbete om yrkesutbildningar och även vilka insatser som genomförts.

Aktuell situation

Yrkesutbildning prioriterat europeiskt samarbete

Yrkesutbildning är ett prioriterat område inom det Europeiska samarbetet och inom många länder i Europa. En intention om ett närmare europeiskt samarbete inom yrkesutbildning och gemensamma mål på området formulerades 2010 i den så kallade Bryggekommunikén. Många aktiviteter för kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte pågår. Det europeiska centret för utveckling av yrkesutbildning, Cedefop, gör en rad olika studier om yrkesutbildning, bland annat en sammanställning av EU-ländernas utveckling i förhållande till Bryggekommunikéns kortfristiga mål för 2011-2014. Denna visar att ländernas strategier och initiativ inom yrkesutbildningsområdet sedan 2010 har fokuserat främst på reformer och ändringar av utbildningssystemen, lärande på arbetsplats och lärlingsutbildning, attraktivitet och kvalitet.⁶⁰ Detta ligger väl i linje med de utvecklingsområden som är i fokus i Sverige. Samtidigt framhåller Cedefop, i en analys kring attraktivitet, att erfarenhet från olika länder tyder på att det är viktigt att inte ”enbart” satsa på att modernisera yrkesutbildningen (förbättra kvaliteten och arbetsmarknadsrelevansen), eftersom även uppfattningar och attityder om yrkesutbildning spelar en stor roll, liksom möjligheterna att få arbete efter studierna.

Cedefops sammanställning av EU-ländernas utveckling i förhållande till Bryggekommunikéns kortfristiga mål för 2011-2014⁶¹ placerar Sveriges insatser inom gruppen länder benämnda som ”early developers”, dvs. länder som 2010 hade implementerat ett flertal verktyg och policyfrågor, men där få nya åtgärder har genomförts efter det. Särskilt noterar rapporten dock att det i Sverige har lagts till lärlings-satsningar som ett komplement till ett annars välutvecklat skolförlagt yrkesutbildningssystem.

En anledning till att samarbete kring yrkesutbildning anses prioriterat har att göra med intresset för fri rörlighet över nationsgränserna. Intresset finns inte bara på policynivå, utan även bland skolhuvudmän, skolor och elever. EU-länderna har enats om ett gemensamt riktmärke för mobilitet inom grundläggande yrkesutbildning och praktik. Enligt detta bör senast år 2020 i genomsnitt minst 6 procent av

⁶⁰ Cedefop presentation vid ReferNet regionala möte i Stockholm, april 2014 (en syntesrapport kommer att presenteras av Cedefop under hösten 2015).

⁶¹ Cedefop (2015) *Stronger VET for better lives. Cedefop's monitoring report on vocational education and training policies 2010-14*. Cedefop Reference series, No 98.

18-34-åringar som har en grundläggande yrkesutbildning ha haft en studie- eller praktikperiod utomlands under minst två veckor. De preliminära resultaten i en undersökning SCB har genomfört på uppdrag av Eurostat visar att Sverige redan nu når målet i riktmärket för 2020, dvs. att minst 6 % bland 18–34-åringarna med en grundläggande yrkesutbildning har haft en studie- eller praktikperiod utomlands under minst två veckor.⁶²

Också inom Norden finns ett betydande samarbete som syftar till kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte kring yrkesutbildningsfrågor. Länderna har likartade utmaningar kring matchning mellan utbildning och arbetsmarknad, ungdomsarbetslöshet, avbrott från utbildningar på gymnasial nivå och kvalitetssäkring av elevers lärande på arbetsplats. Systemen för yrkesutbildning skiljer sig åt mellan de olika länderna. Se även kapitel 7 angående nordisk samverkan kring arbetsplatsförlagt lärande. I Finland söker ungefär hälften av eleverna i årskurs 9 till yrkesprogram.⁶³

Inom European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN) finns omfattande samlad forskning och dokumentation om CMS (career management skills) som vi i Norden kallar karriärkompetens. Det innebär att rusta individen för att hantera återkommande val av utbildning, inriktning, omval av inriktning, mm. Det är ett nytt kunskapsområde under stark utveckling. En utvecklad karriärkompetens bidrar till att hantera val och minska felval, matcha bättre, mm. I den nya finska läroplanen som träder i kraft 2016 stärks vägledningen ytterligare, bland annat genom ett ökat fokus på elevernas motivation och förstärkt arbete med CMS.⁶⁴

Utmaningar kring lärlingsutbildningen

Lärlingsutbildningen är olika organiserad i olika länder och har olika starka traditioner i olika länder. Det är därför svårt att göra exakta jämförelsen eftersom systemen skiljer sig relativt markant åt. Det verkar dock som om allt fler elever i flera europeiska länder föredrar skolförlagda utbildningar för den traditionella lärlingsutbildningen.⁶⁵ I Danmark har andelen unga som direkt efter grundskolan söker sig till yrkesutbildningar gradvis sjunkit från 30 procent 2002 till 19 procent 2013. Det verkar framförallt vara studiesvaga elever som söker sig till yrkesutbildningarna i Danmark.⁶⁶ Även i Österrike har lärlingsutbildningarna förlorat något i popularitet jämfört med den skolförlagda utbildningen.

Flera länder har också svårigheter att hitta lärlingsplatser till alla elever. I både Tyskland och i Österrike har arbetsgivarnas efterfrågan på lärlingar minskat. I båda länderna har man därför infört statliga subventioner för att uppmuntra företagen att ta emot fler lärlingar.⁶⁷

⁶² De preliminära resultaten bygger på data som SCB har levererat till Eurostat den 31 mars, 2015. En rapport ska sammanställas men har blivit försenad.

⁶³ Information från Utbildningsstyrelsen (Finland), december 2014.

⁶⁴ Skolverket (2013) *Redovisning av uppdrag om att genomföra fortbildningsinsatser för att förbättra kvaliteten inom studie- och yrkesvägledningen samt uppdrag om att ta fram en fortbildningsinsats för studie- och yrkesvägledare i gymnasieskolan.*

⁶⁵ Olofsson, J. *Lärlingsutbildning – Svenska erfarenheter och initiativ i ett europeiskt perspektiv.* Sieps 2014:4.

⁶⁶ Olofsson, J. *SNS Analys nr 19, mars 2014.*

⁶⁷ Olofsson, J. *Lärlingsutbildning – Svenska erfarenheter och initiativ i ett europeiskt perspektiv.* Sieps 2014:4

2015-10-15
80 (103)

Insatser

Insatser för kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte

Skolverket har i uppdrag att driva ett nationellt referenscentrum för yrkesutbildning (NRY). I detta arbete samlar Skolverket andra uppdrag med syfte att dels informera om yrkesutbildning i Sverige och övriga Europa, dels bidra till erfarenhetsutbyte i det europeiska arbetet kring yrkesutbildningsfrågor.

Ansvar och samverkan

Skolverket har ett särskilt ansvar för att samordna informationen om det europeiska stödsystemet för meritöverföring och kvalitetssäkring inom yrkesutbildningen (ECVET och EQAVET) i Sverige. Vidare representerar Skolverket Sverige i det europeiska nätverket för livslång vägledning (EGLPN).

Därtill har Skolverket i uppdrag att ta initiativ till informations- och erfarenhetsutbyte mellan de myndigheter som ansvarar för olika EU-verktyg för utveckling av yrkesutbildning och mobilitet. Myndigheter som ansvarar för verktygen är Arbetsförmedlingen, Myndigheten för yrkeshögskolan, och Universitets- och högskolerådet. Skolinspektionen deltar också i samarbetet.

Insatser för kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte

Nedan sammanfattas kort genomförda insatser för NRY 2012-14:

- Myndighetssamverkan om mobilitet, gemensamma aktiviteter.
- Dokumentation och information om svensk yrkesutbildning. Årligen skrivs den så kallade policyrapporten som utgör underlag för Cedefops analyser och rapporter om yrkesutbildning i Europa satta i relation till de kortfristiga målen i Bryggekommunikéen Under 2014 skrevs två tematiska rapporter, dels om lärlingsutbildning⁶⁸, dels om innovation och yrkesutbildning⁶⁹.
- Informationsspridning om europeisk yrkesutbildning.

Dessa insatser kommer att fortsätta. Till det kommer pågående och planerade insatser under 2015 som:

- Dokumentation och analys om svensk yrkesutbildning, bl a policyrapporten och tematiska rapporter, liksom en uppdatering av VET in Europe: Country report.
- Hearing om apl-handledning utomlands för att undersöka behov och efterfrågan av stödmaterial från skolor som har elever på apl utomlands.
- Gemensamma insatser med MyH, UHR och Arbetsförmedlingen angående ECVET och EQF, när de nationella ramverken, NQF, är fastställda. En konferens om verktygen med de andra myndigheterna kommer att genomföras i november 2015.
- Kompletterande Europas tillägg, utöver de nationella programmen, som yrkesdansarutbildningen och T4.

⁶⁸ Apprenticeship-type schemes and structured work-based learning programs, Sweden, ReferNet Sweden, Skolverket (2014).

⁶⁹ Ännu inte publicerad.

Apl utomlands

I samverkan med Universitets- och högskolerådet (UHR) genomförde Skolverket en hearing i maj 2015. Deltagare var särskilt inbjudna personer från olika skolor runtom i landet med erfarenhet av att ha elever på apl utomlands. Syftet med hearingen var att undersöka om det finns ett särskilt behov av handledarutbildning för apl-handledare i andra länder.

Utvecklings- och stödinsatser

Det finns ett tydligt intresse för de europeiska yrkesutbildningsfrågorna bland skolvårdsmän och skolor. Erfarenheten visar på vikten att göra informationen lättillgänglig. Skolverket har till exempel strävat efter att göra en tydligare implementering när det gäller tilläggen till Europass genom att exempelvis lägga ut Europass-tilläggen på Skolverkets förstasida under examensperioden. Detta har märkts i en ökad nedladdningsstatistik. Likväl skulle Europasstilläggen kunna marknadsföras bättre till gymnasieskolorna och den kommunala vuxenutbildningen och komma att biläggas betydligt fler elevers gymnasiala yrkesexamen.

Kommentarer

Det är fortsatt viktigt att följa de diskussioner som finns om yrkesutbildning i Europa. Skolverket avser att fortsätta sina insatser i flera internationella arbetsgrupper och i våra utvecklingsinsatser även lyfta fram möjligheterna att arbeta i ett annat land.

2015-10-15
82 (103)

Bilaga 1. Redovisning av uppdrag om Skolverkets samverkan med de nationella programråden för gymnasial yrkesutbildning

(Dnr 4.1.1-2015:1057)

I denna bilaga redovisas uppdraget om Skolverkets samverkan med de nationella programråden för gymnasial yrkesutbildning, enligt återrapporteringskrav i regleringsbrev för Skolverket budgetåret 2015. Redovisningen omfattar perioden september 2014 till maj 2015.

Sammanfattning

De nationella programrådets arbete har under perioden kännetecknats av diskussioner om utveckling av gymnasial yrkesutbildning, både för unga och vuxna. Yrkesprogramsutredningen har till stor del präglat programråden, då de fått tillfälle att lyfta strukturella frågor kring programmens utveckling och fått tillfälle att konkretisera tankar och idéer kring utvecklingsbehov inom yrkesutbildningen när det gäller behov av utbildning inom nya områden. Ur diskussionerna med utredningen har programrådets intresse för utveckling av programmet inom respektive yrkesområde ökat. Programråden har ofta lyft frågan om kvalitet i arbetsplatsförlagt lärande och diskuterat hur detta ska definieras och kvalitetssäkras av såväl skola som arbetsgivare och bransch. Programråden har även bidragit med synpunkter på den statistik och de rapporter som Skolverket tar fram gällande yrkesprogrammen. Under periodens fyra möten har det varit många ärenden av olika karaktär på dagordningen. För en del ärenden är det reglerat att programråden ska höras, såsom inför beslut om särskilda varianter, riksrekryterande utbildningar och statsbidrag för kompetensutveckling av yrkeslärare. Andra frågor har rört Skolverkets olika uppdrag till exempel lärlingscentrum, introduktionsprogrammen och informationskampanj om val till gymnasieskolan.

För att analysera kompetensförsörjningen inom yrkesområden har Skolverket under perioden anordnat en konferens med samtliga programråd och andra representanter från arbetsliv, branscher samt myndigheter. Denna konferens, med titeln *Trendspaning: Framtidens kompetens*, gav deltagarna möjlighet att med olika aktörer diskutera utveckling av samverkan på olika nivåer mellan skola och arbetsliv samt synen på hur respektive yrkesområde och kompetensbehov kommer att förändras i framtiden.

Många av de diskussioner, synpunkter och förslag som behandlas i redovisningen har även tagits upp i tidigare regeringsredovisningar om de nationella programråden. Förutom frågor som rör kvalitet och innehåll i yrkesutbildningen tar redovisningen särskilt upp ett ökat behov av att Skolverket bör samarbeta mer strukturerat med övriga myndigheter inom utbildning, arbetsmarknad och arbetsmiljö, problematik med samverkan skola och arbetsliv på lokal och regional nivå samt områden där fler elever behöver utbildas för att täcka arbetsmarknadens behov.

Skolverket har stor nytta av och uppskattar programrådets förslag, synpunkter och analyser och ser till att dessa involveras i de uppdrag Skolverket arbetar med. Lik-

som tidigare år önskar programråden bättre återkoppling från både Skolverket och utbildningsdepartementet på det arbete de gör. Under perioden har programråden också önskat en större självständighet mot Skolverket och dessutom önskat tydligare kopplingar för samverkan med lokala och regionala programråd.

1 Bakgrund

Skolverket inrättade i maj 2010 nationella programråd för gymnasieskolans tolv yrkesprogram på uppdrag av regeringen. I det ursprungliga regeringsuppdraget (U2009/5399/G) anges att arbetet i programråden ska syfta till att göra utbildningssystemet mer flexibelt och lyhört för avnämarnas behov för att förbättra överensstämmelsen mellan yrkesutbildningens innehåll och efterfrågan på arbetsmarknaden.

Samverkan med de nationella programråden är nu en etablerad del av Skolverkets verksamhet. De nationella programråden får en allt viktigare roll i och med Skolverkets ändrade instruktion, där det framgår att myndigheten ska bidra till att trygga den nationella kompetensförsörjningen och underlätta ungdomars etablering på arbetsmarknaden.

Enligt Skolverkets regleringsbrev 2015 ska myndighetens samverkan med de nationella programråden återspeglas i rapportering till regeringen. Redovisningen ska omfatta resultatet av analyser av följande områden: kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet, elevernas etablering på arbetsmarknaden efter avslutad yrkesutbildning, utvecklingsbehov inom yrkesutbildningen mot bakgrund av utvecklingen inom respektive yrkesområde och behov av utbildning inom nya områden. Skolverket ska, när det är möjligt, göra jämförelser mellan lärlingsutbildning och yrkesutbildning som huvudsakligen är skolförlagd.

2 Skolverkets samverkan med de nationella programråden

Arbetet under perioden

Perioden inleddes med en gemensam konferens för de tolv programråden i september 2014. Skolverket informerade inledningsvis om arbetet i de nationella programråden och om några av verkets aktuella uppdrag. Skolinspektionen var inbjuden att presentera sin kvalitetsgranskning av undervisningen på yrkesprogrammen. Även Yrkesprogramsutredningen var inbjuden för att informera och diskutera sin pågående utredning. På eftermiddagen genomförde programråden sina respektive möten, där Yrkesprogramsutredningen diskuterade frågor med samtliga råd och där Myndigheten för yrkeshögskolan och Arbetsförmedlingen diskuterade specifika frågor med vissa programråd.

Därefter har ytterligare fyra programrådsmöten genomförts för respektive programråd. På programrådets möten diskuterar Skolverket och de nationella programråden framför allt utbildningen och elevernas möjligheter på arbetsmarknaden inom yrkesområdet. Skolverkets övergripande uppdrag för att utveckla, anpassa och stödja yrkesutbildning finns återkommande på dagordningen. Några ärenden som varit aktuella under perioden är exempelvis nya ämnesplaner för vissa pro-

2015-10-15
84 (103)

gram, hur gymnasial lärlingsutbildning kan få större spridning och informationskampanjer samt statsbidrag för att stärka yrkesutbildningen.

Ledamöterna har bidragit med information, frågeställningar, förslag och olika underlag. Ledamöter har adjungerats till programråden, då ledamöter har bytt arbete och måste ersättas. Nya ledamöter har bidragit till att nya frågor har aktualiserats.

Skolverket använder de nationella programrådets synpunkter och förslag i genomförandet av de regeringsuppdrag som rör yrkesutbildning. När det gäller beslut om särskilda varianter, riksrekryterande utbildningar, nya kurser samt ansökningar om statsbidrag är programrådets synpunkter viktiga i Skolverkets underlag.

Yrkesprogramutredningen – berikande och begränsande

Under året har Yrkesprogramutredningen pågått. Utredare och sekreterare har deltagit vid flera tillfällen på programrådsmötena. Detta har varit uppskattat av ledamöterna då de har fått lyfta frågor direkt till en utredning runt utveckling av yrkesprogrammen. Dock har denna möjlighet i vissa fall varit begränsande för den utveckling av yrkesprogrammen som ska ske inom programrådets verksamhet, då man som programråd gärna vill invänta Yrkesprogramutredningens förslag.

Trendspanande konferens med en bredd av aktörer

I april 2015 bjöds programråden in till en konferens dit även andra aktörer från myndigheter, arbetsliv och branscher var inbjudna. Konferensens fokus var framtidsspaning, både specifikt mot utveckling av samverkan på olika nivåer mellan skola och arbetsliv samt synen på hur respektive yrkesområde och kompetensbehov kommer att förändras i framtiden. Anne Katrine Kaels och Karl Gunnar Kristiansen från Utdanningsdirektoratet i Norge presenterade på förmiddagen den norska organisationen för motsvarigheten till deras nationella råd och Peter Siljerud, Futurewise gjorde på eftermiddagen en framtidsspaning om yrkeslivets utveckling. Med inspiration från dessa föreläsningar diskuterade man i mindre grupper kring frågor rörande programråd på olika nivåer och hur man förväntar sig att respektive yrke utvecklas. Svaren på diskussionsfrågorna rapporterades in via surfplattor. Det insamlade synpunkterna har använts av Yrkesprogramutredningen respektive av Skolverket för vårt inre utvecklingsarbete kring programråden. De deltagande programrådsledamöterna ansåg att det var en intressant dag där diskussionsgrupper formades och där viktiga frågor kom upp till diskussion. Deltagarna uppskattade mest interaktiviteten med surfplattor, diskussionsgruppernas sammansättning med representanter från olika nivåer av arbetslivet och föreläsningen med Norges Utdanningsdirektorat.

Möten på skolor

Flera programråd har förlagt mötena externt, framför allt på skolor, men i vissa fall även på ledamöternas ordinarie arbetsplats. När mötena har hållits på skolor har många ledamöter uppskattat att få tala direkt med rektorer och lärare, och att de även fått tillfälle att möta elever i undervisningssituationer. Programråden har vid dessa tillfällen kunnat ställa frågor och bilda sig en uppfattning om verksamheten på skolorna, utifrån elevernas egna erfarenheter.

Gymnasieinformationskampanjen

De nationella programråden deltog in framtagandet av de yrkeslistor som publicerades på gymnasievalssajten gymnaicinfo.se och har varit engagerade i vilka yrken som ska presenteras. Programråden har uppmanat sina organisationer att bidra med goda exempel på ungdomar inom yrket och dessa har även bidragit med bilder och illustrationer till informationskampanjen.

3 Kvaliteten i yrkesutbildningen

Under arbetsåret har programråden vid flera tillfällen diskuterat kvaliteten i yrkesutbildningen och i synnerhet kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet, både för i huvudsak skolförlagd utbildning och för gymnasial lärlingsutbildning. Detta har gett att programråden anser att ju högre kvalitet det arbetsplatsförlagda lärandet har, desto högre kvalitet ger det till utbildningen. Programråden anser att de lokala programråden är centrala för att få och bibehålla en god kvalitet på yrkesutbildningen. Man efterfrågar även samarbeten mellan lokala programråd och nationella programråd. Dessutom anser programråden att Skolverkets satsning på apl-utvecklare och en generell digital handledarutbildning har slagit väl ut.

Arbetsplatsförlagt lärande (apl)

Programråden ser liksom tidigare att det arbetsplatsförlagda lärandet (apl), både för huvudsakligen skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning, är nyckeln till en kvalitativ yrkesutbildning. Programråden anser att kommunikationen mellan skolor och arbetsliv måste bli bättre. Elevernas lärande måste följas upp på ett bättre sätt. Förväntningar och krav från båda hållen måste bli tydliga för att öka elevernas möjligheter att få en yrkesutbildning av god kvalitet. Flera programråd anser även att det är viktigt att huvudmannen ger utrymme att arbeta med frågor kring planering, resursfördelning och systematiskt kvalitetsarbete för apl på skolorna. Lärarna måste i högre grad stärkas i sin samverkan med arbetsplatserna. Detta för att kunna garantera kvaliteten och bedömningen av elevernas lärande på arbetsplatsen.

Det nationella programrådet för bygg- och anläggningsprogrammet anser att många skolor inte vågar ställa krav på företagen i rädsla för att inte få ut eleverna på apl. Programrådet menar också att endast de största företagen har resurser att utbilda i enlighet med kurs- och examensmål, de små företagen har begränsade ekonomiska och personella resurser.

Det nationella programrådet för hantverksprogrammet vill att Skolverket i sina uppföljningsrapporter bland annat bör belysa om elever får tillräcklig apl av god kvalitet, hur kommunikationen mellan skolan och handledaren fungerar, om eleverna får besök från skolan under sin apl, och hur betygsättningen går till.

Det nationella programrådet för hotell- och turismprogrammet har diskuterat vikten av att lärare får de timmar som krävs för planering och bedömning av det lärande som ska ske på arbetsplatsen. Rådet anser att planeringen behöver göras i samråd med handledare och elev. Vidare behöver lärare få tid för att kontinuerligt följa elevens kunskapsutveckling under tiden ute på apl.

2015-10-15
86 (103)

Kvalitet i apl

De nationella programråden har diskuterat kvalitet i apl vid flera möten. Synen på vad kvalitet i apl kan vara skiljer sig till viss del från programråd till programråd. Både bättre samverkan mellan skola och arbetsliv och hårdare kontroll av apl-platser lyfts som förslag på hur kvaliteten ska stärkas. Enligt programråden behövs stöd för att främja relationer och informationsutbyte mellan skolan och apl-platsen.

Liksom tidigare år påtalar programråden konkurrensen om de platser som finns i arbetslivet, då flera utbildningsformer vill ha sina elever och studenter på olika former av praktik. Detta anser programråden leder till brist på apl-platser inom vissa områden.

Det nationella rådet för el- och energiprogrammet anser att branscherna bör få större inflytande om vad eleven bör kunna innan eleven får gå ut på apl. Samtidigt bör branscherna få större inflytande över vad apl ska innehålla, dels för att öka kvaliteten, men även för att öka likvärdigheten.

Det nationella programrådet för naturbruksprogrammet anser att kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet i hög grad stärks när skolorna har fungerande system och rutiner för uppföljning av arbetsplatser för elever i utbildning.

Omfattning av apl

Bristen på apl-platser gör att apl sällan omfattar mer än de minst 15 veckor som är reglerade, anser programråden. Likaså ser man att tillgången på apl-platser varierar mellan program, inriktningar och orter. Vissa programråd anser att yrkesområdena inom programmet ligger på en mer teoretisk nivå, vilket gör att omfattningen på minst 15 veckors apl anses som för stor. Samtidigt önskar flera programråd att omfattningen av apl skulle vara större då en apl-plats med hög kvalitet gör mycket för elevens lärande.

Det nationella programrådet för hotell- och turismprogrammet anser att för programmets ena inriktning, hotell och konferens, finns det tydliga etablerade yrkesutgångar. Där finns det en god tillgång på apl-platser. Däremot har skolor som erbjuder inriktning turism och resor stora svårigheter att anskaffa relevanta apl-platser till eleverna då de anses vara för unga för de olika yrkesområden som inriktningen omfattar.

Inom ***det nationella programrådet för naturbruksprogrammet*** anser man att det för elever som får göra sin apl på arbetsplatser med fler anställda, finns det större förutsättningar för eleverna att utveckla yrkeskunskaper, yrkesidentitet, förstår yrkeskulturen och blir en del av yrkesgemenskapen på arbetsplatsen. Dock är det vanligast med fåmansföretag i naturbrukssektorn.

Enligt ***det nationella programrådet på vvs- och fastighetsprogrammet*** är det en pedagogisk uppgift för branscher och skolor att få företagen att se eleverna som en tillgång. Programrådet anser att skolorna även behöver ha reda på vilka krav branscherna ställer.

Lokala programråd

De lokala programråden är ett återkommande diskussionsområde under programrådsmötena. Programråden anser att de lokala råden måste stärkas, gärna med skar-

pare reglering, där Skolverket bör tala om hur de ska organiseras och vilka frågor som ska diskuteras. Programråden önskar också att goda exempel från skolor och arbetsliv lyfts fram. Dessutom vill programråden att skolor och företag båda måste lära sig att ge och ta, när man möts i de lokala programråden. Frågor som diskuteras i de lokala programråden måste vara intressanta både för de som representerar skola och de som representerar arbetslivet. Råden anser att kvaliteten stärks om det finns en samsyn mellan lokala programråd och skolornas ansvariga om innehåll och mål med det arbetsplatsförlagda lärandet.

Det nationella programrådet för industritekniska programmet anser att samarbetet med de lokala programråden tycks ha stärkts efter gymnasiereformen 2011. Erfarenheterna av övergången från yrkesförberedande program till yrkesprogram är positiva och man anser att elevernas praktiska kunskaper har ökat.

Kopplingar mellan lokala programråd och nationella programråd

De nationella programråden lyfter behovet av en koppling mellan lokala programråd och respektive nationellt programråd. Programråden efterfrågar en regional nivå, där skolor kan samarbeta med varandra, men där arbetsliv och skolhuvudmän gemensamt kan planera fördelning av yrkesutbildningar och på så sätt ta hänsyn till det regionala kompetensbehovet. Branscherna skulle i sådana fall få större möjlighet att förse skolorna med modern teknik.

Programråden önskar att en samordning på regional nivå ska kunna utgå från Tillväxtverkets kompetensplattformar. Dessa bör utgöra en klart uttalad yta för kontakter mellan utbildningsanordnare på skilda nivåer, arbetslivet, branschorganisationer och branschstrategier från Arbetsförmedlingen.

Handledarutbildning

Skolverkets webbaserade nationella handledarutbildning som lanserades under 2014, har mottagits väl av programråden. Programråden berättar att flera branscher använder den som en grundläggande del av sin egen handledarutbildning och vissa områden kompletterar den med en egen branschspecifik del. Programråden menar att välutbildade handledare med goda kunskaper om sin roll är mycket viktiga för att eleven ska få ett bra lärande på arbetsplatsen.

Gymnasial lärlingsutbildning

Den gymnasiala lärlingsutbildningen har mottagits på skiftande sätt av programråden. Tendensen under perioden har varit att råden finner allt fler möjligheter med denna form av gymnasieutbildning, och att man har fler synpunkter på hur gymnasial lärling kan förbättras och stärkas. Ett bekymmer som programråden ser är att flera skolor rustar ned sina lokaler och verkstäder när fler elever blir gymnasielärlingar.

Framförallt diskuterar programråden den ekonomiska ersättningen till företagen. Flera programråd anser att den är för låg, samt att den också borde ges till arbetsgivare som tar emot elever som deltar i apl inom skolförlagd gymnasieutbildning, där kravet på apl är minimum 15 veckor. Detta borde öka möjligheten att få fram aplplatser till eleverna. Programråden ser även att det är risk för konkurrens om apl-

2015-10-15
88 (103)

platserna mellan renodlade lärlingsskolor (där arbetsgivaren erhåller ekonomiskt stöd) och skolförlagd utbildning.

Programråden anser att arbetslivet borde få ta större ansvar för den gymnasiala lärlingsutbildningen och hänvisar till vad de anser är goda exempel i Norges och Danmarks utbildningssystem. Programråden tror då att branscherna och arbetsgivarnas intresse för lärlingsutbildning skulle öka. Det efterfrågas även justeringar i upplägg av ordningsföljden av kurser och innehåll, så att de passar arbetslivets förutsättningar och villkor.

Det nationella programrådet för bygg- och anläggningsprogrammet anser att gymnasial lärlingsutbildning bör vara avgränsat till de yrken där det finns behov av lärlingar. Då skulle branschen kunna ge ett rejält stöd till verksamheten.

Det nationella programrådet för handels- och administrationsprogrammet ser att lärlingsutbildning kan medföra ökade etableringsmöjligheter för ungdomar, men att det krävs både motiverade ungdomar samt att mottagande arbetsplatser har kunskaper om utbildningens innehåll. Det senare för att kunna bedöma kvaliteten i och utveckla elevens kunskaper och lärande. Det nationella programrådet framhåller att lärlingsutbildning för vuxna inom handelsområdet ofta fungerar mycket bra och att många får arbete efter utbildningen.

Det nationella programrådet för hantverksprogrammet föreslår en modell för lärlingsutbildning med en breddad handledning där skolan har ansvar för den gymnasiegemensamma delen, medan företagen tar större ansvar för yrkesdelen. Samtidigt påpekar programrådet att vissa branscher är mer lämpliga för att bedriva lärlingsutbildning, än andra.

Det nationella programrådet för hotell- och turismprogrammet ser att det finns en efterfrågan på lärlingar inom hotell- och konferensverksamheterna och programrådet ser fram emot att antalet lärlingar ökar i takt med att utbildningsformen accepteras av skolorna. Programrådet menar att hotell- och turismområdet skulle kunna erbjuda lärlingsutbildning på turistorter med intensiva säsonger, men försvårande omständigheter kan vara att hitta boende för eleverna.

Det nationella programrådet för industritekniska programmet önskar en större flexibilitet i gymnasial lärlingsutbildning, där man anser att en elev inte kan gå ut på apl utan att först ha fått en omfattande teoretisk bakgrund i skolan.

Det nationella programrådet för naturbruksprogrammet anser att lärlingsutbildning på de flesta av programmets yrkesutgångar måste organiseras så att eleverna får en bra bredd i sin yrkesutbildning. Därför är det bra om eleverna är på flera olika företag med skilda verksamheter. Detta kan vara svårt att organisera, vilket kan vara en bidragande faktor till att få huvudmän erbjuder lärlingsutbildning inom naturbruk.

Det nationella programrådet för vård- och omsorgsprogrammet har diskuterat problemet med tillgången på apl-platser i den omfattning som krävs för lärlingsutbildning. Programrådet anser att konkurrensen om apl-platser är stor inom området vilket påverkar möjligheten till lärlingsplaceringar inom många kommuner. Det minskade söktrycket till gymnasiets vård- och omsorgsutbildning gör att många

huvudmän lägger ner sina huvudsakligen skolförlagda utbildningar och erbjuder istället eleverna att genomföra gymnasieskolan som lärling.

Yrkeslärare och lärarlegitimation

Programråden framhåller att yrkeslärarens roll är viktig och att bristen på yrkeslärare redan nu är alarmerande. Programråden efterfrågar en statligt stödd möjlighet för yrkeslärarna att få en kontinuerlig kompetensutveckling så att de gymnasiala utbildningarna kan hållas moderna och uppdaterade. Det är branscherna som är bäst lämpade att hålla i den yrkesspecifika delen av kompetensutvecklingen, anser programråden. Flera branscher har sett att behovet finns och satsar på att fortbilda lärarna. Råden önskar också att lärarna stärks inom sin lärarprofession, bland annat inom bedömning.

Det nationella programrådet för bygg- och anläggningsprogrammet anser att det finns risk för att det inte finns legitimerade yrkeslärare om regelsystemet är för kantigt och att lärarnas breda kompetens inte synliggörs och menar att den nuvarande förordningen om lärarlegitimation inte är anpassad till yrkesämnen. Det nationella programrådet anser att det bör finnas en samordning mellan den bedömning som görs angående utfärdande av lärarlegitimation och den bedömning som görs vid antagning till yrkeslärarutbildningen.

4 Elevernas etablering på arbetsmarknaden

Ännu finns det ingen nationell statistik på hur etableringsgraden ser ut för den första kullen ungdomar som lämnade den reformerade gymnasieskolan i juni 2014. Dock har flera av ledamöterna i programråden möjligheter att omvärldsbevaka och ta del av den statistik som respektive bransch tar fram.

Då ledamöterna i många av programråden är branschernas utbildningsansvariga har de ofta goda insikter i hur behoven på arbetsmarknaden ser ut. Inom vissa program och inriktningar saknas det dock etablerade branschorganisationer så det är lätt hänt att programrådets arbete får slagsida mot de yrkesområden som redan är starka krafter.

Elever på yrkesprogrammen och arbetsmarknadens behov

En viktig uppgift för de nationella programråden är att analysera yrkesutbildningen i relation till behoven på arbetsmarknaden. Statistiken visar att antalet elever på yrkesprogrammen generellt minskar, vilket enligt programråden innebär problem med kompetensförsörjningen inom flera yrkesområden. Programråden inser att det är svårt att täcka upp de behov av arbetskraft som finns, om man bara ser till utexaminerade från gymnasieskolan. Programråden anser att det krävs en mer omfattande samordning mellan olika nivåer av utbildare. Särskilt ser man stora möjligheter med yrkesutbildning inom vuxenutbildning och en bättre samverkan mellan Skolverket och Myndigheten för yrkeshögskolan för att forma utbildningarna på rätt nivå.

Det nationella programrådet för handels- och administrationsprogrammet konstaterar att statistik visar att elever som har gått handels- och administrationsprogrammet, i stor utsträckning får jobb efter avslutad utbildning. Det nationella

2015-10-15
90 (103)

programrådet pekar på vuxenutbildningens viktiga roll för kompetensförsörjning inom handels- och administrationsområdet, men här finns ingen samlad bild över etablering på arbetsmarknaden efter genomförda studier.

Det nationella programrådet för hantverksprogrammet diskuterar vikten av att fler elever fullföljer och slutför sin utbildning för att kunna bli anställda efter utbildningen. Av de ca 600-700 frisörer som utbildas, genomför ungefär hälften gesällprovet. Programrådet anser att en anledning till det låga utbytet är att arbetsgivarna inte vill ta ansvar för färdigutbildningen. Programrådet ser också att elever som har gått inriktningen textil design går vidare till andra utbildningar eller till handeln, medan de som gör sitt yrkesbevis som florister får i allmänhet anställning. Däremot minskar antalet som läser inriktningen och man befarar en brist på florister i framtiden.

Det nationella programrådet för industritekniska programmet konstaterar att Skolverkets senaste statistik visar att eleverna på industritekniska programmet klarar sina studier väl och har en god etablering på arbetsmarknaden efter avslutade studier. Däremot är intresset för gymnasial industriteknisk utbildning fortfarande lågt.

Det nationella programrådet för naturbruksprogrammet konstaterar att arbetsmarknadens behov av personer som är utbildade inom området trädgård vida överstiger det antal som utbildas. Detsamma gäller alla yrkesutgångar inom inriktningen lantbruk, för yrkesutgången skogsmaskinförare inom inriktningen skog, för yrkesutgången skogsvårdare inom inriktningen skog samt inom inriktningen djur yrkesutgångarna hästskötare – trav samt djursjukvård.

Programrådet anser att arbetsmarknadens behov av utbildade elever på yrkesutgången jakt- och viltvård inom inriktningen skog samt yrkesutgångarna arbete med hund, djurvård och hästskötare – ridning inom inriktningen djur, är lägre än det antal som utbildas.

Det nationella programrådet för restaurang- och livsmedelsprogrammet efterfrågar statistik för att kunna analysera hur programmets elever etablerar sig på arbetsmarknaden. Man är medveten om att det är först nu detta är praktiskt möjligt då programmets första kull förhoppningsvis håller på att etablera sig. Programrådet ser fram mot att nu kunna få ett sådant underlag för att kunna jämföra etableringsgraden med de gamla programmen.

Det nationella programrådet för vvs- och fastighetsprogrammet ser att fastighetsbranschen har behov av arbetskraft, men man anser att företagen inte anställer ungdomar utan yrkeserfarenhet. Samma gäller för VVS-montörer som i statistiken ser ut att vara ett bristyrke, men ändå är det svårt för nyutexaminerade att få jobb, då branschen föredrar utbildade med yrkeserfarenhet. Programrådet uppskattar att ungefär hälften av de som får yrkesexamen får jobb och etablerar sig i branschen. Vissa företag anställer bara utbildade från yrkeshögskolan, medan andra företag mest ser till personlighet när de anställer.

Vuxenutbildning och andra utbildningar

De nationella programråden uppskattar att vuxenutbildningsrepresentanter deltar i programrådsmötena, då det i råden finns ett stort engagemang kring vuxenutbildningsfrågor. Programråden lyfter vuxenutbildning på gymnasial nivå och på yrkeshögskolenivå som ett nödvändigt sätt att möta arbetslivets behov av kompetent arbetskraft. Till exempel står idag vuxenutbildningen med inriktningen vård och omsorg för den absolut största delen av kompetensförsörjningen inom området.

Dock påpekar programråden de stora skillnader både lokalt och regionalt som finns när det gäller vilka yrkesutbildningsområden som erbjuds. Flera råd pekar på olikheter mellan branschens egna analyser av arbetsmarknadsbehov och Arbetsförmedlingens prognoser och statistik.

Det nationella programrådet för el- och energiprogrammet anser att inom vuxenutbildningen (motsvarande utbildning mot el och energi) behöver huvudmännen erbjuda omställningsmöjligheter i större omfattning. Detta för att möta behoven av kompetent arbetskraft inom automation och energiteknik. Programrådet anser att detta även bör vara möjligt för elever som har gymnasieexamen.

Yrkesutbildningens attraktionskraft

Programråden uppskattar att Skolverket under de senaste åren fått mer resurser för att arbeta med gymnasial yrkesutbildning, såväl till projekt och statsbidrag, som till informationsuppdrag inför gymnasievalet. Är dessa insatser långsiktiga leder detta förhoppningsvis till ökad attraktivitet för programmen.

Det nationella programrådet för barn- och fritidsprogrammet konstaterar att programmet tappar i antal sökande elever. Detta gäller framförallt på inriktningen pedagogiskt arbete. Programrådet tror att detta kan bero på att en stor osäkerhet råder kring om kommuner anställer barnskötare eller inte. Det ser dessutom mycket olika ut i landet. Detta kan ha skapat osäkerhet hos eleverna och kan vara en förklaring till det sjunkande intresset för denna inriktning.

Inriktningen socialt arbete ger kompetens som efterfrågas men denna inriktning är det få elever och utbildningsanordnare vittnar om att det kan vara svårt att få behöriga lärare till inriktningen. Nationella programrådet visar på goda exempel på samverkan mellan yrkesprogram exempelvis vård- och omsorgsprogrammet och barn- och fritidsprogrammet för att möjliggöra utbildning inom detta kompetensområde.

Inom inriktningen socialt arbete ryms i dagsläget även yrkesutgången mot väktare. Denna utbildning är intressant för många elever och är en av de utbildningar där det finns en jämn fördelning mellan manliga och kvinnliga sökande. Programrådet anser att man bör fundera på inom vilken inriktning denna utbildning ska inrymmas.

I *det nationella programrådet för handels- och administrationsprogrammet* har det framkommit att programmet bör ses över med hänvisning till ekonomiprogrammet och samhällsvetenskapsprogrammet. Även programmets interna struktur är en fråga för diskussion, då programrådet menar att det inte finns några naturliga

2015-10-15
92 (103)

kopplingar mellan handelsområdet samt administrationsområdet. Däremot föreslår programrådet att det skapas ett generellt paket med ett mindre antal kurser inom administration, som kan användas på andra program som vill kunna erbjuda en administrationsdel inom sin utbildning. Det nationella programrådet menar att ur ett branshperspektiv är högskolebehörighet en kunskapsnivå som alla arbeten kräver. Detta och generella kompetenser krävs för ett alltmer flexibelt arbetsliv.

Det nationella programrådet för hantverksprogrammet uttrycker en oro över att gymnasieskolan inte täcker kompetensförsörjningen för små traditionella hantverksyrken. Det bekymrar programrådet att det är så svårt att få sökande till finstickeri, men även till textil design. Man oroas av att det finns flera skolor som har få elever, trots att branschen har stora rekryteringsbehov.

5 Utvecklingsbehov inom yrkesutbildningen mot bakgrund av utvecklingen inom respektive yrkesområde

Inriktningar, yrkesutgångar och innehåll i utbildningen

Gymnasieskola 2011 har pågått i drygt fyra år. Ämnesplaner och programstrukturer utvecklades i samråd med de dåvarande programråden och även andra branschkonstellationer. Utvecklingen i samhället och yrkeslivet har sett olika ut för olika yrkesområden, så givetvis är behovet av förändringar olika stort beroende på program. Några programråd önskar stora förändringar på inriktningsnivå, medan andra gärna vill förändra yrkesutgångar eller bara önskar införa nya eller förändra kurser.

Inriktningar och yrkesutgångar

Det nationella programrådet för fordons- och transportprogrammet anser att det finns ett behov av en ny inriktning inom programmet, inriktning reservdelsspecialist. Programrådet menar att kurser inom handel samt service och bemötande måste erbjudas inom programmet för att möta den kompetens krävs när det gäller bilreservdelshandeln. Programrådet ser även ett behov av en ny yrkesutgång på fordons- och transportprogrammet, där en kombination av kunskaper inom fordonslackering och bilskadereparationer skulle ingå.

Det nationella programrådet för hotell- och turismprogrammet anser att programmets ena inriktning, turism och resor, har svårigheter att etablera sig, då skolorna har problem att skaffa relevanta apl-platser. Programrådet föreslår återigen att de två inriktningarna tas bort för att därmed ge skolorna en ökad möjlighet att anpassa utbildningen efter lokala och regionala behov och förutsättningar.

Det nationella programrådet för restaurang- och livsmedelsprogrammet har diskuterat inriktningen färskvaror, delikatesser och catering, som har få elever. Programrådet anser att inriktningen inte fyller något tydligt behov ur ett kompetensförsörjningsperspektiv. Dock kvarstår frågan hur behovet av butiksstyckare kommer att se ut framöver.

Det nationella programrådet för vvs- och fastighetsprogrammet ser att VVS-inriktningen dominerar programmet då de flesta av yrkeslärarna har denna bakgrund. Ett stort problem är att inriktningar som får få sökande läggs ner. En idé från programrådet är att begränsa antalet yrkesutgångar från programmet.

Under perioden har **det nationella programrådet för el- och energiprogrammet** undersökt möjligheten att lägga till teletekniker som ytterligare en yrkesutgång från programmet. Förslaget är att yrkesutgången kan nås både från inriktningen elteknik och från inriktningen dator- och kommunikationsteknik.

Ämnen och kurser

Det nationella programrådet för fordons- och transportprogrammet har påbörjat en revideringsprocess av ämnen och kurser inom fordons- och transportprogrammet och på yrkesförarutbildningarna inom kommunal vuxenutbildning. Revideringen omfattar alla inriktningar inom programmet. Bland annat rör det kurser inom inriktningen karosseri och lackering där eleverna kan utveckla kunskaper inom bland annat foliering av bilar och kolfibertechnik. Dessutom sker kompletteringar och utveckling nya kurser inom inriktningarna personbil och lastbil och mobila maskiner.

Det nationella programrådet för hotell- och turismprogrammet ser att värdet av kulturkunskap behöver lyftas samt att en förstärkning av interkulturell förståelse samt kompetens om kulturmöten ska integreras i utbildningen. Framtidens arbetskraft behöver förberedas på att ta emot nya och växande turistgrupper från olika länder. Programrådet ser också ett alltmer växande behov av språkkunniga medarbetare. Frågan om vad skolan kan göra för att påverka eleverna att välja kurser i moderna språk framför andra alternativ har diskuterats i programrådet.

Anpassning av utbildningsinnehållet

Samtliga programråd anger minst en inriktning inom respektive program som attraherar för få elever, framför allt i förhållande till arbetsmarknadens behov. Inget är känt om skälen till detta, men programråden spekulerar att skälen kan vara såväl för få skolor som har råd och kompetens att erbjuda utbildningen eller att inriktningen konkurrerar med annan mer etablerad och känd inriktning inom programmet.

Det nationella programrådet för hantverksprogrammet har diskuterat att det kanske skulle vara bättre med yrkesområden istället för yrkesutgångar. Man ser till exempel att hår- och makeupstylist och hudvård skulle kunna ligga inom samma inriktning som frisör, medan en ledamot anser att hår- och makeupstylist borde ligga inom handels- och administrationsprogrammet. I programrådet pågår också en diskussion om utbildningar som finns eller skulle kunna finnas som eftergymnasiala utbildningar inom Yrkeshögskolan.

Det nationella programrådet för vård- och omsorgsprogrammet ser behov av att eleverna under utbildningen får möjlighet att utveckla kunskaper inom svenska språket i tal och skrift (ej nödvändigtvis i form av en gymnasiekurs), kunskaper om dokumentation i olika etablerade system samt kunskaper om olika IT-system som används som stöd i arbetet. Det nationella programrådet har också diskuterat frågan om körkortsundervisning på programmet. Om detta kunde erbjudas anser programrådet att både anställningsbarhet och attraktionskraft för programmet skulle öka.

2015-10-15
94 (103)

Det nationella programrådet för restaurang- och livsmedelsprogrammet har uppmärksammat att vissa bageriutbildningar inom programmet inte har noterat den förändring från det industriella till det hantverksmässiga som skett i och med reformen. Därför har programrådet sett till att förtydligande har gjorts i Skolverkets kommentarer till ämnesplanen i bageri- och konditorikunskap. Dessutom har programrådet tillsammans med Skolverket medverkat i denna fråga i branschtidningen Bröd.

Samverkan mellan myndigheter

När de nationella programråden nu är etablerade ser programråden behov av att fler myndigheter bör samverka kring gymnasial yrkesutbildning. Det finns redan nu ledamöter i råden från flera myndigheter, bland annat Arbetsförmedlingen och Elsäkerhetsverket, men behovet av att möta och diskutera med fler myndigheter har flera gånger önskats. Skolverket bjuder kontinuerligt in Myndigheten för yrkeshögskola och Skolinspektionen, och de kommer gärna då programrådsarbetet engagerar.

Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH) är en viktig samarbetspartner när det gäller gränsdragning mellan gymnasial utbildning och yrkeshögskolans utbildning. MYH har deltagit vid flera programrådsmöten och programråden har uppskattat samarbetet. Programråden önskar att man i högre grad får ta del av ansökningar om utbildningar till yrkeshögskolan och önskar även att öka samarbetet kring bedömning av nivån på dessa utbildningar.

Skolinspektionen anses av programråden vara en viktig samarbetsaktör, då det är den myndighet som kan granska skolornas kvalitet på yrkesutbildningen. Programråden önskar att Skolinspektionen fick utrymme att granska yrkesämnena både i skolan och på arbetsplatserna med avseende på kvalitet. Dessutom önskar råden att de skulle i högre grad kunna komma med inspel till Skolinspektionen om vad som behöver inspekteras. Vissa programråd önskar också att få följa med ut till skolor på Skolinspektionens granskningar.

Ofta nämns Arbetsmiljöverket som en myndighet programråden skulle vilja samarbeta med, särskilt inom yrkesutbildning med teknisk inriktning. Detta främst för att klargöra vad som gäller sanktionsavgifter och försäkringsfrågor under apl, men även hur föreskriften om begränsningar för elever under 18 år ska hanteras när det gäller apl inom vissa yrken.

Det nationella programrådet för barn- och fritidsprogrammet konstaterar att problemet med Arbetsmiljöverkets föreskrift avseende begränsning för elev att göra apl inom yrket innan 18 års ålder, fortfarande inte är löst. Detta trots uppvaktningar från Skolverket och branschen. Programrådet anser att det innebär problem för de elever som inte hinner fylla 18 år före examen, då de inte kan fullfölja sin apl och alltså heller inte kan bedömas klara av vanligt förekommande arbetsuppgifter. Rikspolisstyrelsen har redan tidigare sett över sina föreskrifter i denna fråga.

Det nationella programrådet för bygg- och anläggningsprogrammet menar att det behöver göras en uppföljning för att tydliggöra arbetsmiljöinnehållet i kurserna. Nationella programrådet anser också att det behövs större snabbhet i kvali-

tetsuppföljningen från Skolinspektionen så att de kan varna eller stänga skolor med bristande kvalitet.

Det nationella programrådet för industritekniska programmet lyfter behovet av en nationell samsyn mellan skol- och utbildningsformer. Det nationella programrådet anser att det är viktigt att vara tydlig när det gäller yrkesbeteckningar och yrkesutgångar vid kommunikation med elever. Därför är det viktigt att olika myndigheter använder samma nomenklatur samt att begreppen som beskriver skilda yrken är någorlunda lika med avseende på graden av yrkesspecialisering.

Det nationella programrådet för naturbruksprogrammet anser att det är ett problem att nya yrken såsom egenföretagande, nya branscher i kraftig tillväxt och liknande inte synliggörs i Statistiska centralbyråns statistik. Detta innebär att dessa ej heller tas med i Arbetsförmedlingens statistik.

6 Utvecklingsbehov inom yrkesutbildningen när det gäller behov av utbildning inom nya områden

Programråden har diskuterat frågan om utbildning inom nya områden för att möta både önskemål och utvecklingsbehov från arbetslivet. Vanligast är att generella kunskaper och egenskaper lyfts som den viktigaste faktorn vid anställning av en ungdom. Arbetsgivarnas efterfrågan på mer specialiserade kompetenser är givetvis också viktig, men dessa har en tendens att förändras med tiden och inom flera yrkesområden är det svårt att sja om vilken typ av kompetens som kommer att krävas fem år framåt i tiden.

7 Övriga frågor som behandlats i programråden

Det nationella programrådet för naturbruksprogrammet anser att nationella prov i yrkesämnen bör förekomma på samma sätt som gymnasiegemensamma ämnen i syfte att främja nationell likvärdighet mellan dessa kategorier av ämnen. Programrådet anser också att generell riksrekrytering ska gälla.

Det nationella programrådet för restaurang- och livsmedelsprogrammet har under perioden haft en adjungerad ledamot som fortlöpande informerat programrådet om arbetet med att ta fram det valideringsverktyg för kock och serveringsyrkena som sker i Utbildningsrådet för hotell och restaurangers regi. Verktuget ska kunna användas utanför utbildningssystemet oavsett hur validanden har fått sin kompetens och siktar på den gymnasiala nivån. Rådet har följt arbetet med stort intresse då man ser en rad fördelar ur kompetensförsörjningsperspektiv. Blandat annat kommer valideringsverktyget att ersätta det tidigare gesällprovet.

8 Önskemål om utveckling av programrådets arbete

Då de nationella programråden nu har varit verksamma sedan 2010 har det under årens lopp framkommit flera önskemål av förändringar av programrådets arbete.

Vissa programråd önskar en tydligare återkoppling från utbildningsdepartementet på vilka förslag och synpunkter som omsatts i reella uppdrag och vilken påverkan

2015-10-15
96 (103)

på Skolverket det arbetet ger. Dessa programråd önskar även att det i kommande uppdrag ska framgå att Skolverket mer ofta ska arbeta operativt tillsammans med programråden. Andra programråd uppskattar programrådets rådgivande funktion till Skolverket och anser att i och med detta får även mindre branscher får en tydlig röst för att kunna delta i utvecklingen av gymnasial yrkesutbildning.

Från vissa programråd önskar man även att en strategi tas fram, där samarbete mellan organisationer i arbetslivet och Skolverket beskrivs i enlighet med myndighetens instruktion när det gäller att bidra till kompetensförsörjningen i Sverige. Programråden föreslår också att framgångsfaktorer för samverkan identifieras och att det i detta fall är viktigt att dra nytta av tidigare erfarenheter där metoder och strukturer inte har fungerat.

Bilaga 2. Förteckning över Skolverkets uppdrag med särskild relevans för yrkesutbildningsområdet

Enligt Skolverkets instruktion

- Ansvara för de nationella råden för yrkesprogrammen
- Bidra till att trygga den nationella kompetensförsörjningen och underlätta ungdomars etablering på arbetsmarknaden
- Nationellt referenscentrum för information om yrkesutbildning
- Rådet för dansarutbildning

Enligt Skolverkets regleringsbrev för 2015

- Redovisa verksamheten vid Nationellt referenscentrum för information om yrkesutbildning.
- Redovisa myndighetens samverkan med de nationella programråden för gymnasial yrkesutbildning.
- Samverka med Myndigheten för yrkeshögskolan och andra berörda myndigheter i frågor som rör validering och den europeiska referensramen för kvalifikationer för livslångt lärande, European Qualifications Framework (EQF).
- Vara Sveriges representant i det europeiska nätverket för livslång vägledning (ELGPN).
- Ha samordningsansvaret för informationen om det europeiska stödsystemet för meritöverföring inom yrkesutbildningen (European Credit Transfer System for Vocational Education and Training, ECVET).
- Regelbundet ta initiativ till informations- och erfarenhetsutbyte mellan de myndigheter som ansvarar för olika EU-verktyg för utveckling av yrkesutbildning och mobilitet.
- Leda och samordna det nordiska projektet om kvalitet i arbetsplatsförlagt lärande.
- Upphandla eller genomföra utbildning för handledare på arbetsplatser.
- Främja lärlingsutbildning (lärlingscentrum).
- Genomföra en informationskampanj om yrkesutbildning.
- Informationskampanj om lärar- och förskolläraryrkena. Kampanjen ska även bedrivas med inriktning mot yrkesämnen.

2015-10-15
98 (103)

- Genomföra insatser för att utveckla samarbetet mellan berörda myndigheter och branschorganisationer vad gäller gymnasial yrkesutbildning och yrkesintroduktionsanställning.
- Genomföra insatser när det gäller fortbildning av lärare som undervisar i matematik inom yrkesutbildning på gymnasial nivå.
- Samråda med Malmö högskola om bedömning av yrkeskunskaper vid antagning till yrkeslärarutbildning.
- Utveckla Yrkesintroduktion.
- Lämna en redovisning av Rådet för dansarutbildnings verksamhet och kostnader.
- Genomföra fortbildningsinsatser för främst studie- och yrkesvägledare för att förbättra kvaliteten inom vägledningen.
- Efter samråd med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Hjälpmedelsinstitutet ta fram en fortbildningsinsats för studie- och yrkesvägledare i gymnasieskolan.
- Statsbidrag gymnasial lärlingsutbildning.
- Statsbidrag för arbetsplatsförlagt lärande i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.
- Statsbidrag för kompetensutveckling av lärare i yrkesämnena.
- Statsbidrag för behörighetsgivande utbildning för lärare i yrkesämnena.
- Statsbidrag för yrkesintroduktion i gymnasieskolan.
- Statsbidrag för utveckling av lärande på arbetsplatser.
- Statsbidrag för att främja lärlingsutbildning.
- Statsbidrag för dansarutbildning och yrkesdansarutbildning.
- Statsbidrag för förarutbildningar.
- Statsbidrag för yrkesutbildning inom komvux och särvox.
- Statsbidrag för lärlingsutbildning för vuxna.
- Statsbidrag för handledarutbildning.
- Statsbidrag för utbildning som kombineras med traineejobb.
- Medel till World Skills Sweden (yrkeslandslaget).
- Löpande följa upp och analysera gymnasieskolan.
- Följa upp och analysera den reformerade gymnasiesärskolan.

- Löpande följa upp och analysera sysselsättning eller annan aktivitet efter avslutade studier inom kommunal vuxenutbildning och utbildning i svenska för invandrare.
- Lämna en samlad redovisning och analys av verkets insatser och uppdrag inom yrkesutbildningsområdet.

2015-10-15
100 (103)

Bilaga 3. Redovisning om rådet för dansarutbildning och dansarutbildningen

Rådet för dansarutbildning är ett statligt råd inom Skolverket. Rådet svarar inför Skolverkets generaldirektör och beslutar enligt Förordning (2011:7) för dansarutbildning, om antagning till dansarutbildningen, organisation av antagning och hur färdighetsprov ska genomföras. Rådet ska också bidra till uppföljning och utveckling av kvaliteten dansarutbildningen. Rådets ordförande är utsedd av regeringen och ledamöterna är utsedda av Skolverket.

Bakgrund

Inriktningen av arbetet i Rådet för dansarutbildning framgår av propositionen *Ett steg framåt – en ny dansarutbildning* (prop. 2010/11:19). I propositionen framgår att bristande kvalitet i den tidigare dansarutbildningen föranlett en tydligare statlig styrning. Syftet med den nya dansarutbildningen är att en konkurrenskraftig, svensk utbildning i klassisk balett ska finnas och att den klassiska balettens repertoar ska kunna fortsätta att utvecklas. En sådan satsning var även menad att främja den moderna dansen som också ska kunna fortsätta att utvecklas. För att höja kvaliteten i utbildningen och öka likvärdigheten inrättades rådets verksamhet. Ett tydligare regelverk för dansarutbildningen infördes samtidigt.

Nuläge

Dansarutbildningen är i sin nya form inne på sitt femte läsår. Tre kommunala huvudmän – Göteborg, Stockholm och Piteå – har avtal med staten om att bedriva förberedande dansarutbildning i femåriga avtal som sträcker sig från 2011- 2016. Därefter förlängs avtalen med ett år i taget om de inte sägs upp av endera parten. Stockholm har dessutom på samma sätt ingått avtal om att bedriva yrkesdansarutbildning på gymnasienivå. Höstterminen 2015 omfattas utbildningen av nio årskurser: årskurserna 4-9 på den förberedande dansarutbildningen samt årskurs 1-3 och på yrkesdansarutbildningen. På alla skolor finns en klass i varje årskurs, utom i Piteå som endast har årskurs 4, 5, 6 och 7.

Skolverkets uppgifter

Skolverkets uppgifter i samband med dansarutbildningen är att vara föredragande för rådet, att på uppdrag av rådet organisera och administrera antagningen, färdighetsprovdagarna som är 25-30 under våren, sköta information om dansarutbildningen, implementera reformen samt att årligen lämna en redovisning till regeringen om hur antagningen organiserats, om rådets aktiviteter samt en analys av kvaliteten i dansarutbildningen.

Effekter av reformen

De första eleverna som gått i den nya dansarutbildningen alla nio år kommer att avsluta sin yrkesdansarutbildning först år 2020, vilket gör att det är först då den fulla effekten av rådets och skolornas arbete med att höja kvaliteten i dansarutbildningen kan avläsas.

Redan nu kan vi emellertid notera flera positiva effekter. Samarbetet mellan skolorna initierat av Skolverket, har kommit igång och utvidgats. Man har på skolorna i ökad omfattning tillämpat kunskaper från idrottsforskning och från aktuell metodik och pedagogik inom dans. Danslärarna har väsentligt utökat sin kompetens i bedömning och betygssättning.

I mars 2013 uppmärksammade Skolverket och Rådet för dansarutbildning regeringen på tre önskvärda ändringar i Förordning (2011:7) om dansarutbildning. Dessa ändringar gjordes och började gälla den 3 mars 2015. Det rörde sig om att inrätta två nationella profiler på yrkesdansar-utbildningen, att utöka hälsoundersökningen till att förutom en ortopedisk undersökning också omfatta en allmänmedicinsk undersökning samt möjliggöra antagning till andra årskurser än årskurs 4 och årskurs 7 på den förberedande dansarutbildningen samt år 1 på yrkesdansar-utbildningen.

Framtida insatser

Skolverket bedömer att fortsatt implementering och stöd till skolorna från Skolverket och Rådet för dansarutbildning är viktiga insatser för att underlätta dansarutbildningens påbörjade utveckling till en internationellt konkurrenskraftig utbildning.

2015-10-15
102 (103)

Referenser

- Cedefop (2015) *Stronger VET for better lives. Cedefop's monitoring report on vocational education and training policies 2010-14.*
- EU-kommissionen (2011) *Attitudes towards vocational education and training.*
- Europeiska unionen (2012) *Stöd till yrkesutbildningen i Europa: Bryggekommunikén.*
- Europeiska kommissionen (2014) *Rekommendation till Rådets rekommendation om Sveriges nationella reformprogram 2014.*
- Höghi, R. (2014) *Man lär så länge man har elever – yrkeselevers arbetsplatslärande ur ett företagsperspektiv.*
- Kommittédirektiv 2015:01. Gymnasieutredningen.
- Kommittédirektiv 2015:15. Yrkesprogramsutredningen.
- Olofsson, Jonas (SIEPS 2014:4). *Läringsutbildning – Svenska erfarenheter och initiativ i ett europeiskt perspektiv.*
- Olofsson, J (2014). *SNS Analys nr 19, mars 2014.*
- Panican, A. (Ratio 2015:19) *Väljer unga fel? - grundskoleelevers attityder till gymnasievalet.*
- Panican, A. (2014) *Den (o)villkorade gymnasieskolan - en förpliktande rättighet och skyldigheten att välja bort yrkesutbildningar.*
- Skolinspektionen (2011:2) *Arbetsplatsförlagd utbildning i praktiken.*
- Skolinspektionen (2013:5) *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan.*
- Skolinspektionen (2014:05) *Undervisning på yrkesprogram.*
- Skolinspektionen (2015:04) *Gymnasieskolors arbete med att förebygga studieavbrott.*
- Skolverket (2010) *Konkurrensen om eleverna.*
- Skolverket (2013) *Utvecklingen av lärlingsutbildningen.*
- Skolverket (2013) *Det svåra valet. Elevernas val av utbildning på olika slags gymnasiemarknader.*
- Skolverket (2013) *Elever per programtyp och program.*
- Skolverket (2014) *Samlad redovisning och analys inom yrkesutbildningsområdet.*
- Skolverket (2014) *Introduktionsprogram.*
- Skolverket (2014) *Nationella program.*
- Skolverket (2014) *Yrkeslärare per program.*
- Skolverket (2014). *Studie- och yrkesvägledning i undervisningen, fem lärande exempel från grundskolan.*
- Skolverket (2014) *Vad ungdomar gör efter gymnasieskolan – en registerstudie.*
- Skolverket (2014) *Studie- och yrkesvägledning inom gymnasieskolan och särskild utbildning för vuxna.*

- Skolverket (2014) *Apprenticeship-type schemes and structured work-based learning programs, Sweden.* (ReferNet Sweden).
- Skolverket (2015). *Uppföljning hösten 2014 av introduktionsprogrammets första kull* (PM)
- Skolverket (2015) *Redovisning av uppdrag om utveckling av introduktionsprogrammet yrkesintroduktion.*
- Skolverket (2015) *Skolverkets lägesbedömning 2015.*
- Skolverket (2015) *Uppföljning av gymnasieskolan per program.*
- Skolverket (2015) *Redovisning av uppdrag om insatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och lärlingsutbildning för vuxna m.m.*
- Skolverket (2015) *Redovisning av uppdrag om statsbidrag för gymnasial lärlingsutbildning läsåret 2014/15.*
- Skolverket (2015) *Programreferensskolor 2011-2014 – en intern rapport.* (Dnr: 2015:578).
- Statistiska centralbyrån (2012) *Temarapport 2012:4. Sysselsättningen 2030 – kan dagens försörjningsbörda bibehållas?*
- Statistiska centralbyrån (2015) *På egna ben. En beskrivning av ungas flytt från föräldrahemmet.*
- SOU 2007:112 *Nya förutsättningar för arbetsmarknadsutbildning.*